

VIGILIA

**Szabó János: A vallásgyakorlás lehetőségei
és feltételei a hadseregben**

Bohumil Hrabal: Búvópatakok

Beszélgetés

a katolikus egyház szociális gondolkodásáról

Lukács László: A jugoszláv válság és az egyházak

Vita

a pszichoanalízisről

1991/10

CSUZY ZSIGMOND: Kosárba rakott aprólékos morzsalék	721
SZABÓ FERENC: Emberi jövő és keresztény reménység	722

500 ÉVE SZÜLETETT SZENT IGNÁC

MORLIN IMRE: Szent Ignác Lelkigyakorlatairól	726
BÖGÖS LÁSZLÓ: Brazília magyar jezsuita hitküldérei	729
JAKÓ KLÁRA: A kolozsvári Lyceum-könyvtár története	731
MARÓTH MIKLÓS: Keresztény erények: A bölcsesség	736
SZABÓ JÁNOS: A vallásgyakorlás lehetőségei és feltételei a hadseregben	742
MAGYAR ZOLTÁN: Katalin-kolostor (<i>vers</i>)	749
LÁBASS ENDRE: „Musée Carnavalet”	751
BOHUMIL HRABAL: Búvópatakok (<i>Kiss Szemán Róbert fordítása</i>)	753

KERESZTÉNYNEK LENNI ITT ÉS MOST

THOMKA BEÁTA és ZLINSZKY JÁNOS válasza	756
--	-----

BESZÉLGETÉS

A katolikus egyház szociális gondolkodásáról	760
--	-----

MAI MEDITÁCIÓK

VASADI PÉTER: Most lett a kenyér... ..	768
--	-----

DOKUMENTUM

SZÖRÉNYI ANDOR emléke (<i>Szörényi László</i>)	771
SZÖRÉNYI ANDOR: Csődöt mondott-e a kereszténység?	772

NAPLÓ

LUKÁCS LÁSZLÓ: Egyházunk a forrongó világban	780
KENYERES ZOLTÁN: Rendezetlen könyvespolc	781
RÓNAY LÁSZLÓ: Egy hónap	783

KRITIKA

Zene: A dallam szerelme (<i>Fáy Miklós</i>)	784
Képzőművészet: Hatvanas évek a Nemzeti Galériában (<i>Horányi Attila</i>) ..	785
Film: Rainer Werner Fassbinder keserű könnyei (<i>Gelencsér Gábor</i>)	786
Levelek—válaszok Vita Tringer László tanulmányáról (<i>Tomcsányi Teodóra, Popper Péter, Bagdy Emőke</i>)	788

Kosárba rakott aprólékos morzsalék

Azt a napról napra tapasztalt álhatatos változást, vagyis szüntelen változó álhatatlanságot, mely az emberi gyarlóságbul származik és mint egy eleven forrásbul bőségesen kiárad vajon minek tulajdonéthatjuk gyökeres fundamentomára nézve egyébnek ha nem a magában meghasonlott, erkölcsében elfajult, az Úr törvényétől elpártolt és a pokolbéli sátán első sugarlásitúl megférgecsített természet zábolatlanságának? Hogy ím az isteni malasztok által megvilágosított elmés okosságtól rendszeren nem akarván függni, feslett erkölcsének törvénytelen hajlandóságához ragaszkodik, s valamely felől lengedez a kívánt szellő, arra hanyatlik, ha délről délre, ha napkeletről, nyugatról vagy északról arra fordítja tündér kendőztetésből és álhatatos álhatatlanságból összeragasztott szeles palástját. Azaz: ha ennek szolgál a szerencse, ezt választja vezéröl magának, s mindenekben (noha álnokul, míg ti. vakra nem fordul a kockája) szívbeli jóakarónak, s meghitt igaz pajtásnak tettei magát, példának okáért: ha Pálnak szolgál a szerencse? Pál jóakarátát horgássza serényen. Ha Péternek? Pétert iparkodik magához kapcsolni s viszont amazokra (ó mely gyakorta!) utálatos háládatlansággal kígyót-békát kiált. Sőt még magában is oly nagy hasonlást szövetségtelenséget foglal, hogy felháborodván belső indulati, sok nyughatatlan pártoskodások miatt magában emésztődik s akármely gonoszra hanyatt-homlok rohan. Vajon micsoda, úgymond Szent Jakab apostol a ti életek? Kevés ideig tetsző pára, csekély gőz és azután hamar elenyészik. Méltó tehát álmétkedésre hogy noha könnyen kiszabadulhatnánk ebből a lelki válságból és bárom formában öltöztetett durvaságból az isteni malaszt által a bűnt távol kerülvén vagy penitencia által megsemmisítvén, magunk nem akarunk. Sőt kopasz mentségekkel gyakorta ellenállunk, helyet nem adván a belső szótoknak, a Szent Lélek sugarlásinak: holott már az Isten igéjének hirdetésével, már a szent szakramentumok foganatjával gyengén kolompozza szíüinknek ajtaját.

SZABÓ FERENC

Emberi jövő és keresztény reménység Marxtól Moltmannig

A mai emberiség szorongva keresi a jövő távlatait: futurológiák és utópiák próbálják pótolni a megrendült reménységet. A technikai és tudományos felfedezések nem hangolnak egyértelműen derúlásra, naív bizakodásra; a felvilágosodástól a múlt századig kibontakozó haladáshitet felváltotta az atomkatasztrófától való rettegés, a környezetszennyeződés fenyegetése sem képzelődés Csernobil után... Jóllehet az ember egyre inkább hatalmába keríti a földet, a világűr, a természetet, jóllehet ma már a géromanipuláció és a fajnemesítés hallatlan lehetőségeit is vitatják, nem olyan biztos, hogy az ember a világot jobbra változtatja és önmagát jó irányban manipulálja. Az evilági messianizmusok — utópiák — is fejszóválást váltanak ki, főleg mióta nyíltan beszélhetünk a sztálini totalitarizmus embertelenségeiről, társadalmi-gazdasági csődjéről.

E. Bloch 1938-39-ben megírt *Das Prinzip Hoffnung (A Reménység-elv)* című könyve, amely először a Sztálin halálát követő években, 1954-55-ben jelent meg, — továbbfejlesztve az 1918-as *Az utópia szellemét* — a fiatal hegelianus Marx a zsidó messianizmus és a kereszténység eszkatológiáját ötvözve kifejti a jövőre és a reményre vonatkozó *meta-vallását (Meta-Religion)*, valójában pótvallását.

A „*hönvág*”, ill. az *otthonkeresés* E. Bloch *reménység-eltvének is egyik vezérmotívuma, meta-vallásának mozgatója*. Bloch egybeolvasztja a bibliai és hegeli fogalmakat, amikor a zsidó és keresztény messianizmusból átmenti a forradalmi örökséget és azt filozófiája erjesztőjévé teszi. A nagy vallásokban — magyarázza Bloch, túlhaladva a marxizmus szokványos valláskritikáján — gyakran elárulták a jobb világ utáni vágyakozást, elcsitították a vigasztalás balzsamával, de ugyanakkor sokáig ez a vágyakozás volt a vallások legdíszesebb része, sőt szinte egész építményét alkotta. Aki tehát át akarja venni a vallások örökségét, nevezetesen a kereszténységét, annak örökölnie kell az eszkatologikus reménységet; e célból vissza kell vezetnie a vallást ahhoz a létforráshoz, ahonnan eredt. Az elnyomott teremtés sóhaja az öröm, a boldogság, a haza után a vallás forrása, és ez onnan ered, hogy az ember megosztott, szétszakított: szakadék van jelenlegi megnyilvánulása és még nem jelen lévő természete között. Blochnál kulcsfogalom a jövő *homo absconditusa*, az a még meg nem határozott, fel nem fedezett ember, aki a jövő számtalan lehetőségeinek megvalósulásával teljesedik be, aki tulajdonképpen a jelen ember „Istene”.

Marxnál (aki sokat átvett Feuerbach valláskritikájából) »az ég politikája« nem a föld áldásába torkollik, hanem a jog, a vallás, a politika kritikája lesz. Marx történelmi és dialektikus materializmusa számára az ember: az ember világa, az állam, a társadalom. Az ember társadalmi-gazdasági-politikai viszonyait kell megváltoztatni a forradalom (osztályharc, magántulajdon eltörlése, kizsákmányolás megszüntetése stb.) által, hogy megszűnjék az ember és a természet, az ember és az ember közti ellentét, tehát elérkezzék az igazi humanizmus, a befejezett naturalizmus korszaka. E. Bloch ezt nevezi az *identitás hazájának*.

A fiatal Marx messianisztikus utópiája visszatér a fiatal Lukácsnál és E. Blochnál. De míg Lukács szakít a miszticizmussal — Fejtő Ferenc megjegyzése szerint »egész munkássága folytonos kísérlet arra, hogy összhangba hozza a filozófiai inspirációját a Párt dogmatizmusával, és a dialektikát (Hegel örökségét) a materialista metafizika páncélzubbonyába szorítsa« (Esprit 1961 / 2 249kk) —, addig E. Bloch továbbépíti ezoterikus marxizmusát, messianisztikus Reménység-elvét. A *jövő és az újdonság* (a *novum*) lesz a két kulcsfogalom, amelyet a keresztény eszkatológiából átment rendszerébe. Kétségtelen, hogy a *jövő* a keresztény történelemszemlélet, teológia középpontjában áll. A hívő várja Isten országa (uralma) eljövetelét, várja, hogy Isten »új eget és új földet« terem: ennek elővételezése Krisztus feltámadása. Azt is mondhatjuk: Isten állandóan jön, eljövendő; csak a végső időkben tárul fel, hogy mik vagyunk és hogy kicsoda Ő (1Jn 3,1-3).

A protestáns teológus, Jürgen Moltmann 1966-ban megjelent *Theologie der Hoffnung* című könyvében válaszolt Bloch kihívására, kifejtve a kinyilatkoztatáson alapuló keresztény *reménység-teológiát*. (Bővebben: Szabó Ferenc: *Párbeszéd a hitről* Róma 1975 11-24. Közben megjelent: Jürgen Moltmann, *A reménység fényei*. Szathmáry Sándor szövegválogatása és fordítása. Budapest, 1989). Moltmann, bírálva Bloch nézeteit, ezt kérdezi a filozófustól: Mi élteti az emberi reménységet, mi lendíti előre az embert a cselekvésben? Honnan van az, hogy — Ágoston kifejezésével — az ember kérdés lett önmaga számára, nehézségek földje? Mi ösztönöz bennünket arra, hogy kiszakadjunk a jelen világ csigahéjából és az ismeretlen jövő felé lendüljünk? Mi akadályoz meg bennünket abban, hogy megtaláljuk a harmóniát önmagunkkal és a világgal? Bloch nem ad egyértelmű választ ezekre a kérdésekre, illetve válasza »misztifikáció«. Úgy is mondhatnánk — Hanák Tibor ideológiai kritikájára gondolva —, hogy Bloch ideológiát épít fel a Reménység-elvben. »Az ideológiákban mindig megtalálható a jövőre irányulás mozzanata, legtöbbször annak a követelésnek a formájában, hogy a „világnak” (állapotnak stb.) meg kell változnia. Az ideológiák soha nem maradnak a ténylegesség (*vérité de fait*) síkján, mint a tudomány, hanem a „kell” szférájába néznek. Ennyiben mindig van bennük valami az utópiától...« (Hanák Tibor: *Ideológiák és korunk* 1969 9. o.)

Bloch szerint az ember cselekvésének mozgóterve az identitáskeresés. Meg akarja önmagát valósítani, ki akarja aknázni a jövő végtelen lehetőségeit. Nem tudja elviselni maga körül az űrt, a negativitást, ezért valami pozitívumot, teljességet keres. Bloch a semmire, a *horror vacui*-ra hivatkozik. De igazában nem tudjuk, mi ez. Talán Nietzsche és Heidegger meglátásaira gondolhatunk (egyébként Bloch idézi ezeket a szerzőket): az »Isten meghalt« nietzschei eszméje és Heidegger halála-szánt-létezője (*»Sein-zum Tode«*) szorongására. Az »Isten« megszüntetése, »halála« után maradt a sötétség, az űr; ezt akarja betölteni azzal a teljességgel, amit a jövő ígér. Miután elvette a személyes Istent, nem a platói ideákhoz, nem is az arisztotelészi formákhoz menekül, hanem a »cselekvés nyitott szféráját« jelöli meg, amely még minden lehetőséget magában rejt: az eget és a poklot, az Országot és örvényt, a mindent (*totum*) és a semmit (*nihil*). Bizonyos keresztény misztikusokra (például Keresztes Szent Jánosra) emlékeztetnek ezek a szavak. (Egyébként Bloch, miként Lukács György is, tanulmányozta a misztikusokat.)

Moltmann szerint Bloch távlatában maga a Reménység-elv is veszélybe kerül: szinte önmagát rombolja le. Két lehetőség van ugyanis, választani kell: *Vagy* a

végtelen (vég nélkül) remény túlhalad minden véges tárgyon, magasból uralja mindazt, amit projektál, előre eltervez: ebben az esetben az ember örök és *történelmietlen Egzisztenciáléja* (lényegi meghatározója) lesz, az élő világfolyamat pedig vég nélkül fejlődés; de ekkor elvonatkoztatunk a reális történelemtől és a »reményben élni« az »ember«-faj elvont meghatározása lesz. (Hol van az egyén, a történelemben sodródó, szorongó, szenvedő, meghaló ember drámája?!) *Vagy, ellenkezőleg: egy szép napon a »transzcendens« reménység utópisztikus módon egy meghatározott, véges remény lesz, és megelégszik — mondjuk — bizonyos »szocialista sikerekkel«; de ebben az esetben elárulja önmagát. (Ezt a második alternatívát Bloch határozottan elvetette.)*

Egyetértünk Moltmann-nal abban, hogy a »Reménység-elv« szükségszerűen önmagát tagadja, hacsak — a keresztény reménységet követve — az ember hittel nem fogadja el az élő Istent és az abszolút jövőt, amelyben minden újjá lesz Krisztus Lelke erejében. Ebbe a jövőbe máris belépett Krisztus halála és feltámadása által. A keresztény reménység alapja Isten hűsége ígéreteihez, aki »életre kelti a holtakat és létre hívja a nem létezőket« (Róm 4,17). De ez az Isten a »reménység Istene« (Róm 15,13), nem pedig a *Deus spes*, remény-isten, ahogy Bloch mondja. A végső kiengesztelődés hazája az az új világ lesz, amelynek eljövételét várjuk, amely után sóhajtozunk reménykedve (Róm 8), amely akkor valósul meg, amikor a halottak feltámadnak és az ember humanizált világát Krisztus Lelke átváltoztatja, amikor »Isten lesz minden mindenben« (1Kor 15). Mindezt a keresztény hiszi a kinyilatkoztatás alapján, ezért beszélhet már most a végről; mivel Krisztus feltámadt, azért reménykedhet a végső beteljesedésben, Isten Országá végső eljövételében. Akkor jön el a »szabadság országa« (Marx), az »identitás hazája« (Bloch); akkor majd megoldódik a történelem rejtélye. Addig küzdenünk kell a nyomor, az éhség, az igazságtalanság, mindenfajta elnyomás és jogtalanság ellen. Innen érthető, hogy a reménység-teológia a felszabadítás-teológiák és a politikai teológia ihletője lett Moltmann-nál és Metz-nél, vagy a latin-amerikai gondolkodóknál (G. Gutiérrez, L. Boff, J. Sobrino...).

A keresztény reménység nem naív optimizmus, mert számol a reális történelem tragikumával, a szenvedés és a halál »negativitásaival«. A hamis optimizmus, amely Bernanos szerint rejtett önzés (»...azért optimisták, hogy ne kelljen szánakozniok az emberek nyomorán...«), egyik vetülete lehet a világmegvetés, a világtól való elmenekülés, a társadalmi felelősség elmulasztása. A keresztények a múltban sokat mulasztottak, amikor a »másvilágba« menekültek az evilági feladatok elől, jóllehet Krisztus az ítéletről szólva figyelmeztette őket: »Amit egynek a legkisebbek közül tettetek, nekem tettétek« (Mt 25,31-46). Marx észrevette a múlt századi keresztények mulasztásait, tehetetlenségeit, a kereszténység szociális elveinek hatástalanságát, és forradalmi programjával nemcsak értelmezte, hanem igyekezett megváltoztatni a világot. Szent haraggal fordult az elnyomók ellen, osztályharcot hirdetett, de a marxi materializmus nem tudott szabadulni a gyakorlatban az ember önmanipulálásának pokoli köréből. Mert a közös munka folyamata ilyen pokoli kör: az ember állandóan új igényeket teremt magának; a szocialista társadalomban is eleven a fogyasztói mentalitás, a gyakorlati materializmus. A szükségletek kielégítése után újabb szükségletek támadnak: a bírvágy szomjúsága kielégíthetetlen. Az ember, a *több létre* törekedve, csak a nálánál nagyobbban találja meg a végleges életet, a teljességet; az abszolút jövő, a Krisztus által adott feltámadás reménye nélkül az emberi erőfejtés, életkedv és lendület híján, lehanyatlik. (Ezt hangoztatja Teilhard de Chardin

az »emberi jelenség« távlatait vizsgálva.) Az ember nem tudja megszabadítani önmagát a negativitásoktól: a szenvedéstől, haláltól, önzéstől, bűnöktől, gyűlölettől.

Marx megálmodott »kommunizmusa«, ahol megszűnik minden antagonizmus az ember és a természet, ember és ember között, ahol a humanizált természet és a naturalizált ember eljövetelel megvalósul a messiási kor, ideológia és utópisztikus posztulátum marad. Az elidegenedés — a legfőbb, amely az önzésben, bűnben fejeződik ki — társadalmi-politikai változásokkal nem szüntethető meg. A természetben való elveszés vagy az önelidegenítés mozzanata nem hozza meg automatikusan a kiengesztelődést és a »hazatérést«, ahogy Bloch véli. Az erkölcsöt rákényszerítheti az emberre egy zsarnok-isten vagy a mindenható Állam, de igazában az ember csak akkor újul meg, amikor — a próféták meglátása szerint — Isten a szívekbe írja a szeretet belső törvényét. Ezt teszi Krisztus Lelke, a mi hitünk szerint.

* * *

Láttuk, hogy az ifjú Marxnál, a *Párizsi kéziratokban* is kivehetők a zsidó eredetű utópia nyomai. Marx jól észrevette a filozófiai idealizmus és a tudományos evolucionizmus erejét, amikor előre feszülő, prófétai szemléletét megfogalmazta. Eppen akkor alakult ki ez a messianizmus, amikor a hegelianizmusban feltárult a kereszténység bizonyos formáinak végső dekadenciája, vagyis amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a múlt századi „kereszténység” nem képes megváltoztatni a világot, megvalósítani a testvéri szeretetet.

A keresztény nem menekül el a »másvilágba«. Vállalni kell evilági küldetését, anélkül hogy engedne a prométheuszi kísértésnek. Úgy kell közreműködnie a világ üdvösségének munkálásában, hogy tudja: ez a feladat sohasem sikerülhet teljesen, mert az üdvösség eszkatologikus, a világ végén valósul meg teljesen. A keresztény tudja azt is, hogy felelős a történelemért, és nem számíthat semmiféle fatális (sztoikus) gondviselésre, tehát arra, hogy valami végzet majd úgy irányítja a történelmet, hogy elkerüljük az atomháborút, a katasztrófákat... Az embernek magának kell előre látnia, terveznie, az igazságosság és a béke feltételeit megteremtenie, a környezetet védenie... Isten Gondviselése Jézus Krisztusban van, akinek halála és feltámadása a döntő és végleges esemény a világtörténelem számára. Ez az esemény ugyan transzcendens, de jelen van erejével: a keresztény a hit, a remény és a szeretet révén részesedik a Krisztus-esemény örök erejében. A hívó a reménytelenségben is remél (Róm 4,18), és reménykedve várja — dolgozva érte — a megváltás beteljesedését, a test feltámadását és a mindenség végső átalakulását (Róm 8).

500 éve született Szent Ignác

MORLIN IMRE

Szent Ignác Lelkigyakorlatairól

A keresztény lelkiség történetében az első megtérésnek általában kétféle módja ismeretes. Az egyik a villámszerűen lesújtó kegyelem erejével pillanatok alatt történik, a másik a kegyelem hosszas munkájának és a lélek ugyancsak hosszas küszködésének a gyümölcse. Természetesen a gyors megtérő sem takaríthatja meg magának a sokszor nagyon is hosszán tartó küzdelmet. Ismeretes Szent Pál megtérése, vagy Paul Claudel karácsony éjszakai megtérése, és az azt követő küzdelmeik.

Szent Ignác az utóbbiak közé tartozik. Úgy vélem nem tévedek, ha megtérésének két korszakát különböztetem meg. Az első, bár a bensőből fakad, mégis látványos, olyannyira, hogy sebesülése után az őt gondozó háziak a loyolai kastélyban is észrevették. Loyola után következett Monserrat, majd Manréza. A manrézai misztikus kegyelmek előkészítése és lelkének érlelődése után következett a második fordulat. A Cardoner folyó menti megvilágosodásról maga Szent Ignác is azt vallotta, hogy a dolgokat egészen új színben kezdte látni, és ez a megvilágosodás tartós maradt: mintha más emberré lett volna, másik értelmet kapott volna az élete.

Karl Rahner szerint a jövő kereszténye vagy misztikus lesz, vagy egyáltalán nem lesz. Hogyan értendő ez? Nem arról van szó, hogy a jövő kereszténye misztikus látomásokban, rendkívül misztikus kegyelmekben éli a maga keresztény hitét, Rahner úgy gondolja, hogy a jövő keresztényének szüksége van Isten személyes megtapasztalásának élményére. És szerinte Szent Ignác *Lelkigyakorlati* képesek ilyen élmény közvetítésére.

A II. Vatikáni zsinat és a Szentatyának a szerzetesekhez szóló buzdításai is azt kívánják, hogy a szerzetesrendek térjenek vissza alapítójuk karizmájához. A jezsuiták esetében ez azt jelenti, hogy nyúljanak vissza a *Lelkigyakorlatok*hoz és a misztikus Szent Ignáchoz. A *Lelkigyakorlatok* ugyanis Szent Ignác misztikus élményeiből táplálkoznak, anélkül, hogy a lelkigyakorlatot végzőket feltétlenül misztikus úton akarnák vezetni. A *Lelkigyakorlatok* a hit útján vezetnek.

A jezsuita lelkiség ebből a Szent Ignác-i tapasztalatból bontakozik ki. Loyola, Monserrat, Manréza — e három helységnév jelzi megtérését, szakítását múltjával, életmódja teljes átalakulását. Ezt az átalakulást misztikus kegyelmek kísér-

Szent Ignác születésének 500. és a Jezsuita Rend pápai jóváhagyásának 450. évfordulójára

ték: Loyolában a betegágyánál Szűz Mária jelent meg a kis Jézussal, Monserratban — belső átalakulásának külső jeleként — lovagi ruháját cserélte fel vezeklő ruhával. Manrézában: útkeresés, és az új út megsejtése. Mindezen kegyelmekkel előkészítve következett el a Cardoner folyó menti megvilágosodás, amelyről ő maga állítja, hogy jelentősebb volt, mint bármi más, amit valaha is kapott az Úrtól. Ez nem látomás volt, hanem a lelki élet mélységének megértése, hitünk igazságainak, misztériumainak szintetikus meglátása.

A „lelki életre vonatkozó sok dolog megismerése” nem tanítás, hanem olyan ismeret, amely a lelkigyakorlat elvégzésével sajátítható el. A lelki élet útján elágazások találhatók, vihar is meglephet, ránk is sötétedhet... És ilyenkor választani kell a jó és rossz, a jó és a kevésbé jó, a jó és a jobb megoldás között. A szellemek megkülönböztetéséről, a vigaszról és vigasztalanságról van szó tehát.

P. Polanco Ignatius-életrajzában így ír a Cardoner folyó menti látomásról: „A világosság, mely az isteni misztériumokra vonatkozott, különösen is kiterjedt a jó és rossz szellem befolyásának megkülönböztetésére.” Szent Ignác a Cardoner menti megvilágosodás után, az útmenti kereszt előtt adott hálát, hogy a különös látomást már nem látta olyan szépnek és vonzóknak, mint azelőtt, mert felismerte benne az ördög művét.

Szent Ignácnak megadatott tehát a szellemek megkülönböztetésének karizmája, melyről Szent Pál is szól a korinthusiaknak írt első levelében (12,10/b). Az alapítónak ebben a karizmájában részesülnek az ő fiai is, saját lelkük és — a lelkivezetés során — mások javára. Kimagasló példája ennek Boldog Colombiere Kolozs atya, Alacoque Szent Margit gyóntatója, aki részesült ebben a karizmában, és képes volt megbizonyosodni arról, hogy Szent Margitot a jó szellem vezeti, misztikus látomásai valódiak.

A hit misztériumaival kapcsolatban P. Nadal — Szent Ignác lelkiségének egyik legjobb ismerője — a következőket emeli ki: „Láttam, érzékeltem és megértettem a keresztény hit minden igazságát”. A *Lelkigyakorlatok*ban azonban Szent Ignác mégsem tanítja ezeket az igazságokat, hanem az elmélkedés és szemlélődés során közvetíti őket, kezdve a *Fundamentumban* tárgyalt teremtéstől egészen a mennybemenetel szemléletéig.

Az elmélkedés és szemlélődés e sorozatában valósulhat meg az, amit Karl Rahner állapít meg: a Szent Ignác-i *Lelkigyakorlat* alkalmas a személyes Isten-élmény elnyerésére. Ebben a folyamatban mehet végbe a lélek és Jézus személyes szeretetkapcsolatának kibontakozása is. Ez az igehirdetés, a hitoktatás, valamint lelki beszélgetéseink szempontjából is rendkívül fontos. Hiszen, miként azt II. János Pál pápa katekétikai instrukciójában is kifejti: nem elég, ha valaki megismeri Jézust és tanítását. Még az sem elég, ha iparkodik aszerint élni. El kell jutni a legmagasabb fokra: Jézus személyes szeretetére (*Catechesi Tradendae* I. 5.).

Ez a szeretet — érezzük bár egyházunk, rendtársaink vagy minden rendű rangú ember iránt — a köztünk élő Jézus felé irányul. Ezt Szent Ignác így fogalmazta meg a két zászlóról szóló elmélkedésében: „Akarjanak mindenkin segíteni” (*Lelkigyakorlatok* 146.). Mi más ez, ha nem a napi feladatokban megmutatkozó szolgáló szeretet karizmája, melynek alapjául Jézus személyes szeretete szolgál.

Az „emberi tudatról szóló ismeret” nem az egyes tudományok részismereteire utal, hanem általában a tudományos megismerhetőségre. Tény, hogy Isten „teremtményeiben lakik, és nekik létet, életet, érzékelést, értelmet ad” (*Lelkigyakorlatok* 235.). Isten az igazság, ha bennünk lakik, akkor a teremtmények igazak, tehát megismerhetők, a bennük lévő igazság felismerhető. Ebből ered Szent Ig-

nácnak az a kívánsága, hogy „mindenben keressék Istent” (*Excerpta Const.* 288.). Ezt ajánlja a rendi tanuló ifjúságnak is. Erre a misztikus felismerésre vezethető vissza, hogy nagy fontosságot tulajdonított a magasszintű tanulmányoknak. Felismerte, hogy az emberi tudás, az igaz tudomány Istenhez vezethet. Érthető, hogy a rendtagok írásműveinek kinyomtatását feltételekhez köti. Ezek között az egyik az, hogy saját tudományterületén az adott mű haladjon meg a középszert.

A jezsuitáknál ezért volt kezdettől fogva különösen fontos a tudományos képzés. Minél többet tud az ember, annál inkább ráébred, hogy sokkal több az, amit még nem tud. „A tudás felfuvalkodottá tesz” mondja Szent Pál (1Kor 8,1). A tudás tehát alázatosság nélkül veszélyes adomány. A kevés tudás nem ad igazi áttekintést, ezért az ember könnyen esik abba a tévedésbe, hogy sokat tud, és feltétlenül igaza is van. Az igazi tudás mindig alázatos.

A világos látás, mely egyaránt vonatkozott az isteni és az emberi dolgokra, oly tartós maradt Szent Ignácnál, hogy egyik legsajátosabb tulajdonságának lehet tekinteni. Nadal találóan jegyzi meg: „A Társaság szellemét a lelket betöltő világos látás alkotja. Vezet, irányít, s az embernek az a benyomása, hogy Ignác atyánkat ez a világosság vezette”. Ez a józan ítéletekben, a helyzetek és teendők helyes felismerésében, az okos lelkivezetésben és tanácsadásban fejeződik ki. Szent Ignác bölcsességére vall, hogy személyes ügyeiben ő maga is másokra hallgatott. És ezt is örökségül hagyta fiainak.

Lelki ügyeinkben forduljunk lelki vezetőnkhez, előjárónkhoz, más tapasztalt emberhez, hisz az önszeretet elhomályosíthatja belső világosságunkat. Éppen ez a belső világosság tanít meg arra, hogy magunkkal szemben kétkedéssel viseltessünk, s hallgassuk meg mások tanácsát, a magunk lelki, apostoli és világi ügyeiben is.

Aki ismeri a *Lelki gyakorlatokat*, kivált a teljeset, vagyis a harmincnaposat, az tudja, mennyire egységes mű ez. Részei szervesen összefüggenek, feltételezik egymást. Ugyanez érvényes Szent Ignác másik nagy művére, a *Constitúciókra* is.

Nem számít, hogy jelentős vagy jelentéktelennek tűnő munkáról van szó: tudományos kutatásról vagy takarításról, könyvírásról vagy konyhai szolgálatról, csillagok vizsgálásáról vagy autószerelésről, mert tevékenységünket egyedül az teszi naggyá, ha a teljességre vetett tekintettel dolgozunk. Nincsenek kis munkák és nagy munkák, csak nagy célok vannak, amelyek érdekében kis és nagy munkákat egyaránt végeznek. Csak így teljesítheti az egész Társaság, mint apostoli testület az egyháztól, a mi Urunk Jézus Krisztus egyházától ránk bízott feladatát.

Kettős jubileumi évünk alkalmából a jezsuiták sajátos karizmáját próbáltuk felvázolni. Ezek Szent Ignác misztikus kegyelmeiben kristályosodtak ki, és a hit által elérhető formában a *Lelki gyakorlatokban* és a *Constitúciókban* jelennek meg. Lelkiségünk megkülönböztetett érzékenységet jelent a lelkivezetésben: lelkek megkülönböztetésének adományát; a megingathatatlan ragaszkodást hitünk misztériumaihoz és az egyházhoz Jézus Krisztus személyes szeretetében; a képességet, hogy Istent keressük és találjuk meg mindenben — a tudományos kutatás és a tudományok ápolása révén, de mindennapi apró teendőinkben is. Így az egységben való látás karizmájával tudunk eligazodni életünk problémáiban, terveinkben, apostoli tevékenységünkben. Tanácsainkkal, javaslatainkkal legyünk segítségére embertársainknak ügyes-bajos dolgaikban, vagy nagyszabású műveik létrehozásában.

A jezsuita hivatás kegyelmében gyökerező nagyszerű adományok ezek, amelyek hálára köteleznek, és lehetőséget adnak az új, hiteles kibontakozásra.

Brazília magyar jezsuita hitküldérei

Báró Szluha János

A Dél-Amerikába került magyar jezsuiták közül *Szentmártonyi Ignác* sorsában osztozott báró *Szluha János* is, aki nemcsak Brazília északi részének föltérképezésében vett részt, hanem megjárta Pombal őrgróf portugáliai börtöneit is.

Egyedül a Pallas Nagy Lexikonában találunk rá utalást, s azt is édesapja révén. A Szluha (ikladi) báró és gróf-család címszó alatt tudatja, hogy „a család tagjai közül Ferenc 1726-ban nyerte el a bárói rangot. Nagy befolyása volt mind a királyra, mind a rendekre, ő bírta rá őket a *pragmatica sanctio* elfogadására. János nevű fia (1723—1803) a jezsuiták rendjébe lépett, s mint ilyen, Dél-Amerikában misszionárius volt.” A Kolozs megyei Gyalu községben 1725. augusztus 23-án született (s nem 1723-ban) Szluha János régi kismemesi családból származott. Nagy Iván *Magyarország családjai* című jeles munkájában közli, hogy apja, Szluha Ferenc, a jóeszmű és jeles szónok 1709-ben érsekújvári kapitány, 1715-ben már nádori ítélőmester, 1719-től egyszersmind Komárom megye alispánja. Az 1723-i országgyűlésen ő indítványozta a Habsburgok nőági örökösödésének törvénybe iktatását, s ezért kapta meg 1726-ban a bárói címet.

Szluha János — teljes nevén Szluha Nepomuki János — két testvérével, Eleonórával és a katonai pályára lépett Györggyel korán félárvaságra jutott. Édesapjuk 1729-ben elhunyt. Nevelésüket édesanyjuk, Konkoly-Thege Julianna irányította.

Szluha János középiskolai tanulmányait Budán végezte, s ott már 13 éves korában, 1738-ban belépett a jezsuita rendbe. Kiváló matematikus volt, ami azonban nem akadályozta missziós hivatásában, sőt inkább elősegítette beteljesedését. A nagyszombati egyetemen tanult, majd Sopronba került tanárnak.

Elöljáróit már 21 éves kora óta ostromolta azzal a kéréssel, hogy elmehessen a misszióba. A rend generálisa 1746. szeptember 14-én írt levelében tudomásul veszi Szluha jámbor szándékát, és kilátásba helyezi annak megvalósítását. Szluha kérvényében arra hivatkozott, hogy már a szerzetbe való belépésekor a tengerentúli missziók lebegtek a szeme előtt. A rend generálisa azt válaszolta, hogy jelenleg olyan emberek kellenek a missziókban, akik tanulmányaikat már befejezték, vagy legalább nemsokára befejezik. Szluha a következő évben megújította kérelmét, amire a rend generálisának 1747. június 24-én kelt levele enged következtetni. Eszerint Rómában Szluha nevét már előjegyezték a missziók számára azzal a föltétellel, ha nincsenek nyelvi nehézségei. Az általános rendfőnök 1749. március 22-én írt levelében vigasztalja, hogy Isten a szándékot tekinti: forró vágyat akkor is, ha kérése esetleg teljesíthetetlen maradna; ha nem mehetne misszióba, otthon is elég tér nyílik buzgolkodásának.

Szluha János nem mondott le elhatározásáról. A rend generálisa 1750. május 30-án azt írja Szluha tartományfőnökének, hogy Portugália királya több matematikust vagy jártas geografikust kér Brazília számára, hogy az országot felmér-

jék, és földrajzi térképeket készítsenek róla. Miután ezt a munkát befejezték, majd apostoli hivatásuknak élhetnek. Rómából azt is megkérdezték, hogy mennyire alkalmasak erre. Köztük szerepelt Fáy, Szluha és Kailing. Miután minden akadály elhárult, készülhetett a nagy útra. A bécsi rendtartomány főnöke, Melczer Mihály bocsátotta útjára, s 1752-ben már Lisszabonban volt. Két másik magyar szerzetestársával, Fáy Dáviddal és Kailing Józseffel együtt vitorlázott Genovából Lisszabonba, várakozott a portugál fővárosban, majd továbbhajózott Brazíliába. Valószínűleg ő az, akiről szerzetestársa, Fáy megemlékezik édesanyjához írt levelében. Leírja, hogy amikor a király fivérével, Emánuel herceggel együtt ebédeltek a lisszaboni kollégiumban, a szerzetesnek állandóan a főherceg mellett kellett maradnia, mert az annyira lelkesedett a magyarokért. Fáynek édesanyjához írt leveléből tudjuk, hogy a portugál kikötőből 1753. június 1-én indultak útnak — összesen 17 misszionárius — a Divina Providentia nevű hajón.

Huszonnyolc éves volt Szluha János, amikor 1753-ban a portugál-spanyol gyarmatok közötti határ megállapítására a brazíliai Maranon-misszióba érkezett. A *Magyar múlt Dél-Amerikában* című tanulmánykötetében Szabó László tévesen ezt írja: „Szentmártonyi Ignác két magyar rendtársával, a már említett Fáy Dáviddal és Kailing Józseffel együtt lépett partra Brazíliában, és tíz esztendő telt ott komoly tudományos munkával. Hú segítőtársat talált egy már régebben ott tartózkodó magyar jezsuitában, báró Szluha Jánosban...” Ez tévedés, hiszen Szentmártonyi nem Fáyval és Kailinggal érkezett Brazíliába. Tény, hogy Szluha sokáig munkatársa, hú segítőtársa volt Szentmártonyinak, de ő már előbb, 1749-ben, más adatok szerint 1751-ben érkezett Brazíliába, míg Szluha csak 1753-ban. Fáy Dávid arról is beszámolt, hogy 1755-től együtt dolgozott Szluhával a Pisiare folyó mellett a guajara indiánok között.

Szluha atyának jelentős része volt Maranhao feltérképezésében. Többek között ő állította össze a hatalmas folyam első pontos térképét. Kartográfiai munkájával nagy elismerést szerzett. Szluha rend- és hithirdető társa, Anzelm Eckart, mint a földrajzi tudományokban jártas férfiú emlékirataiban azt írja, hogy Szluha Jánosnak a missziós területről szerkesztett térképe azért a legpontosabb, mert a legújabb észlelések alapján készült. A későbbi földrajztudomány is sokat használta, és máig igen értékesnek tartja brazíliai térképeit és Brazíliában írt földrajzi munkáját. Sajnos Szluha alig hét évig működött a misszióban, s onnan ő is Pombal börtönébe került.

Több forrás — köztük Pinzger Ferenc — szerint Szluha atyát Pombal emberei már 1759-ben visszazállították Portugáliába, és bebörtönözték, de ő a szerencsés körülmények folytán hamarabb kiszabadult, mint rendtársai. Testvére, a katonai pályára lépett Szluha György járt közben érte a portugál királyi udvarnál. Tábornok bátyja, aki 1743-ban grófi rangot kapott, Kaunitz államkancellár útján mindent elkövetett kiszabadítása érdekében. Bangha Béla közlése szerint — *Magyar jezsuiták Pombal börtöneiben* — Khevenhüller, az akkori osztrák követ írta Kaunitzknak, hogy Pater Szluha, az osztrák szolgálatban álló gróf Szluha tábornok testvére, ismételen felkérte, hogy érte közbenjárjon.

Itthon igen változatosan alakult az élete. 1760—1763 között Győrött, Nagyszombaton és Sopronban mint tanár működött, majd 1763—1770 közt tábori lelkész lett, végül a győri szeminárium rektoraként szolgált egészen 1773-ig, a Jézustársaság feloszlásáig. Halála évéről nincsenek biztos adataink. A Pallas Lexikonban ugyan 1803 szerepel, de más források szerint 1780-ban hunyt el. Annyi bizonyos, hogy a Jézustársaság feloszlása után még élt.

A kolozsvári Lyceum-könyvtár története

Az 1948-ban államosított kolozsvári piarista kollégium könyvtárának múltját vizsgálva a Báthory István által alapított jezsuita akadémia könyvgyűjteményének történetéből kell kiindulnunk.

A jezsuita könyvtári gyakorlatnak megfelelően a gyűjtemény szervezése a kollégium létesítésével párhuzamosan történt. A Báthory-egyetem bibliotékája kialakulásánál fogva a középkori erdélyi magyar könyvtárfejlődés összegezőjének tekinthető. Az 1579-ben alapított jezsuita kollégium könyvtárába gyűjtötték össze Gyulafehérvárról, Váradról, Kolozsvárról a reformáció során megszűnt katolikus intézményeknek a 16. század végén még fellelhető könyveit. Az Európa különböző országaiból Erdélybe érkező jezsuita tanárok is érdekelték voltak a könyvtár színvonalának emelésében, fenntartásában. Ezért mindjárt az alapítás után a lengyelországi provinciálist és társait megbízták, hogy Báthory István király költségére vásárolandó könyveket vigyenek magukkal Erdélybe. Báthory ugyanis 1579-ben kötelezte magát, hogy a rendházat ellátja a szükséges könyvekkel. A gyűjtemény megszervezésében a pápai könyvtárral és annak praefectusával szoros kapcsolatban álló Szántó Istvánnak jutott a döntő szerep. Ő járt utána az említett középkori könyvanyag Kolozsvárra szállításának, sürgette a beszerzéseket, melyeket vagy a fejedelem által kiutalt pénzüsszezből, vagy a rend központi pénztárából kapott summából fedeztek. Mivel a kollégium megerősödésével egy időben növekedett az igény az új könyvek iránt, a Krakón át vezető könyvbeszerző útjukon meglepően gyorsan eljutottak a Nyugat-Európából származó külföldi könyvújdonságok Kolozsvárra. Ezek ugyanis a jezsuiták számára az oktató, hitvédelmi munkájukhoz elengedhetetlen segéd-eszközöket alkották. Az 1585/86-os tanévtől, miután elkezdődött a filozófia és teológia előadása is, még sürgetőbbé vált a könyvbeszerzések kérdése.

Természetesen a könyvállományt a rendi előírásoknak megfelelően leltározták, katalogizálták. Ezt a mai napig a kötetekben olvasható bejegyzések bizonyítják. A diákok könyvtárhasználatát 1583-tól a Possevino által megszerkesztett szemináriumi rendtartás szabályozta, mely természetesen igazodott a jezsuiták általános gyakorlatához. Ennek megfelelően senki sem tarthatott magánál könyveket; a használatra adott példányokba tilos volt jegyzeteket beírni, jeleket tenni; a tiltott könyveket át kellett adni a rectornak, s csak az ő engedélyével lehetett olvasni őket.

1588. december 25-én a megyesi országgyűlésen a protejtáns rendek kikényszerítették a fejedelem jóváhagyását a jezsuiták Erdélyből való kitiltását elrendelő végzésükhöz. Közölték a jezsuita atyákkal, hogy „az mely könyveket, egyház marháját és egyebet efélét mind innen Fejérvárról, s mind Váradról, (Kolozsvárról) számon nékik adtanak volt, azon módon és számon ők is mindeneiket rezignáljanak ugyan azon felyül megmondott helyekre.” E rendelkezés ellenére a jezsuiták igyekeztek sok mindent — köztük a könyvek egy jó részét is — kimenekíteni Erdélyből Magyarországra, Lengyelországba. Az így elvitt vagyont 1589 márciusában készpénzben közel 5000 forintra becsülték. Az elmene-

kített könyvek zöme Magyarországon maradt, de könyvészeti ritkaságok Ausztriába is elkerülhettek. Java részüket azonban még két év múlva is Leleszen őrizték, de innen Szántó István önhatalmúlag a Znióváralján, Vágsellyén, Túrócon létesített rendházakba is bőven juttatott belőlük. Így ma már nem lehet megállapítani, hány kötet sodródott el végleg az Erdélyből kihozott anyagból.

A jezsuiták kitiltását azonban Báthory Zsigmond nem tekintette véglegesnek, a Kakas István által külön kezelt birtokaik jövedelmét félretétette, az egykori diákok közül megmaradókat Kolozsmonostoron saját költségén együtt tartotta. A jezsuiták visszatérését Alfons Carillo készítette elő, aki 1591 márciusában érkezett a fejedelmi udvarba Báthory gyóntatójaként, teológiai tanácsadójaként. Végül 1595 májusában a gyulafehérvári országgyűlés érvénytelenítette a megyesi kitiltó végzést, s visszaadta a rend minden vagyonát. A kolozsvári épületek visszaszolgáltatásakor kelt jegyzőkönyv tanúsága szerint a könyvtár helyben hagyott része sértetlenül megmaradt. (Sajnos a visszaadott kötetek számát nem tüntették fel a jegyzőkönyvben.)

A kolozsvári könyvanyag megmaradásának is köszönhetően már májusban újramegezdhetők a tanítást. Ezután azonban megkezdődött a hadakozás az elvitt kötetek visszahozataláért, újabbak beszerzéséért. Carillo levelezése sokatmondó bizonyítéka ennek a hosszan tartó küzdelemnek. Sem a lengyelek, sem az osztrákok nem siettek a visszaszolgáltatással. Végül az osztrák provinciálissal folytatott hosszas levelezés után 1595. augusztus 28-án Krizkovszki Gáspár atya indult útnak Krakkóba az erdélyi holmikért, s noha visszaérkezésekor ezt nem említik, feltételezhetően könyveket is hozott magával. 1595-öt követően megkezdődött a könyvtár fénykorának tekinthető időszak. A bejegyzések alapján megállapítható, hogy ekkor a könyvvállományt újból katalogizálták. Ezt követően külön praefectust kapott a gyűjtemény: 1596-ban Johann Leinberert, 1598-ban a Rómából való Antonio Mariettit. Nemcsak ők, hanem a külföldről érkező tudós tanárok is a könyvtár körül valóságos tudományos műhelyt alakítottak ki.

E rövid virágzás után a könyvtár történetében — osztozva Erdély hányatott sorsában — ismét nehéz időszak következett. Miután a Carillo és a jezsuiták hatása alatt álló Báthory Zsigmondnak Habsburg-barát politikája csődöt mondott, a közhangulat a jezsuiták ellen fordult. A fejedelem támogatásának csökkenésével, s azáltal, hogy Mihály vajda birtokaik és jövedelemforrásaik egy részét elvette tőlük, anyagi helyzetük megromlott, s így kevesebbet fordíthattak a könyvtár fejlesztésére is. Ez időszakban a legjelentősebb gyarapodást az 1602-ben Kakas István által adományozott Wolphard—Kakas gyűjtemény jelentette. A lappangó jezsuitaellenes indulatok szabad utat nyertek Báthory Zsigmond lemondása, s Erdélyből való távozása után. Így 1603. június 9-én, miután Székely Mózes fejedelem ostrommal elfoglalta Kolozsvárt, az amúgyis többségében unitárius vallású lakosság megrohanta a jezsuita rendházat és templomot. Pusztításokról Szamosközi így számol be: a fosztogatók a könyvtárba rontottak, és „az egyházi, valamint a világi irodalomnak sok-sok termékét... valóban embertelen, még a törököktől és tatároktól sem tapasztalt barbársággal kezdték pusztítani, szekercékkel és kardokkal hasogatni.” Hasonlóan drámai hangvételű Argenti atya 1603. augusztus 15-i jelentése az eseményekről. Ezzel szemben ifjabb Heltai Gáspárnak a vizsgálat hivatalos jegyzőkönyvében található nyilatkozata más képet nyújt a történekről. Ebből úgy tűnik, hogy június 9-én a garázdálkodók nem jutottak be a védett helyiségekbe és a kápolnába, ahol a könyvtárat őrizték, s így nem is fosztogattak ott. A 9-éről 10-ére virradó éjszakát két esküdt

polgár a helyszínen töltötte, s vigyázott a könyvekre. A következő éjjel maga Heltai is a helyszínen volt, ahova időközben Székely Mózes is állíttatott őrköt, és 11-étől fogva a város bírása gondoskodott a védelemről 12 kirendelt emberrel, amit a fejedelem és a város kiküldötteiből álló bizottság június 12-én felvett leltára igazol. E szerint „az könyveknek nagyobb része meg vagyon”. Június 12-étől az említett bizottság kezelte a könyveket is, sajnos nem nagy felelősséggel. Bár igaz, hogy a fosztogatók elpusztítottak, összevagdaltak több kötetet, de a „nyomozás” során a városban csak 40—50 könyvet sikerült összeszedni. Ez a tény is arra utal, hogy a könyvtár megcsonkítását leginkább a művelt könyvbarátok okozhatták, akik nagyon jól tudták, hogy milyen értékeket érdekes „menteni”. Ilyen volt például Jacobinus János fejedelmi kancellár, aki rokonának, Kakas Istvánnak a könyveit (és esetleg más köteteket is) Székely Mózesrel magának ajándékozott, a lakására szállíttatott, s melyek csak nemsokára bekövetkező halála után kerülhettek vissza a gyűjteménybe. A komolyabb károsodást Székely Mózes haláláig (július 17.) vagy legkésőbb a jezsuiták visszatéréséig (szeptember 17.) eltelt időszakban szenvedte el a könyvgyűjtemény. Az 1603 októberében összeállított kimutatás 2000 forintra becsüli a könyvtárban elszenvedett kárt (a kéziratos anyagot nem számítva), mely a június 12-i leltárral összevetve túlzónak tűnik.

Miután 1603 októberében Basta a Kolozsvárra visszatérő jezsuitákat az unitáriusok főtéri templomával, parókiaházával, iskolaépületével kártalanította, 1604 január-februárjában megtörtént a könyvtár újjászervezése. Ez természetesen újbóli leltározással járt. De a békés fejlődés körülményei most sem teremődtek meg.

A Rudolf király által Kolozsvárra megtorlásként kivetett kegyetlen sarc ellenhatásaként a város lakossága azonnal fellépett a jezsuiták ellen, mihelyt Bocskai hadai megtisztították Erdélyt a császáriaktól. Az unitáriusoknak a városi tanács 1605. július 16-án visszaadta elvett javaikat, és utasította a jezsuitákat, hogy három napon belül a várost elhagyva költözzenek Kolozsmonostorra. A kiltást követően Argenti atya a könyvek, templomi tárgyak egy részét szétosztotta a székelyföldi papok között. A könyvtár legértékesebb részét azonban Kolozsváron, megbízható embereinél hagyta.

A könyvgyűjtemény legrégebb állagából 490 címet sikerült a bejegyzések alapján azonosítanom. Ezek legnagyobb része ma is Kolozsváron található (az Akadémiai Könyvtárban, ahová a piaristáktól került), de akad példány a csíksomlyói ferences kolostor könyvtárában, a Batthyaneumban, a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, a Marosvásárhelyi Teleki—Bolyai Tudományos Könyvtárban, a budapesti Egyetemi és Széchényi Könyvtárban, a gyöngyösi egykori ferences könyvtárban.

Noha 1606 novemberében a jezsuiták elhagyták Kolozsvárt, és 1607 júniusában az országgyűlés újból kitiltotta őket Erdélyből, a megmaradt könyvtár alapjául szolgálhatott a későbbiekben újjászerveződő katolikus oktatásügynek. Mivel a kálvinista fejedelmek elnézték, hogy Kolozsmonostoron a jezsuiták iskolát tartsanak fenn a papi utánpótlás biztosítására, ide szállították a Kolozsváron elrejtett könyveket.

A fejedelemség megszűnte után a jezsuiták életkörülményei nyugalmasabbakká váltak. Beköltözhetek Kolozsmonostorról az óvári zárdába, ahová a könyvtárat is magukkal vitték, mely onnan a Farkas utcai épületükbe, végül pedig egyetemük Király utcai szárnyába került. György Lajos, a könyvtár történetének jeles szakértője szerint az akadémiai korszak (1693—1773) kezdetén 1000—1500 kötetre volt becsülhető a könyvtár állománya. Megszerezték a korszerű tudományos műveltséghez nélkülözhetetlen (s a bölcsészeti és teológiai

fakultás léte által is megkövetelt) műveket: klasszikusokat, történetírók munkáit, bölcséleti, hittudományi, természettudományos irodalmat, enciklopédikus sorozatokat. E lendületes fejlődés következtében a 18. század folyamán néhány évtized alatt több ezer kötettel gyarapodott a gyűjtemény. A legrégebb megmaradt katalógus (1797) összesen 4039 művet sorol fel 6442 kötetben. A könyvtár élén, amint ezt a jezsuita gyakorlat megkövetelte, a praefectus és a bibliothecarius állott.

Mint ismeretes, 1773-ban bekövetkezett a jezsuita rend feloszlata. Általában ez a könyvtárak felszámolását is maga után vonta, de szerencsére e tekintetben a kolozsvári könyvgyűjtemény kivételt képezett. Ezt az időpontot követően hivatalosan Egyetemi Könyvtárnak nevezik. Mária Terézia rendelete nyomán az 1776/77-es tanévtől piaristák települtek Kolozsvárra, akik 1777 március végén a könyvtárat is átvették, mely aztán 1779 júniusában meg is nyílt a nyilvánosság előtt. Pállya István rektor megnyitójában ezt mondotta: „a királynő kívánja, hogy a könyvtár nyilvános legyen. Akarja, hogy oda mindig szabad bejárása legyen mindazoknak, akiket a tudományok iránti, minden tiszteletet megérdemlő vágyakozás hevít”. Végeredményben tehát ez volt az első, modern értelemben vett egyetemi könyvtár Kolozsváron, s jó ideig az egyedüli olyan intézmény Erdélyben, mely tudományos segédeszközökkel szolgálhatott. A nagymértékű gyarapodást azonban megtorpanás követte, miután II. József (aki nem folytatta Mária Terézia tanügyi elgondolásait) 1784-ben az egyetemi címet elvette, és királyi Lyceummá minősítette a tanintézetet. A királyi Lyceum könyvtárának fő feladatául ugyan a főiskola három tagozatának bölcsészeti, jogi, orvosi művekkel való ellátását jelölték meg, de a rendelkezésre bocsátott költségvetés ennek megvalósulását nem tette lehetővé. Ugyanakkor a könyvbeszerzés körülményes volta miatt a múlt század első felének magyar irodalmi termése csaknem teljesen hiányzik az állományból. A Bécsből érkező terjedelmes könyvtári szabályzatok biztosították a könyvek korszerű kezelését. Ezeket 1848-ban váltotta fel az első magyar nyelvű szabályzat. Miután a századforduló táján a hanyag kezelés miatt jelentős károk érték a gyűjteményt (könyvek veszttek el, eluralkodott a rendtelenség), megszigorították a kölcsönzést. Az állomány gyarapodása továbbra is vásárlásokból, az 1852-es sajtótörvény nyomán a köteles példányokból és ajándékozás útján jött létre. Kivételes helyzetben volt a könyvtár, hiszen az erdélyi könyvelléőrőző hivatal a cenzúrázott kéziratokat hivatalból itt helyezte el megőrzés céljából, s a tiltott könyvek bizalmas jegyzékét is ide irányították. Az ajándékba kapott könyvek közül a legjelentősebb az Aranka-féle Magyar Nyelvművelő Társaság könyv- és kéziratára volt, melyet később György Lajos rendezett, s melynek önmagában is jelentős művelődéstörténeti értéke van. Ugyancsak jelentősen hozzájárult az állomány gyarapodásához a Magyar Tudományos Akadémia, mely 1944-ig minden nyomtatványát megküldte a Lyceum könyvtárának. 1823-tól a könyvtár is a Farkas utcai új iskolaépületbe került. Míg az abszolutizmus ideje alatt irányítása a bécsi császári és királyi közoktatásügyi minisztérium hatáskörében volt, a 60-as évektől a főkományszék, illetve a Katolikus Bizottság vált a könyvtár főhatóságává, közvetlen felettesévé pedig az erdélyi római katolikus püspök. Az 1870-es évek elejétől pedig a könyvtár az iskolával együtt az erdélyi római katolikus státus igazgatótanácsának irányítása alá került. Miután 1849-től kezdődően az intézet keretein belül fokozatosan megszűnt a jogi, a bölcsészeti, majd 1872-ben az orvos-sebészeti kar, ez a könyvbeszerzésekre is kihatott. A könyvtár működésében továbbra is igyekeztek az akkori kor színvonalán álló könyvtárkezelési eljárásokat, szempontokat érvé-

nyesíteni. Így például az 1862-es szabályzat értelmében megtiltották az ősnymtatványok, ritkaságok, kéziratok kiadását. 1864-ben 25 603 művet tartottak nyilván a könyvtárban, melynek fontossága az Erdélyi Múzeum-Egyesület (1859), majd a kolozsvári Egyetemi Könyvtár megalakulása után ezek fejlődésével párhuzamosan fokozatosan csökkent.

Az 1918-as nagy politikai változásokat a könyvtár történetében nagyarányú visszaesés követte. Állománya 1929-ig csupán 197 kötettel gyarapodott. 1929-ben György Lajost bízták meg a könyvtár átszervezésével, kezelésével, akinek vezetése alatt a megváltozott körülmények között a gyűjtemény ismét különleges szerephez jutott, a kisebbségi tudományos élet egyik jelentős intézményeként. Fontos szerepet látott el a könyvtár, mert az egyetemi hallgatók számára beszerezte a legfrissebb magyar tudományos könyveket, melyek gyűjtését az Egyetemi Könyvtár akkor már elhanyagolta. Az 1934-ben a gimnáziumtól formailag is elkülönült könyvgyűjtemény ebben az időszakban új könyvtárrésszel, a szépirodalmival gazdagodott. A két világháború között is az állomány a rendszeres beszerzésen, gyűjtésen kívül ajándékokkal gyarapodott, olyannyira, hogy amint azt György Lajos megállapította: „a legtöbb magyar kiadvány itt gyűlt össze Erdélyben”. A második világháborút követően a gyűjteményt 1948 nyarán államosították, s napjainkban a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban található.

A jezsuita egyetem, majd piarista kollégium könyvtára évszázadokon át szolgált az erdélyi művelődés ügyét, egyetemes szellemi értékek őrzőjeként Európához kötötte olvasóit. A kezdetben egyetemi könyvtárként induló gyűjtemény, mely a két világháború között ugyanazt a szerepet töltötte be, mint indulásakor, ma a művelődéstörténeti kutatásokhoz nyújt gazdag forrásanyagot.

Irodalom

Erdélyi Károly: *A kolozsvári római katolikus főgymnasium története 1579—1898. A kolozsvári római katolikus főgymnasium Értesítője az 1897—98-as tanévről.* Kolozsvár, 1898. 52—55, 122—139.

György Lajos: *Fejezetek a kolozsvári régi Lyceum-könyvtár történetéből (I.). Művelődéstörténeti tanulmányok.* Bukarest, 1980. 185—201.

György Lajos: *A Lyceum-könyvtár története.* Kéziratban.

Jakó Klára: *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója (1579—1604).* Kéziratban.

MARÓTH MIKLÓS

A bölcsesség

Estote prudentes, sicut serpentes, hangzik a szentírási parancs. Legyetek bölcsék, mint a kígyók. Mindez nem hangzott idegenül az ókori értékek szellemében fölnevelt emberek fülének. A bölcsesség, görögül *szophia*, latinul *prudentia* az ókorban mindig nagyra becsült érték volt és ezt a közösség által emberi értéknek elismert tulajdonságot kanonizálták a filozófiai iskolák a harmadik sarkalatos erényként.

A bölcsesség az eredeti elképzelések szerint olyasvalami volt, ami a mesteremberek tevékenységében nyilvánkozott meg. Homérosz például beszél annak az ácsnak a bölcsességéről, amelyik jól tud hajót készíteni, de bölcs volt Héphasztosz is, a kovácsisten, mert csodálatos dolgokat tudott létrehozni. A bölcsességnek ez a jelentése élt még Platónnál is, aki Daidaloszt nevezte bölcsnek, mert repülésre alkalmas szárnyakat tudott alkotni és ezzel kitűnt a többi ember közül.

A bölcsességnek ez a mesterségekben megnyilvánuló volta magyarázza azt a valamivel absztraktabb jelentést, mely szerint mindenki bölcs, aki az élet praktikus dolgaiban jobban tájékozódik a többi embernél. Ennek jegyében áll ott a görög filozófia elején a hét bölcs, akik közé a természetet kutató egyetlen Thalész mellett olyan személy is tartozik, mint például a törvényhozó Szolón. A névsor arra utal, hogy a bölcsesség elsőrendű kritériuma nem a elméleti dolgokban való kiválóság, hanem a földi dolgokban, a mindennapi életben való eligazodás volt.

A szónak erre a jelentésére épít például Hérodotosz is, amikor a város ügyeinek az intézésében megnyilvánuló bölcsességről beszél, a *szophiát a phronészisz* tevékenységéhez kötve. A *phronészisz* tulajdonképpen gondolkodás, tehát bölcsesség, nyilvánuljon meg akár az ács fizikai munkájában, akár a város vezetője törvényalkotásában, nem képzelhető el szellemi tevékenység nélkül.

Platón a Prótagoraszban a *szophiát az amathiával*, a bölcsességet a tudatlansággal állítja szembe. Ez a szembeállítás azonban már túlmutat a föntiekben leírt fölfogáson. Az eddigiek ugyanis a bölcsességet valamiféle természetes adottságnak, képességnek állították be, az *amathia* szó pedig — mivel tanulatlanságot jelent — a szembeállítás révén iskolázottság, pallérozottság jelentést sugall.

A sorozat első két, a *mértékletességről* és a *bátorságról* szóló részét 1990/6., 7. számunkban közöltük.

A bölcsesség és iskolázottság Platón *Államában* is együtt járnak. Az említett mű negyedik könyvében tisztázzák a dialógus szereplői a bölcsesség fogalmát. Itt az (eszmenyi) államról olvashatjuk azt, hogy „bölc, mert hiszen — ugyebár — jó elhatározásokra képes”. A folytatásból azonban megtudjuk azt is, hogy „ez a képesség: a jó elhatározás, nyilván valamiféle tudomány, mert hiszen az ember nem tudatlansággal, hanem tudománnyal jut jó elhatározásra”.

A továbbiakban a dialógus résztvevői azt a kérdést vizsgálják meg, hogy az állam bölcsessége általában véve a tudásból származik-e, vagy pedig csak egy bizonyos tudásból. A beszélgetés során a felek úgy látják, hogy az ácsmester tudása alapján legföljebb az ács mestert lehet bölcsnek nevezni. Ez a tudás, ez a (miként azt főntebb láttuk: homéroszi értelemben vett) bölcsesség tehát csak egy bizonyos csoport esetében engedi meg azt, hogy a csoport tagjait bölcsnek nevezzük.

Általában véve az embereket, majd pedig ennek értelmében az államot, akkor nevezzük bölcsnek, ha a tetteik alapjául szolgáló tudás maga a bölcsesség.

Ez a jelentésváltozás együtt járt a görög élet általános fejlődésével. Nagyjából Platón korában és a valamivel azt megelőző időben jelentek meg a görög társadalomban a szakmák. Ezek megjelenése együtt járt a *prótosz heuretész*, az első főltaláló személyéről szóló mondák megszületésével.

Ennek jegyében állították egyes helyeken, hogy az „első törvényhozó” Lükurgosz volt, ennek jegyében igyekeztek tisztázni, ki volt az első lant-játékos, és így tovább. A szakmák, a szaktudás tisztelete elválaszthatatlan volt az első főltalóra visszavezetett iskolai hagyománytól, a tanulástól.

A bölcsesség jelentése a most vázoltaktól függetlenül azonban egy másik irányban is változott, és Platón ezen a helyen a szónak erre a másik irányban megváltozott jelentésére utal. Püthagorász volt az a görög gondolkodó, aki a *hét görög bölcs* fordulatban a „bölc” szó használatát helytelennek találta, mert szerinte az emberek nem lehettek bölcsök. Szerinte a bölcsesség csakis az isteneket jellemezhetette, ennek következtében a „bölcsesség szeretete” (*philosophia*) nem jelenthet mást, mint valamiféle istenszeretetet.

Ha Platón nem is osztotta szósz szerint Püthagorász véleményét, abból mégis sokat merített. Ő úgy látta, hogy a bölcsességnek csakis az isteni dolgok, azaz a nem változó, örök ideák szemléletét nevezhetjük. Bölc tehát általános értelemben véve akkor lehet valaki, és akkor lehet az állam is bölc, ha helyes döntései meghozatalakor ezeknek az isteni dolgoknak, az örök ideáknak az ismeretéből indul ki. Az ideák ismeretét nevezte Platón filozófiának, ebből következően szerinte a filozófia ismerete alapján lehet valakit bölcsnek nevezni. Ezért látja szükségesnek, hogy a bölc döntéseket hozó és bölc tetteket végrehajtó állam élén filozófusok álljanak.

Platónnál következőképp a filozófiai ismeretek, a filozófia tudása, valamint a bölcsesség együtt járnak. Az *Állam* negyedik könyvében tehát, amikor a négy sarkalatos erényt leírja, akkor ezek közé főlvéve a bölcsességet nem mond mást, mint azt, hogy a filozófia ismerete, a mélyebb, nem kézzel fogható hanem rejtett „isteni dolgok” tudása, illetve ennek a tudásnak személyiségünkbe való beépítése oly módon, hogy ezek határozzák meg döntéseinket és cselekedeteinket, erény.

Arisztotelész, Platón tanítványa részben mesterével azonos módon értelmezi a bölcsességet, részben attól eltérően. Azonosan, amennyiben ő is a rejtett dolgok ismereteként határozza meg: különbözően, mert nem hisz az ideák létében.

A *Metaphysika* első könyvének első fejezetében írja le az ismeretek megszerzésének menetét. Eszerint a bennünk rejlő tudásvágy magyarázza azt, hogy

érzékszerveink, legfőképp szemünk használata gyönyörűséget okoz számunkra. Az érzékszerveink révén szerzett benyomásaink ugyanis elraktározódnak lelkünkben, majd az ott fölhalmozódó azonos benyomásokból létrejön bennünk egy bizonyos ismeret: a tapasztalat.

Tapasztalata tehát mindenkinek van, és ez a mindenkiben meglevő tapasztalat befolyásolja cselekedeteinket. Ennél magasabb rendű azonban a szakember tudása. A szakember különféle tapasztalatait egyesítve ugyanis valamilyen univerzális tudásra tesz szert. Az univerzális tudás azon kívül, hogy tudás, egyszerűsre magyarázatot is szolgáltat az egyes esetekre. Ha tehát általános (univerzális) tudásra tettünk szert, akkor az okok ismeretét szereztük meg. Az okok ismerete alapján nevezzük az embereket bölcsnek.

A gyakorlati, az egyes dolgokkal kapcsolatban tapasztalattal rendelkező embereket nem nevezzük bölcsnek, szemben azzal a szakemberrel (*tekhnitész*), aki az okokat ismeri. Ezért bölcsőbb a mérnök az építőmunkásnál. A mérnök ugyanis tudja a választ a „miért”-re, míg az építőmunkás csak a „hogyan”-t ismeri.

Minden dolognak van azonban közelebbi és távolabbi, sok áttételen keresztül ható oka. A legtávolabbi okokat, azaz a végső alapelveket ismerő ember érdemi ki leginkább a „bölcs” melléknevet. A végső alapelveket, a végső okokat az „első filozófia” (*proté philosophia*), azaz a metafizika tárgyalja.

Arisztotelész tehát, miként Plátón is, a filozófiát tartotta a szó legszorosabb értelmében véve bölcsességnek, következésképpen a filozófiában járatos embert nevezte a szó eredeti értelmében bölcsnek. Ezt a bölcsességet azonban nem az ideák, hanem az okok ismereteként határozta meg. Azt, hogy a filozófia nem az ideák ismeretét jelentette nála, az is bizonyítja, hogy a második filozófia (*deutera philosophia*) néven a fizikát szokta emlegetni. A fizika volt számára az a tudomány, amely a természeti jelenségeket általában, a természet világának a végső okait tárgyalta. A metafizikán és a fizikán kívül a „bölcsességhez”, azaz az elméleti tudományokhoz számította még a matematikát és a logikát is. Következésképp a bölcsesség szűkebb értelemben az ezekben a tudományokban való jártasságot jelentette.

Ha ennek az álláspontnak a magyarázatát akarjuk megadni, akkor egyebek közt a *Nikomakhoszi etika* hatodik könyvére utalhatunk. Arisztotelész ott a tudományokat három csoportra osztja, ezek a teoretikus, praktikus és poiétikus tudományok. Az etika a teoretikus tudományok alá tartozó praktikus tudományoknak a része. Ez másként azt jelenti, hogy az etika megértéséhez, az etikában fölvetődő „miért”-ek megválaszolásához szükség van a magasabb rendű elméleti tudományok ismeretére.

A metafizika, fizika, matematika és logika tanulmányozása tehát hozzásegít bennünket az erkölcsstan és más praktikus tudományok mélyebb megértéséhez, hozzásegít bennünket a gyakorlati kérdésekben való jobb tájékozódáshoz.

Arisztotelész után a fejlődés két irányban haladt előre. Az egyik irányt a hellenisztikus filozófiai iskolák, elsősorban a sztoikusok jelentették. A sztoikusok szerint ugyanis minden erény valamilyen tudás volt. A bátorság például a féltelmes és nem féltelmes dolgok ismeretén alapult. Eszerint tehát egy embernek bölcsességre, azaz tudásra kellett szert tennie ahhoz, hogy ennek következtében bátor lehessen. Ennek analógiájára kell elképzelni a többi erényt is.

Ez más szóval azt jelenti, hogy a legfőbb erény a bölcsesség. Ha az ember tanulás révén bölccsé válik, azaz megszerzi a szükséges tudást, akkor egyszerre megszerzi az összes erényt. Ha megfordítjuk mindezt, akkor eredményül azt

kapjuk, hogy a tudatlanság mindennemű erény hiányát vonja maga után. A tudatlanság tehát bűn.

Ugyanezt az alapgondolatot, csak éppen epikureista háttérrel, fejezi ki Horatius is az *Epistulák* 1, 18, 100-ban: *virtutem doctrina parat, naturane donet.*

A *doctrina*, tehát a tudás az, ami létrehozza egyesekben az erényt, avagy természettől fogva hajlanak a jóra? Ez a költő problémája, és nem ok nélkül. Mint láttuk, a korabeli filozófusok az előző lehetőséget fogadták el, azt emelték a hivatalos tanítás rangjára.

Volt azonban a sztoikusoknak egy másik jól kidolgozott, jellegzetes tanítása is (és ez ugyancsak arisztotelészi gyökerekre nyúlik vissza). E szerint a négy sarkalatos erény mindegyike alá további úgynevezett „alárendelt erények” tartoznak. Ezek a bölcsesség esetében a lélekjelenlét (annak tudása, hogy az adott pillanatban hirtelen mit kell tenni), a megkülönböztető képesség (a relatíve jobbat a rosszabbtól való megkülönböztetés képessége), a biztos ítélet (minden dologban a lényeg meglátása), megfontoltság (a dolgok és következményeik helyes mérlegelése), ügyesség (az a tudás, amivel a kiutakat megtaláljuk), stb.

A bölcsesség erényével együtt az ember természetesen mindezeket az erényeket is egyszerre megszerzi, mivel a bölcs (azaz tanult) embert ezek a tulajdonságok jellemzik.

Az imént említett hellenisztikus iskolák tanítása mellett azonban élt egy másik hagyomány is, nevezetesen az arisztotelészi és platóni hagyomány. Ezek erkölcsstanának háttérében mindenekelőtt lélektani nézeteik találhatók meg. Szorítkozzunk azonban most eme irányzat legkiemelkedőbb képviselője nézeteinek ismertetésére.

A platóni és arisztotelészi nézetek szolgáltak alapul Alexandrosz Aphrodiszeusz részletesebb és a sztoikus-epikureista hagyománytól eltérő, de még a platóni-arisztotelészi rendszertől is némileg elütő elméletének kidolgozásához.

Alexandrosz a legfőbb tudomány alapelveit, azaz a végső okok ismeretét a Hold szféráját mozgató isteni értelemben, az Aktív Intellektusba helyezte. Az emberi értelem az Aktív Intellektustól kapja a tudományok első elveit, ezekből logikus úton, szillogizmusokkal vezet le a legfőbb tudomány, a metafizika tételét.

A metafizika tételeiből vezethetjük le a fizika és a matematika tételeit, e tudományok egész rendszerét, és e tudományok levezetett tételei tartalmazzák az alájuk rendelt praktikus tudományok legelső tételeinek, axiómáinak a magyarázatát. A praktikus tudományok, így az etika alapigazságai, azaz axiómái tehát valójában a teoretikus tudományokban megfogalmazott szillogizmusok konklúziói. Az etika egész rendszere következésképp isteni tudással igazolható ismeretek halmaza.

Az erkölcsstan eszerint elméletileg megalapozható, tanulással elsajátítható tudás. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Alexandrosz szerint maga a pusztán tudás elegendő lenne az etikus életvitelhez. Ez csak azt jelenti, hogy az erkölcsös élet elengedhetetlen előfeltétele annak az ismerete, hogy mi is az az erkölcs.) Így lesz a tanulással megszerezhető tudás, a bölcsesség erény.

A késői antikvitásban számos olyan erkölcsstani traktátus keletkezett, amelyik később eredeti görög formájában elveszett, de megmaradt számunkra valamilyen más nyelvre átdolgozott formájában.

Egy ilyen késői görög (erkölcsstani?) traktátus szolgált alapul a perzsa királyok udvarában élő, valószínűleg perzsa származású, de szíriai író Paulus Persának, aki leírta a tudományok rendszerét a most röviden vázolt formájában, az erkölcsstani tudományok hierarchiájának aljára helyezte.

Ez a rövid munka volt a nyersanyag Miskvaihi, az iszlám legismertebb erkölcsfilozófusa számára, amikor megírta *Boldogságok rendszere* című (magyar fordításában: *A boldogságról*) rövid traktátusát.

E traktátus is azt mondja, hogy a morális értékeket leginkább úgy tudjuk elérni, ha előbb megismerjük azokat. Az ismeretek során azonban előbb el kell sajátítanunk a logikát, metafizikát, fizikát, stb., mert az etika ezek alá rendelt tudomány.

A 973-ban meghalt keresztény filozófus, Jahja ibn Ádí *Az erkölcs nemesítése* című értekezésében Platón és Arisztotelész szellemében rámutat arra, hogy az ember értelme révén különbözik az állattól. Értelmével gondolkozik, emlékezik, megért, megkülönböztet és ítél. Értelme segítségével ismeri meg és fel az erényeket is. Értelmével tudja a hibákat megkülönböztetni az erényektől, valamint ezzel ismeri meg a tudományokat is.

Az értelem azonban nemcsak kifelé fordul. Az emberi intellektus ellenőrzi és kormányozza a lélek alacsonyabb régióiban lakó érzéseket és szenvedélyeket is.

Különös erénye az emberi nemnek az értelem révén a tudományok megismerése. A tudományok megismerése során halmozzuk föl magunkban azt a bölcsességet, ami a bűnökkel és hibákkal szembeni ellenálláshoz szükséges. Az értelem így teszi az embert türelmes, autonóm, jó cselekedetek végrehajtására képes individuummá.

A bölcsesség azonban Jahja ibn Ádí szerint sem önmagában álló erény. Aho-gyan a sztoikusok valamint a pszeudo-arisztotelészi *Erényekről és hibákról* című traktátus is tanította, a bölcsesség, mint sarkalatos erény alá további alárendelt erények tartoztak. Ha valaki bölcs, akkor az barátságos, szerény, kegyes, jóindulatú és kiegyensúlyozott is.

A bölcsesség tehát fontos erény, mivel egyrészt ez vezet el minket általában az erények felismeréséhez, a hibáknak az erényektől való megkülönböztetéséhez, másrészt mint fő erény maga után von számos más, neki alárendelt erényt.

Jahja ibn Ádí nézeteinek van egy sajátos vonása is mindazon túl, amit eddig elmondtunk, és ami többé-kevésbé jellemző tanítása a platóni-arisztotelészi hagyománynak. Ez a sajátos vonás abban a tanításban áll, amellyel az ember intellektuális beállítottságának, bölcsességének mértékét összeköti a saját bűneihez, hibáihoz való viszonyával. Ha ugyanis az ember értelme, bölcsessége dominál a többi lélekész felett, akkor jó lesz az ember jelleme. Ha azonban fordított a helyzet, akkor rossz lesz az illető jelleme. Ha az erőviszonyok kiegyenlítették, akkor beszélhetünk átlagemberről.

Ezek után érthető az is, hogy Ibn abí al-Rabí a praktikus filozófia rendszerét tárgyalva és ott az erkölcsökről beszélve miért emelte ki a bölcsességet. Ő ugyanis a bölcsességet a szokásos sorrendtől eltérően a négy sarkalatos erény élére állította. A bölcsesség erényének meghatározásaként azt írta, hogy az a más dolgokról van józan gondolkodásban, azok helyes megkülönböztetésében áll. Ibn abí al-Rabí tehát a bölcsességet kiemelve azt mintegy a többi erényhez vezető utat állítja elének.

Láthattuk, hogy Platón is, Arisztotelész is a sarkalatos erények sorában kiemelt szerepet tulajdonít a bölcsességnek. Ennek ellenére talán mégis helyes arra gyanakodnunk, hogy a lélekésznek felsorolásához kötött kanonikus sorrenddel szemben a bölcsesség első helyre való sorolása a hellenizmus filozófiai iskoláinak hatása lehet a platóni-arisztotelészi hagyományon belül.

Platón ugyanis az államról beszélve a kézművesek erényének az önmérsékletet, a katonákénak a bátorságot, az államot vezető filozófusokénak a bölcses-

séget tartotta, és ha az állam mindegyik osztálya a saját erényével volt jellemezhető, akkor jött létre az államban az igazságosság. A bölcsesség kiemelése Ibn abí al-Rabí-nál ezt a hagyományos sorrendet módosítja, mégpedig sztoikus-epikureista elképzeléseknek megfelelő irányban.

Ha az eddig elmondottakat újra végignézzük, akkor nem fog meglepetésként érni bennünket mindaz, amit Aquinói Szent Tamásnál olvashatunk. Ő a főntebb látott lélektani elmélet alapján előbb azt állítja, hogy az ember leginkább praktikus intellektusa (azaz lelke legfölső, csakis reá jellemző, az állatokban nem megtalálható részének alsó fele) révén hasonlít Istenhez: *sed homo magis assimilatur Deo per intellectum practicum...* (II. kötet, quaestio III, articulus V.) Megvizsgálva az állítással kapcsolatos nehézségeket, elveti a most idézett tanítást, és arra az eredményre jut, hogy az ember boldogsága inkább az említett lélekész fölső része tevékenységének a következménye: *beatitudo magis consistit in operatione speculativi intellectus, quam practici.*

Ezután Tamás sorra megvizsgálja azokat a kérdéseket, hogy a boldogság ezek szerint a teoretikus tudományok, avagy az angyalok világának tanulmányozásában áll-e, és a kérdéseket azonnal meg is válaszolja, mégpedig *nemmel*.

Nemleges válasza mögött ugyanis az a megfontolás húzódik meg, hogy az ember mindaddig nem lehet tökéletesen boldog, amíg az értelem el nem jut a legvégső ok (azaz az Isten) lényegének megértéséig. Az ember, illetve az emberi lélek így éri el tökéletességét: a megismerésben egyesül Istennel, és voltaképpen ez az ember igazi boldogsága. (*Quaestio III, articulus VIII.*)

Aquinói Szent Tamásnak ez a véleménye részben egybeesik az ókori filozófusok tanításával, részben különbözik attól. Egybeesik annyiban, hogy végső soron ő is az emberi elme legméltóbb tárgyának a legvégső okot tartja, különbözik tőle annyiban, hogy ezt a legvégső okot nem a mozdulatlan mozgatóval, nem az Eggyel, hanem az ezeknek megfelelő, az Ószövetségben Teremtőként, az Újszövetségben szenvedő Krisztusként szereplő Istennel azonosítja, és kiveszi a teoretikus tudományok témái közül (Arisztotelésznél, az újplatonikusoknál a legvégső ok a metafizika tárgykörébe tartozott), és egy új tudomány, a teológia vizsgálódási körébe utalja. Így lesz — az ókori pogány elképzelések módosítása során — a teológia a legfőbb tudománnyá és így válik Isten ismerete a bölcsesség legfontosabb összetevőjévé.

Miután tehát a tudás, a bölcsesség Istenre irányul elsősorban, összhangba kerül a racionális erkölcsstani tanítás a Szentírás szavaival: *si quis ignorat, ignorabitur* (I. ad Cor. 14.). A tudatlanság elnyeri méltó büntetését, a tudatlanság tehát bűn. A bűnben tehát mindig szerepe van a tudatlanságnak is: *omne peccatum est cum ignorantia*. A filozófiai alapokon levont következtetés ismét csak megerősítést nyer az írásból vett idézettel: *tévednek, akik rosszat tesznek (Errant, qui operantur malum, Proverb. 14.)*.

Tamás is, miként pogány és muzulmán elődei, a tudást, a bölcsességet erénynek tekintette, hiszen csakis az erényes élet vezethetett el a boldogsághoz, márpedig a boldogsághoz vezető útról letévedne az ember a bölcsesség nélkül. A tudatlanság ezzel szemben bűn, hiszen bűnös cselekedeteket eredményez és örök boldogtalanságra, az örök kárhozatra juttatja azt, akiből ez az erény hiányzik.

SZABÓ JÁNOS

A vallásgyakorlás lehetőségei és feltételei a hadseregben

Az Állam és Egyházügyi Hivatal felszámolása óta az egyházak⁶ közvetlenül léphetnek kapcsolatba a társadalom bármely területével, tehát a Magyar Honvédséggel is. Így került napirendre a papnövéndékek katonai szolgálata, illetve a fegyvermentes katonai szolgálat megoldását követően jelenleg a katonai szolgálatot végzők vallásgyakorlásának intézményesítése, a vallás katonai szervezeten belüli szervezeti jelenléte.

A Magyar Honvédség szervezetének egészére kiterjedő kutatásban, figyelembe véve a költségeket, a sorállományú katonák 7%-át (4000 főt) kérdeztünk meg, míg a hivatalos állományból mintegy 700 fő válaszolt a kérdéseinkre. A vizsgálatba bevont sorkatonákat és hivatásos tiszteket 33 különböző katonai szervezetenél keresték fel munkatársaink.

Felekezeti hovatartozás és vallásosság

Megkérdezetteink túlnyomó többsége tisztában van azzal, melyik vallásban kereszteltek. „Nem tudom”-mal mindössze a sorállományúak 8%-a, a hivatásos állományúak 5%-a felelt. Valamivel magasabb arányban választották azt, hogy egyik vallásban sem keresztelkedtek meg: a sorállomány 13%-a, a hivatásos állomány 14%-a. A fenti százalékok levonása után:

	sorállomány	hivatásos
— katolikusnak tudja magát	62%	64%
— reformátusnak	15%	15%
— evangélikusnak	2%	2%
— egyébnek (szabadegyház és izraelita)	—	—

A vallásosság intenzitása, határozottsága szempontjából vizsgálva ugyanezen állományt, az önbevallás, az önbesorolás szerint:

	sorállomány	hivatásos
— egyértelműen vallásosnak tartja magát	5%	1%
— a maga módján vallásos (nem kötődik feltétlen valamelyik egyházhoz)	40%	28%
— bizonytalan, nem gondolkodott még ezen, nem tudja	37%	27%
— ateistának vallja magát	18%	44%

A tanulmány alapját jelentő kutatás a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Szociológia tanszékén készült 1990 decembere és 1991 áprilisa között.

Tehát valamilyen módon vallásos embernek tartja magát a sorállomány 45%-a, a hivatásos állomány 29%-a.

A magukat vallásosnak tartók felekezeti megoszlása a következő:

	sorállomány	hivatásos
— katolikus	72%	75%
— református	15%	13%
— evangélikus	2%	3%
— egyéb	1%	—
— nem tudja	10%	9%

Ebben a csoportban a %-os megoszlások az országos átlagnak megfelelőek, azzal többé-kevésbé megegyezők.

A vallásos meggyőződés ún. háttérváltozói közül elsősorban a település jellege, a származási hely tűnik leginkább meghatározónak, ami azt jelenti, hogy a vallásosság annál valószínűbb, minél kisebb településről származik valaki, azaz minél alsóbb fokán él az ún. „urbanizációs lejtőnek”.

Ami a hitélet egészét illeti, a hit fontosságát a sorállomány 61%-a, a hivatásos állomány 51%-a fogadja el. Fontosságának tagadása a sorállomány részéről csupán 2%-os, a hivatásos állomány részéről 4%-os.

A vallásos emberekkel kapcsolatos szemléletmód a következő képet mutatja:

	sorállomány	hivatásos
— csak a vallásos emberek ismerik, tudják az igazságot	3%	2%
— a vallásosak tisztább életűek	32%	24%
— nincs róluk kialakult véleményem	29%	16%
— ugyanolyan emberek, mint a nem vallásosak	22%	46%
— szerintem megtévesztett emberek	5%	8%
— a vallásos emberek korlátoltak	6%	4%
— adathiány	3%	2%

Ugyanez az ateistákkal szemben kevésbé „színes” véleményekben nyilvánul meg. Az ateizmussal szemben lényegesen magasabb a szélsőségektől mentesen vélekedők aránya:

	sorállomány	hivatásos
— csak a nem vallásos emberek ismerik, tudják az igazságot	3%	4%
— a nem vallásosak tisztább életűek	3%	1%
— nincs róluk kialakult véleményem	48%	24%
— ugyanolyan emberek, mint a vallásosak	37%	63%
— szerintem megtévesztett emberek	5%	4%
— a nem vallásos emberek korlátoltak	3%	1%
— adathiány	1%	3%

A szélsőséges vélemények viszonylag alacsony aránya elsősorban azzal magyarázható, hogy a vallásosoknak és a nem vallásosoknak a számontartása sem a sorállományban, sem a hivatásos állományban nem jellemző magatartás-

forma. Ezt leginkább a baráti körbe tartozó emberek vallásosságát firtató kérdé-
sünkkel tudjuk igazolni: a sorállományúak 90%-a, a hivatásos állományúak
91%-a mondta azt, hogy barátai vegyesen vallásosak és nem vallásosak, illetve
hogyan nem tartja számon, hogy a barátai vallásosak-e vagy sem.

A vallásgyakorlás helyzete a hadseregben

Vallásosnak lenni, vagy valamilyen világnézet mellett kiállni most 1991-ben sem
teljesen problémamentes a honvédségnél. Ilyen vagy olyan hátrányos megkülö-
nböztetésről számolt be a sorállományúak 29%-a, a hivatásosok 24%-a. Hogy
ez milyen jellegű megkülönböztetést jelent vagy jelentett, az elemzés jelenlegi
szintjén nem tudjuk pontosan megállapítani. Az azonban egyértelműen kivilág-
lik, hogy a szervezetben belüli hátrányok között a vallásosságot a sorállomány
27%-a, a hivatásos állomány 16%-a említette meg úgy, hogy a felsorolt tizenkét
tényező között a vallásosság a sor- és hivatásos állománynál is az ötödik leg-
fontosabb hátrány-tényező volt. A hátrányok közül a vallásosságot megelőzi a
katonai szolgálat kezdeti időszaka, a nő, gyermekes családi állapot, a fegyel-
mezetlenség és a fenyegettség. A vallásosság „előkelő helyét” a hátrányok, illetve
annak érzete között jelzi az is, hogy a vallásgyakorlás hadseregben belüli lehető-
ségeivel a sorállomány 50%-a, a hivatásos állomány 31%-a elégedetlen, noha —
ebből a szempontból csak a sorállományúak az érdekesek — vallásgyakorlásuk
bevonulás előtti aktivitásában a szervezethez való tartozás csak kisebb módosítá-
sokat okozott.

Az istentiszteleteken való részvétel a sorállományúaknál a következőképpen
alakult:

A templombajárás gyakorisága a bevonulás	előtt	óta
hetente	6%	2%
havonta	9%	6%
évente	20%	13%
kivételes alkalmakkor	34%	31%
soha	31%	48%

Lényegesnek nevezhető visszaesés a heti istentiszteleteken mutatható csak ki,
még akkor is, ha az éves gyakoriságú templombajárásnál nagyobb a százalékos
különbség. A magukat vallásosnak minősítők templombajárási szokásait figye-
lembevéve sem mutathatók ki jelentős eltérések.

A templombajárás gyakorisága a bevonulás	előtt	óta
hetente	13%	4%
havonta	16%	11%
évente	29%	22%
kivételes alkalmakkor	31%	33%
soha	11%	30%

A vallásosság közösségi integrációs hatása a sorállományon belül ma nem
számottevő: a sorállománynak mindössze 8%-a, a hivatásos állománynak pedig
17%-a találja úgy, hogy a vallásos katonák összetartóbbak mint mások. Ugyan-

akkor a vallási meggyőződésből eredő elutasítás is hasonló nagyságrendű: az állomány 12,4%-a tart számon olyan katonatársat, akivel nem szolgál szívesen együtt (nem annyira annak vallási meggyőződése, mint inkább etnikai-kulturális jellemzői miatt).

A vallásgyakorlásnak természetesen vannak olyan módozatai is, melyek nem kötődnek feltétlen az egyházhoz mint intézményhez. A Biblia olvasásával és imádkozással, mint a vallásgyakorlás módjával a sorállomány 6%-a, a hivatásos állomány 2%-a él.

Elégedettség és elégedetlenség szempontjából az élet különböző területeinek megítélésére kértük válaszolóinkat, az ételek minőségétől a sportolási lehetőségeken keresztül a tisztálkodási feltételekig, érintve a vallásgyakorlás lehetőségeit is. A katonák sokkal elégedetlenebbek a ruházati ellátással, az ételek minőségével, az étkezési és az elhelyezési körülményekkel, a pihenés és szórakozás, a személyes problémák megoldásának, a laktanya elhagyásának lehetőségeivel, az érdekvédelemmel, mint a vallás gyakorlásának lehetőségével. A vallásgyakorlás egyértelműen csupán az alapszükségletek után következik a sorrendben.

Ha a katonélettel együttjáró hiányok, „kellemetlenségek” oldaláról vizsgáljuk a helyzetet, azt tapasztaljuk, hogy a vallásgyakorlás jelenlegi feltételeinek „elviselhetetlensége” csak a követelménytámasztás, a személyes ügyek elintézési módja, a bánásmód, az érdekvédelem jelenlegi helyzete, a női kapcsolatok hiánya, a szigorú napirend után következik.

Mindazonáltal a hadseregben jelenlévő vallásosságot és a vallásgyakorlás feltételei iránti igényt semmiképpen sem ajánlatos kézlegyintéssel elintézni. Erről tanúskodnak olyan nyers adatok is, amelyekből például megtudjuk, hogy a katonák 20,9%-a a katonai szolgálata során legalább egyszer került már olyan élethelyzetbe, amikor a hite segített rajta, ugyanakkor az egyházi szertartásokon meggyőződésből résztvevő katonák 12,3%-os arányával szemben 20% nem tudja megokolni az istentiszteleteken való részvételét.

A vallásgyakorlás hadseregbeli intézményesülésének lehetősége

A megkérdezettek 14%-a tekintette nagyon fontosnak a vallásgyakorlás hadseregben belüli lehetőségének biztosítását, miközben ugyanez az arány például a sorkatonák érdekvédelmének javítása ügyében 54,6%, az emberi viszonyok javítása tekintetében pedig 66%.

A hadseregben belül a lelki gondozást — a vallásos és a világi lelkigondozás közötti különbségtétel nélkül — szükségesnek tartja a megkérdezettek 1/3-a, és igen nagy a bizonytalan válaszok száma. Ez feltehetően abból származik, hogy nem tudják, mit is értsenek lelki gondozáson, hiszen az utóbbi évtizedekben ennek nem volt gyakorlata hazánkban.

A lelki gondozást igényli 31%, nem tudja 55%, nem akar élni vele 14%. Leginkább szükségesnek tartják a lelki gondozást a görög katolikusok (39,3%), a legalább középfokú végzettségűek (szakközép: 36%, gimnázium: 32,9%, főiskola: 57,1%, és akik gyermekkorukban hittanoktatásban részesültek 35,4%). A tábori lelkészi szolgálat felállításával egyetért a megkérdezettek 1/5-e, de a többség (60%) bizonytalan e kérdésben. Az utóbbiak nagy száma abból ered, hogy nem ismerik a tábori lelkészi szolgálat lehetőségeit, szolgáltatásait, illetve annak jogosítványait, az azzal kapcsolatos lehetséges, vagy kötelező személyes viszo-

nyukat. Még azoknak a 45,9%-a is bizonytalan, akik „vallásosak és az egyház tanításait követik”.

Kérdésünkre, hogy „Jó dolog lenne-e a tábori lelkészet?” a válaszok megoszlása: igen 20%, nem tudom 61%, nem 29%.

A tábori lelkész szolgálat felállítását helyesnek inkább a fővárosi lakosok tartják (29,8%), a legalább középfokú végzettségűek (szakközép:26,5%, gimnázium: 28,1%, főiskola: 40,9%) és a gyermekként hittanoktatásban részesültek: 25%. Megkérdeztünk a tábori lelkészi szolgálatot az alábbiakra vennék igénybe (százalékos bontásban):

— gyónásra, áldozásra	10%
— istentiszteleten való részvételre	12%
— lelkigondozásra	37%
— egyházi ünnepségeken való részvételre	11%
— hitoktatásban való részvételre	9%
— egyáltalán nem vennék igénybe	39%

(A több válaszlehetőség miatt a válaszok százalékának összege több mint 100.)

Gyónásra, áldozásra legnagyobb arányban a községi lakosok vennék igénybe (12,3%) a görög katolikus vallásban bejegyzettek (20,2%), és akik gyermekként hittanoktatásban vettek részt (15,8%).

Istentiszteleten való részvételre leginkább azok vennék igénybe, akik hittanoktatásban részesültek (gyermekként részt vevők 19,6%, egyéb 19,4%).

Lelki gondozásra legnagyobb arányban vennék igénybe a római katolikus vallásban bejegyzettek: 42,2%, a középfokú végzettségűek (szakközép: 42,1%, gimnázium: 44,2%), a főiskolai végzettségűek: 47,6% és akik részt vettek hittanoktatásban (gyermekként: 43,9%, egyéb: 61,1%).

Egyházi ünnepségeken való részvételre leginkább a falusi lakosok vennék igénybe a tábori lelkészi szolgálatot (14,2%), a római katolikus vallásban bejegyzettek (14,8%), és akik gyermekként hittanoktatásban vettek részt (18,2%).

A tábori lelkészi intézményt hitoktatásban való részvételre leginkább az evangélikus vallásban bejegyzettek (28,2%) és azok, akik már részt vettek hittanoktatásban (gyermekként 12,1%-uk, egyéb 16,7%-uk) vennék igénybe.

Nagyobb arányban egyáltalán nem vennék igénybe a tábori lelkész szolgálatot a megyeszékhelyen lakók (48%) akik egyik vallásba sincsenek bejegyezve (58,5%), vagy nem tudnak róla (61,8%) és akik nem vettek részt hittanoktatásban (51,4%).

A válaszok 27%-a a laktanyán belüli tábori lelkészi szolgálatot, 48%-uk a laktanyán kívüli vallásgyakorlást támogatja. Ugyanakkor úgy látszik, hogy leginkább az olyan megoldást támogatnák, amely során tetszés szerint, a laktanyán kívül és belül egyaránt megválasztható volna a vallásgyakorlás módja. A válaszolók közül a fővárosi lakosok jóval nagyobb arányban támogatják a tábori lelkész szolgálat bevezetését (41%), ugyanakkor a községben élőknek csak 22%-a tartja szükségesnek a lelkészeket a hadseregben, és nagyobb arányban (55%) a laktanyán kívüli vallásgyakorlással értenek egyet. A lelkészi szolgálatot leginkább az evangélikus vallásban bejegyzettek támogatják (36,5%), és ők tartják legkevésbé fontosnak a laktanyán kívüli vallásgyakorlást (34,9%).

A tábori lelkészet bevezetését legnagyobb arányban a középfokú végzettségűek fogadják el, az intézményesülést leginkább a 8 általánost végzettek ellen-

zik. Figyelemreméltó, hogy míg a vallásosság mutatói a képzettségi, és urbanizációs „lejtőn” lefelé haladva növekszenek, addig a vallásgyakorlás lehetőségei, intézményesedése, szolgáltatásai iránti igényesség az ezzel ellentétes irányban mutat növekedést. Ez előrevetíti, hogy ha intézményesül a hadseregben a vallásgyakorlás valamilyen módja, akkor elsősorban az alsóbb rétegekre kell irányulnia, de a „felsőbb rétegek” elvárásainak kell megfelelnie.

A hivatásos állomány álláspontja

A tábori lelkészi szolgálatot a hivatásos állomány 22%-a egyértelműen elfogadja, viszont elutasítja 39%, s ezen intézmény szükségességében bizonytalan ugyan-csak 39%. Laktanyán belül elképzelhetőnek tartja 12%, minden megoldást elvet 19%, a többi 69% a vegyes megoldást tudja elképzelni. Ennek az intézménynek a hasznosságát elsősorban a lelkigondozásban látja 26%, az egyéb funkcióit: mise, ünnepség, hitoktatás stb. 3-5%-uk fogadja el.

Meg kell jegyeznünk, hogy a hivatásos állomány nyílt válaszaiban egyrészt szóvá teszi (amit a sorállomány válaszai igazolnak), hogy a sorállomány problémái között a vallásgyakorlás hadseregben belüli intézményesedése egyelőre nem tartozik a legégetőbb fontosságú problémák közé, másrészt, hogy éppen a legégetőbb problémák (elhelyezés, kiképzés, felszerelés, ellátás, ruházat stb.) megoldásának, s ezzel összefüggésben a sorállomány problémáinak feldolgozását lehetővé tevő (érdekképviselő, közösségek stb.) valamint azok megoldásában segítséget nyújtó (szakpszichológusok, pszichiáterek stb.) intézményrendszernek a hiánya az, ami felértékeli a hit, a vallás, a vallásgyakorlat szerepét.

A lelki gondozás igénye az állomány körében

A lelki gondozás igényének legfontosabb motiválói az alkati, és (vagy) a speciális terhelési helyzetekből származó jellegzetességek. Az alkati jellegzetességgel kapcsolatban csak egyetlen szakmailag elfogadott adatot idézünk, miszerint a számításba jöhető korosztályoknak a 80-as évek második felétől mintegy 30%-át jellemzi minimálisan átmeneti, vagy tartós idegi, illetve lelki labilitás, amelyet tartósan tovább romló irány jellemez.

A katonai szolgálat speciális terhelését az állomány 32%-a szellemileg, 41%-a fizikailag, 74%-a pedig idegileg megterhelőnek tekinti.

Hogy mindezt mennyire „veszik a lelkükre” a katonák, jellemzi, hogy 30%-uk kívánatosnak tartaná a lelki gondozást a hadseregben belül, s majdnem pontosan ilyen arányban tartaná alkalmasnak a hadseregben működő lelkészi szolgálatokat a katonák lelki gondozására.

Amennyiben viszont valós személyes pszichés problémák adódnak, ezek megoldása érdekében jelenleg a „természetes gyógy mód” látszik dominánsnak (szülőkhöz 61%, feleséghez, menyasszonyhoz 71%, barátokhoz 50%, katonatársakhoz 31%-uk fordulna gyakran); ezt követi az „illetékes felelős” (a közvetlen parancsnokhoz 17% fordulna gyakran, 53% ritkábban), illetve a „szakmai illetékes” (a pszichológust 12% keresné fel gyakran, 42% ritkábban), s csak ezek után következnek a lelkészi segítség igénybevétele (ide a katonák 9%-a fordulna gyakran, 38%-a ritkán). A fenti nyers adatok is elegendőek, hogy felhívják a

figyelmünket arra, hogy a lelki gondozás „alulról jövő” igényére való szervezeti válaszban legalábbis nem szoríthatjuk háttérbe a lelki gondozás világi intézményeit a vallási intézmények előnyére.

A pszichológiai hatások biztosítása iránti szervezeti és vezetői igény a hadseregben

A modern hadseregek működési hatékonyságuk érdekében szervezett pszichológiai szolgálatokat működtetnek minimálisan csapatpszichológusi, alkalmasság-vizsgálói, illetve pszichoteknisi tevékenységi körökben. A személyi alkalmasság-vizsgálatok, kiválasztási vizsgálatok, mint: szolgálat előtti pszichológiai szűrővizsgálat, tanintézeti felvételi alkalmasság-vizsgálat, speciális beosztásra, feladatra történő alkalmasság-vizsgálat alapvetően a „megfelelő embert a megfelelő helyre” elvének érvényesítésével igyekszik javítani a szervezet hatékonyságát, csökkenteni az elkerülhető ellentéteket.

A rendkívüli események feltáró-elemző pszichológiai vizsgálata, a csoport-lélektani folyamatok elemzése, a vezetői-vezetési hatás-elemzés stb. a tanulságok beavatkozást befolyásoló feldolgozásával, visszacsatlakoztatásával teszi ugyanezt.

E mozzanatok olyan sajátosan elkülönülő területek, ahol a pszichológus és a lelkész találkozásának és összeütközésének viszonylag kicsi az esélye. Nem így van azonban a mentálhigiénés és pszichoterápiás tevékenység területein: az előljárókat támogató tanácsadói, lélektani segítségnyújtásban: a sorállomány beilleszkedési problémáinak megítélésében és kezelési metódusában, az állománnyal való kapcsolatteremtésben és fenntartásban, a felmerülő konfliktusok kezelésében, a katonák terhelhetőségének megítélésében, a békeidőben és harc-helyzetekben szükséges motiválás, lelki stimulálás feladataiban, illetve a mindennapos érzelmi feszültségek, magatartásszavarok kezelésében elvileg együtt dolgozhat a lelkész és a pszichológus. Méginkább ez a helyzet akkor, ha a besorozott hivatásos és sorállomány személyes segítségéről van szó: a feszültségokozó helyzetek feloldásában, az eredményes magatartásmód kialakításában, az egyéni és csoportos pszichoterápiás tevékenység, a mentálhigiénés felvilágosítás, illetve a katonacsaládoknak nyújtott segítségben.

A lelkési és pszichológusi tevékenység összehangolása tehát nemcsak a demokratikus vallásszabadság ateistákat a maguk vallástalanságában is tiszteletben tartó érvényesítése érdekében válik szükségessé, hanem azért is, hogy ne gátolják egymást tevékenységükben.

Számunk szerzői:

Szabó Ferenc jezsuita, a Vatikáni Rádió magyar szekciójának vezetője

Morlin Imre jezsuita

Szabó János főiskolai tanár, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia

Thomka Beáta irodalomtörténész, esztéta, Újvidék

Zlinszky János jogász, az Alkotmánybíróság tagja

Vasadi Péter költő

MAGYAR ZOLTÁN

Katalin-kolostor

1.

Égbe törő hegyek; zöld ligetek fénylenek az olivától.
szüreti dalokat dúdolva gyermekek gyűjtik a
kék gyümölcsöket. a présből az olaj aranya
meghittén csordogál. szerzetesek térnek haza a kolostorhoz
csendes imádkozás közepette.

de odafent idegenek lármája szentségteleníti meg
Isten tíz parancsolatát és a szent hely ezüstös áhítatát.
az arcok mohón és hevesen vágyakoznak,
midőn fiatal zarándokok lépik át a templom kapuját,
amint egymást csókolva, kíváncsi bámulással
járulnak a kereszthez.

— láttam, miként a hó, úgy buktak alá
az örökkévalótól rendelt éj tűztengerébe;
elégett emberi lelkek, kétségbeesett kiáltások
végső agóniáját láttam —

pedig az élet magában hordozza az igazság értelmét, titkát,
megfontolva a szinte észrevétlenül eltöltött idő számadását
az örök ítélőszék előtt.

2.

Élve egy vörösfenyővel borított isteni tájon,
boldogság a percek ezen időtlen festményébe beszállni.
bizánci korok kolostorai és falai.

este az imádkozók arca bekenve — ünnepélyes
harangzúgás moraja hallik, Néked szólván örömmel
s ritmikus borzadással.

frissen süített kenyér illata s az ősz violaszín hangulata
hallgatással töltik meg a kamrákat és az udvart.

gondolatban egy orgona egyházi éneket játszik.
a novícius tiszta szeme ártatlanul néz.

krisztályos múltunk szelíden világló hangokat terjeszt.
a holtak házában koponyatömeg komolyan és üresen.
köszönet egy mosolygás erejéig: a gyermekvilág álmaiért,
melyek áldottan teljesültek.

3.

*Semmitmondó szavak fellengzőssége, melyek a
szíven visszaverődnek; felismerni a rosszak szellemét,
és ami vele rokon, mert másak és másabbak lelkeik.
koloncként rátelepszene az akaratra, és kínzó, féktelen
vágyódást, vágyódó tükröket szívnak magukba mindenütt.
de nézd, itt vannak rég nem látott társunk
istenszerető, melegséges szavai; imájában csak az
Úrra figyel, lényében csak az Úrnak sugárzik.
a tudás a te Adagio-dat játssza, a távozás dallamait,
melyben értelmet nyer az amenisztikus szomorúság.
néked akarok énekelni, veled akarom az Urat
megismertetni, és kiterjeszteni ártatlan nyomorúságomat!
le szeretném tagadni a múlt nevetséges pompáját,
és fel akarok emelkedni jelened
virágzó, tavaszi kertjébe!*

4.

*Lépések nyoma a homoksivatag útjain.
melisszák aromája csillog kopáran a hegyekben.
egy kis madár hívása és meghitt közelsége.
egy vörösbarlangos szikla dinamikus szépségben,
vonalszerűen uralkodik.
a kertben karcsú nyírfák fáklyái égnek.
esti béke az ikonok aranyfényében.
a régi falióra csodálatosan világos ütése.
lumpenöltözékben ülnek a tűznél, füstjénél
kérges tenyerüket melengetve.
a beduintáborban egy újszülött sír.
felesleges csillagseregek árusítják a fényt: engedd haza?
sejtő tudás érző fejet gondol.
az élet kifakult csontjai és okos szűzek
menyasszonyi imái várnak az Úr
nagy, közeli napjára.*

LÁBASS ENDRE

„Musée Carnavalet”

Magyar Ferenc nyugdíjas épületdíszító szobrászmester a nyolcadik kerületben élt egy kétszáz éves, földszintes házban, a Dugonics utca 6-ban és 1990. karácsonyán bekövetkezett haláláig körülbelül nyolcvan darab szobrot készített vasbetonból, egy előre megszerkesztett drótháló vázra felhordott és félkézzel gyúrt betonmasszából, aztán virágot ültetett a házhoz tartozó nagyjából 100 négyzetméteres kertbe, ahol a növényzet nyaranta lassan elborította a bukfencező betondinoszauruszokat, az üveggolyószemű kőkrokodilfejre moha haj nőtt, a kankalin lassan fölért a mozaikkal kirakott, vízvezetékcsőből készült oszlop tetejéig és ráborult csendben a beton málnaszörpöt szívó húszcentis betonfarkas mögött leleselkedő Tebellára, akit eredetileg Tóth Bélának hívtak és míg élt sírásó volt, Dickens Pickwick klubjának sírásójához hasonlóan iszákos korhely, akinek lám, halála után még a nevét is eltévésztette valaki. Szóval mire az öreg épületdíszítóből igazi szobrász vált, vagyis a megrokkánását okozó első és az életét karácsonykor kioltó második agyvérzése közti néhány év alatt, mely időszakra barátságunk is esett, magasabb házak közé ékelt csodakertjének dzsungelé oly vadul burjánzott, hogy Margitkát, a szobrász özvegyét mostanra már alig látja a szomszéd romos bérpalota negyedik emeletén éldegélő idős néni, aki egyébként is rövidlátó már csak a kora miatt is, és talán ezért gondolta valamikor évekkkel ezelőtt egy éjjel fényeket látva és dallamos hangokat hallva a lenti szoborkertből, hogy ott megjelent a Szűz Mária a csonttal doboló betonördögök között, pedig csak egy hetvenöt éves karalábézsonglór, Varzsik József és egy korban hozzáillő tangóharmonikás beszélgetett a teraszon a százas égő imbolygó fényszigetében Voronyezsről, ahol egyesek szerint meghalt a magyarok istene és a Garam partjáról, ahol Magyar Ferenc kisgyermek korában Marcus Aurelius, a szelíd császár keresztény légiójának történetét hallgatta esti meseként az öreg sáróiaiktól, meg a kutyafejű kvádok legendáját, akiket megfutamított ez a furcsa imperátor.

Nem messze a két méter magas hungarocel medvétől és az embernyi betonmedvétől, aki almát tart a szájában, talán egy méternyire a rozsdás lavórban üldögélő sárga betonnőtől, kinek lavórjába időközben falevelek hullottak, egy fenyőfa tövében, egy bokor árnyékában álldogált évek óta a kutyafejű kvád, kinek hiteles történetét Magyar Ferenc komoly hangon mesélgette a kertjébe tévedt kíváncsiaknak, mindig hozzáfűzve, hogy a Garam partján valamikor ilyen félállat-félember élőlények éltek, ahogy azokat a krónikákban is olvashatni, ha valaki nem hinné el csak úgy, élőszo után ebben a kertben, a sétabotra támaszkodó, huncut mosolyú szobrásztól, aki magát is megmintázta egyszer-kétszer, méghozzá szatírszerű szarvakkal, a kert hátsó végében, a denevérszárnyú, lilaarcú szellem szobra mellett. Mire Magyar Ferenc telerakta a kertet az említett varázslatos szobrokkal, szinte teljesen meggyógyult, nem volt többé szüksége a botra, akár be is építhette volna valamelyik szellemlény betonszobrába, ezzel megint kissé önmagához hasonlítva egyik másik helyi istent, de ez igazán nem

lett volna nagy baj, az ember akárhány önarcképe mind más-más arcot mutat és ennyi bottal hadonászó ürdüing, mitológikus állat közt négy-öt sánta ördög is elfért volna békésen, pláne, ha egy esetleg okulni vágyó egyetemista előtt, ha egyáltalában akad még ilyen fajzat, leemelintenek ezek a sánta ördögök legalább egy pár pesti háztetőt, és ha nem is tudják az okulni vágyó diákokot a madridi templom tornyához hasonló magasból alámutatva okítani, a házak tartalmából, a bent zajló életből levonható és szerfölött tanulságos történetek egy alacsonyabb pontról, talán a helyzet komolyságához és a szobrok hangulatához is jobban illő boszorkányos Gellérthegy tetejéről a bércről szemléltetve is eléggé oktató jelle-
gűek.

T. Orbán barátomat is elvittem egyszer ebbe a kertbe, talán őszi volt, és szőke szakállas ballonkabátos barátom kezébe vett egy apró betonmadarat, ha jól emlékszem egy gyerekjáték méretű betongolyát, ettől T. Orbán kicsit olyan lett, mint én két évvel azelőtt a pillanat előtt szintén egy őszi napon, amikor édesanyám ijedt hívására kirohantam a kiserkélyre és ott a kövön megláttam a beteg fecskét. Akkor lehajoltam, és kezembe vettem a madarat, akinek hosszú fecskefarka kilógott öklömből és éreztem a szívdobogást a bal kezemben. Ez jutott eszembe a betonmadarat tartó kézről a kertben, meg az, hogy T. Orbán is összeállított egy könyvet a kertekről, igaz azok jobbára délvidéki kertek voltak, de a kert minden körülmények között kert, még akkor is, ha nem sétálnak benne nyugodt öreg tanárok figyelmes tanítványaik gyűrűjében, és a kerthez tartozó kastélyban csak mezei pockok és gyilkos hívük, a szépszemű bagoly lakoznak. T. Orbán a ballonjában állt egy fényképen, arca magasságába emeli a képen a madarat, a kép szélén pedig Magyar Ferenc látható figyelmes, büszke tekintettel, lám, milyen jó kis madarat gyúrtam betonból, még ez a költő is így megnézi, lehet, hogy valódi szobrász lettem, nem tudni, azért nem fogok mindenkit beengedni a kertbe, mert megint kinevetnek, és aztán bemásznak egy éjszaka szét-törni a szobrokat. Nem is értem, miért van az, hogy ha már bemásznak nem visznek el egyetlen könnyebb szobrot sem, csak összetörik. Kinek jó ez, nem értem, miért nem loptak semmit, hiszen az értelmesebb cselekedet lenne, mint csak szét-törni a betonistent és a furulyázó ördög furulyáját az ördög nyakára csavarni.

Búvópatakok

Úgy gondolom Áprilka, hogy mindazt a szennyet és mocskot, ami fölgyülemlett bársonyos forradalmunk utolsó hónapjaiban, ma, április utolsó estéjén tűzre kellene vetnünk, hogy május elseje megtisztulva, fönix madárként támadjon föl poraiból, hogy mindannyian, akik helyesen gondolkodunk, és mindaz, ami e novemberi orkánban megszületett, megtisztulva éledjen újjá a gyógyító erejű friss tűzből.

Nemzetünk, ez a nép, amely búvópatakokkal érkezett el ehhez a Walpurgis-éjhez, ez a nemzet most kijutott a napfényre, de még reszket a félelemtől, nehogy sorsunk, történelmünk ismét földalatti sötét utakra forduljon. Ezért kell, Áprilka körömszakadtunkig ragaszkodni a napfényhez, és ezért kell elégnie ezen a Walpurgis-éjen mindannak, ami megosztott bennünket, el kell égnie a boszorkányokkal együtt, akik olyannyira megkeserítették nemzetünk életét.

Kedves Áprilka, az Arany Tigrisben mondta nekem egy francia fiatalember... Vous avez fait la révolution, pour choisir la manière de mourir... igen, ez így igaz, úgy kell szeretnünk bársonyos forradalmunkat, hogy készek legyünk érte akár halálba is menni, hogy hagyjuk érte elpusztulni a szennyet és a megkövültet, mindazt, ami ellenségeink kezére játszik, vállalnunk kell a halált a forradalomért, amelynek ismét frissnek kell lennie, akár a kezdetek kezdetén. Hagynunk kell magunkban is elpusztulni mindazt, ami útjában áll a szépség és az igazság és az erkölcsiség búvópatakjának, amely ragyogásával táplálja az életünket, és az egyedüli jövőt jelenti.

Kedves Áprilka, ma van április utolsó napja, és én ezzel a búvópatakkal visszahajózom a múltba. Gyermekkoromban rajongtam a tűzért, mindent ráhordtam, ami csak beszennyeződött és bemocskolódtott, korhadt ágakat és régi rongyokat és ócska gumikat és kátrányos hordókat, mindezt kihordtam a fiúkkal a város határába, és egy álló héten át raktuk a máglyát... hogy április utolsó napján, abban a bizonyos nymburki serfőzdeben szurokba mártsam a seprűket, és szétozzam a fiúknak, hogy aztán, amikor bealkonyul, a korhadt gallyak és hasznavehetetlen dolgok gigantikus rakásánál meggyújtuk az első seprőt, majd sorban a többi, és amikor leszáll az este, a bábáskodók elé fussunk, akik a városból áramlottak oda a folyó mellé, és integessünk az égő seprűvel és körözzünk velük és feldobáljuk őket a levegőbe, hogy a lángoló seprűk bukfencet vessenek, köröket és íveket írjanak az égboltra, és aztán meggyújtottuk a máglyát, először csak lassan égett, majd mind gyorsabban és gyorsabban lángolt, míg végül hamuvá vált az egész halom ócskaság, az emberek mozdulatlanul álltak körül a máglyát, és belebámultak a lángokba, az arcuk csillogott a tűz visszfényében, és én boldog voltam, szerettem a tüzet, akárcsak a pajtásaim... és megpróbáltuk átugrálni a lángokat, néha még a hajunk is megperzselődött belé, de hát fiúk voltunk, és vágytuk a nézők csodálatát, akik a hűvös koraestében nézték ezt a szertartást, nézték, hogyan ég el mindaz, ami fölösleges, mindaz, ami meghalt és halott, mert tudattalanul is mindenki tudta, hogy a holt az rút, ezért a lángok martalékává kell válnia, hogy megszülethessék május elseje... Így aztán Áprilka, ahogyan már írtam magának, tavaly, bár őszutó volt, mégis el kellett égnie minden halottnak és szennyesnek, a diákok és a gyerekek és az

Az elbeszélés a Göncöl kiadó gondozásában megjelenés előtt álló kötetből való.

emberek mind azt kívánták, hogy az életünk megtisztuljon, ezért került sor a bársonyos forradalomra, ezért csillognak búvópatakjai még ma is, amikor fiatal emberek égő seprűkkel járnak be jelképesen keresztül-kasul az egész köztársaságot, hogy eléggessenek minden boszorkányt bennünk és rajtunk kívül is, ezért fognak rendre tüzek gyúlni a halmokon és a dombokon, úgy fognak égni, mint új és további megtisztulásunk szükségességének a szimbólumai, hogy holnap föltámadhasson halottaiból és poraiból május elseje, mint a bársonyos forradalom folyamatosságának bizonyítéka... Igen Áprilka, a búvópatak, ami novemberben kivitt bennünket az áldott napfényre, az fog bennünket szakadatlanul arra kényszeríteni, hogy megtaláljuk a módját, mint haljunk meg újra meg újra, hogy megtisztuljunk, hogy megvalósítsuk a hatékony keresztény szeretetet felebarátaink iránt, és hogy megtanuljunk meghalni is, és pusztulni hagyni mindazt, ami beszennyeződött és elhomályosítja az igazságot, mindazt, amin túl kellene és kell lépnünk, amit el kell veszejtenuünk, azt, amit Michelangelo Utolsó ítéletén a Sixtusi kápolnában láttam, amelyen Krisztus határozott mozdulattal elveszejt a rosszat, azaz az ördögöt, és fennkölt mozdulattal fölemeli azokat, akik képesek voltak időben megtisztulni, így tehát méltók arra, hogy a színe elé járuljanak.

Kedves Áprilka, kíméletesen bár, de közölnöm kell magával, hogy a Novemberi orkán százötven ezer példányra már elfogyott, a maga fényképe is elfogyott így százötven ezer példányban a könyv borítóján, az olvasók százötven ezer Áprilkát láthatnak profilból, és én olyan leveleket kapok, amilyeneket nem is reméltem, az emberek üdvözlétüket küldik magának, és csodálják a szépségét... Leírom magának az egyiket... A maga Áprilkája, Hrabal úr, Ariadne fonálának birtokosa, igazi művész, Auróra, sőt géniusz, uram... az, amit tesz, a legalkotóibb folyamat a világon, pusztá létevel kiveszi a részét a cseh irodalomból, a Novemberi orkánon lévő képen olyan kedves, hogy azonnal megszerettem, és azzal, hogy magát, a korosodó Kentaurt meglátogatta és elcsábította az Egyesült Álmokba, ahogyan maga mondja... Ezért cseh irodalmi díjat érdemelne... Én legalábbis mint olvasó, hálás vagyok neki érte... Tessék Áprilka, itt áll, szövegeim rakoncátlanul csörgedező, gyakorta megszakadó föld alatti erei és búvópatakjai végül is megtalálták az olvasóikat, nekem volt merszem, és a barátainknak pedig volt bátorságuk kiadni ezeket a műveket százötven ezer példányban, az egyes leveleket előre kinyomtattuk, és a kis könyvecskéket szétosztogattuk a villamosokon és a barátaink között, a prágai metró föld alatti patakjaiban... hogy miért? Ó Áprilka, az embernek, ha írónak tartja magát, kicsit habókosnak kell lennie, a barátainak, akik a kiadásban részt vesznek, szintén. Most már világos, de kezdetben a búvópatak vékony jegén lépkedtünk, még ha most már nyilvánvaló is, hogy ezek a levelek is irodalom, most már mindenki tudja, de in statu nascendi... kockázatot jelentett... hogy miért? Mert ahogyan Lao-ce mondja magáról... csak én vagyok tétlen csüggeteg... a sokaság tolong ragyog mulat... mint ha csak tavasz volna... ideje volna már tornyokba szállni... ki tudja hova-merre az ember... lám lám az én szívem az együgyű emberek szíve.*

Áprilka, a fenyők és a tölgyek, a fák koronája fölött a levegő hangos a madárdaltól, most van a madarak énekének és a vadgalambok burukkolásának az ideje, és én itt ülök és hallgatom, mindent szemügyre veszek, szemlélője vagyok mindennek, hát így volnék valahogy... honnét sodródtak ide a macskáim? Ugy vannak széthintve körülöttem a katáng szőnyegén, akár az ékkövek, éppen mosdatják egymást, egyike a másikat, olykor hárman is mosdanak egyszerre,

* Karátson Gábor fordítása

tisztogatják egymást a piros nyelvükkel, mintha tudnák, hogy holnap lesz május elseje, szétszórt ékkövek a fűben és a virágok között, kedvtelve nézegetnek szerelmes szemükkel, különösen a vemhes macskák, három nőténymacskának is lesznek májusban kölykei, a legnagyobb ajándék számomra, amikor a kismacskák a bűvópatakokkal kiúsznak az anyjuk méhéből, és amikor később elhagyják az almot, az anyjuk kivezeti őket elém, és megáll, telve félelemmel, vajon tet-szenek-e nekem a kölykei, vajon elfogadom-e őket, és én, aki szintúgy nem tudom, melyik földalatti patakkaal, melyik kis érrel jöttem a világra, éppen ide, akkor zavaromban és félelmemben végül is úgy döntök, hogy minden macska itt maradhat, amíg csak élek, gondoskodni fogok róluk, és az is megeskik, hogy amikor a legkevésbé várom, fölhangzik a legkedvesebb kandúrom keserves nyá-vogása, a négykilós Pepitóé, aki azért látogat meg, hogy bizonyítsa, mennyire szeret, és miután jóllakott, haragosan távozik, mert ő volt itt az első, ő lépdelt a feleségem nyomában, és bukfenceket vetett előtte, vele aludt, és most... hogy a feleségem nincs már, és betolakodtak ezek az idegen macskák, akik bűvópata-kokkal érkeztek, Pepitó féltékeny és boldogtalan és elhagy engem és keseríti a már amúgyis keserves életemet, különösen ha rajtakap, hogy Cassius fekszik az ölemben, és játszadozik az indián nyaklánccal, a nyaklánc fémcsüngőivel...

Áprilka, fiatal emberek és fiúk rakják talicskára és szállítják el a száraz galy-lyakat és ágakat, amiket a vihar tördelt le, amikor végigsöpört a kerskói erdőn, fenyők és nyírfák százait döntötte ki, és elszállítják őket talicskán valahová, ahol az este boszorkányokat fognak égetni, a tűz az égbe szökik majd, a fenyőgallyak sisteregni fognak, a gumikat és mindazt, ami immár hasznavehetetlen, a lán-goknak ajánlják föl, annak tiszteletére, hogy bizonyosan vége szakadt a télnek és május elseje következik... Walpurgis-éj...

Lám, Áprilka, a vége felé járok a magához írott irodalmi levelemnek is, amely eddig összekötött bennünket, és ezek után is összekapcsol bennünket láthatatlan szálakkal, és most már föld alatti bűvópatakokkal is, nem megyek el megnézni a tüzeket, nem megyek, valaha a feleségemmel jártunk autóval Semicére, aztán fölkapaszzkodtunk a hegytetőre, ahonnan látni lehetett a tüzeket még Bezdézen és a százavai dombokon is, de én ma nem megyek sehová sem, a macskáimmal fogok üldögélni, akik egyre csak tisztálkodnak és tisztálkodnak, a bundájukat nyalogatják, egymás nyakát, nézem őket, és azt kívánom magunknak, hogy mi is képesek legyünk egymást így megtisztítani, hogy ne csak május elsején le-gyünk tiszták, hanem tegyük ezt a tisztaságot folyamatos purizmussá, anélkül azonban, hogy puritánokká válnánk... így üldögélek, lassan leszáll az este, most érkeznek a vemhes macskák, fölugrálnak az asztalomra, hogy közelebb legye-nek a tekintetemhez, ülök, a sarkam az asztalon nyugszik, és belenézek a macs-kák szemébe, kémlelnek, szeretem-e őket, szeretem-e annyira, hogy ha hozzám vezetik a kölykeiket, elfogadom őket... én meg simogatom a hátukat, belebor-zongok, megrettenek, hogy hátha már nem érem meg, hogy a májusi kismacs-kák először rámpillantsanak bizakodó, áfonyakék szemükkel, ez talán majd fel-vidít, ahogyan maga is megörvendezett a tekintetével és az arcával százötven ezer és még több olvasót is a Novemberi orkán borítóján...

Azt hiszem Áprilka, hogy pusztuló testem ellenére biztonságban vagyok, csakis az foglalkoztat, ami ezalatt a száz nap alatt történt... és ha egyebem sem volna, Áprilka, mint azom, aminek tanúja voltam, én azzal is beérem... Holnap van május elseje, támadjon fel hát halottaiból meg-megújodva bársonyos forradalmunk, if-jodjék meg, akár a bűvópatak, amely az örök emberi értékek jegyében csörgedez.

Kerskóban, 1990. április 30-án

Kiss Szemán Róbert fordítása

Kereszténynek lenni itt és most

THOMKA BEÁTA

Katartikus élményként éltem át 1989-ben Budapesten a Szent István napi körmenetet, melyről gyermekkoromban oly sokat hallottam. Hasonló meghatottságot éreztem 1990 januárjában, amikor a belgrádi televízió első ízben közvetítette a pravoszláv karácsonyi szertartást. Különös ajándéknak éreztem mindkét alkalommal, hogy együtt ünnepeletem a magyarországi katolikusokkal, a jugoszláviai szerbekkel, s hogy ily kései nyilvános igazolást is kapott az az ökuménikus szellem, melyben a délbánáti református parókián nevelkedtem, valamilyen elégtétellel töltött el. Az is jellemző, hogy miközben e két ünneplő közösség részének éreztem magamat, föl sem merült bennem a gondolat, hogy megoszthatom-e valaha én is saját felekezeti ünnepeim áldását másokkal. 1990. december 25. váratlan fordulatként hozta magával a jugoszláviai katolikus és protestáns egyházfők nyilvános köszöntését, a szertartások közvetítését. Ez a hirtelen változás, hogy végre nem titokban, nem visszafogottan, nem csak egy megcsapant kis egyházi közösségben és nem csupán belül ünnepelehetünk, felszabadító erővel hatott. Egyben azt sem leplezhetem, hogy négy évtized után aligha lehet szempillantásszerűen ocsúdni, még akkor sem, ha bennem sosem szakadt meg a hitbeli igazságok folyamatossága, sosem vált kérdésessé a vallásos meggyőződés, sőt a vallásgyakorlást sem háborították a külső körülmények.

Rendszerezni próbáltam magamban, vajon mi az oka annak, hogy kételyek merülnek fel bennem, holott immár nem kell elfojtani az örömet, a meggyőződést, az ünneplést, sőt szólni is lehet róla. Törvényeink eddig is szavatolták a vallásszabadságot s most mégis úgy tűnik, hogy vallásos életünk valamilyen belső száműzetésben folyt. Vajon csak alkati kérdés lenne, hogy kissé meg is rettentett az ünnepek manifesztté válása, vagy az a felekezeti magatartás az alapja szorongásaimnak, mely a reformátusok belső egyházából következik? Netán még mélyebbek a gyökerei e kételyeknek, s azzal a sok megpróbáltatással állnak összefüggésben, melyet a szülők s a nagyszülők nemzedékének kellett kiállnia hite miatt? Biztonságban érezhetjük-e magunkat, amikor mind nyilvánvalóbb, hogy az eddigi vallásszabadság inkább látszat volt, mint valóság, és hogy szinte ugyanazok a hivatalos szervek köszöntik most a keresztyén felekezeteket, melyek eddig lehetetlenné tették működésüket? Alig néhány éve botrányos bírálólat érte a szlovéniai politikust, amikor először intézett karácsonyi üdvözlőt a katolikusokhoz, a Vajdaságban egy egész tanári kart meghurcoltak, amiért templomi orgonakoncerten vett részt, s hogy a bánáti, bácskai református gyülekezetek megünnepelethették-e az elmúlt években ideteleplülésük, az egyház fennállásának, a templomok építésének évfordulóit, az kizárólag a helyi vezetés jóakaratótól vagy korrupt hatalombitorlásától függött. Hihetünk-e egyáltalán e mostani fordulatnak, vagy csupán megerősítést vár egy újabb hatalmi gépezet, amely egyelőre támogatásra számít, hogy megizmosodása után esetleg perfi-debb módon tegye manipuláció tárgyává az egyházakat?

Úgy tűnik, mintha a dilemmák nem csupán érzelmi forrásokból táplálkoznának, hanem olyan tapasztalatokból, melyek nemzedékek sorsát határozták meg a háború utáni évtizedekben. Be kell látnom, hogy már-már kivételes helyzet volt az enyém, mely minden súlyos terhével együtt mélyítette bennem hitemnek, mint egyetlen bizonyosságnak a tudatát. Hogy lelkeszi családban születtem és gyermekkoromat olyan faluban tölthettem, mely nemzetileg és vallásilag szinte teljesen homogén volt, mai perspektívából páratlan körülménynek tűnik. A falu szokásrendjét és életvitelét, erkölcsét és kultúráját elemi módon határozta meg az, hogy református és magyar, sziget abban a soknemzetiségű tengerben, melyet a 18. század végi kincstári telepítések a határörvidéken kialakítottak. A származásnak köszönhetően a vallásos életvitelt olyan természetes létformának tekinthettem, amellyel szemben reménytelennek és a végsőkéig kopárnak, tartalmatlannak tűnt az urbánus közeg közömbössége, hitehagyottsága, vallási és nemzeti azonosságvesztése. Feltételezhetően ez volt az az egyik megtartó tapasztalat, melyet egy erkölcsében, normáiban, szellemiségében elbizonytalanodott, eredetétől, vallásától eltávolodott, kultúrájában megrekedt vagy lesüllyedt és nemzetileg rendkívül sokrétű közösség életvitelével szembe tudtam helyezni. Paradox módon azok az áldozatok is a megerősítést szolgálták, melyeket elődeimnek kellett meghozniuk azért, mert magyarok és reformátusok. Ebben a családtörténetben jobbik esetben csak a kántor-tanítói állás elvesztésével járt, ha valaki nem tette le a hűségesküt az újonnan alakult SzHSz Királyságban, börtönbüntetéssel az ötvenes években, ha a koholt vádak alapján lázítónak lehetett bélyegezni a falu papját, 1944-ben azonban mártírhalált kellett halni azért, mert valaki magyar volt és református lelkész.

Lehet, e történeti tények is hozzájárulnak ahhoz, hogy e mostani átalakulásban sem vagyunk képesek felhőtlenül bizakodni és kiiktatni a beidegződéseket, melyek a nemzeti és a vallási integritás veszélyeztetettségéből fakadtak. Legalább ennyire keserű az a belátás is, ami a keresztyén kultúra és erkölcs több évtizedes erőszakos leépítéséből és megszüntetéséből következik. Ha kivételesen érzem saját helyzetemet, többek között abból következik, hogy a háború után született és felnőtt nemzedékektől eltérően, melyek elfordultak a keresztyén hagyományoktól, vagy meg voltak fosztva attól, hogy ebben a szellemben nevelkedjenek és éljenek, szerényen és magányosan, befelé fordulva és rezignáltan, de építhetem magamban e kultúrát. Egyetemi oktatóként számtalanszor felmerült bennem annak a már-már megoldhatatlan problémának a gondolata, amit az elemi keresztyén műveltség, bibliaismeret, vallási hagyomány hiánya jelent. Az sem kétséges, hogy az olyan erős impulzusok nélkül, mint amit egy nemzetileg és vallásilag egységes közösség biztosíthat az egyén számára akkor is, midőn már maga nem is része ennek a közösségnek, nehéz olyan mesterséges körülményeket teremteni, melyekből efféle sugárzás és erő származna. Féltő, hogy erre a megváltozott körülmények ellenére sem lesz képes sem az egyház, sem az iskola. Nem feledhetjük ugyanis, hogy a keresztyén kultúra nemcsak a társadalomban, hanem magában az egyházban is visszaesett. A gyülekezetek megcsappant létszáma, a lelkészhiány, az államosított egyházi létesítmények, ifjúsági és kultúraegyesületek, iskolák problémája sokkal súlyosabb következményekkel járt a kisebbségben, mint egyebütt. Hasonlóképpen súlyos gond a műveltség veszélyes beszűkülése. A valamikori gimnáziumok, nagy hagyományú erdélyi, magyarországi, európai protestáns teológiák nélkül aligha nevelkedhetnek olyan lelkipásztorok, akik a régiek felkészültségével rajtolhatnának s

erre az alapra építenék rá azt a sokrétű mai tudásanyagot, mely nélkül sem szónokként, sem bibliamagyarázóként, sem lelkigondozóként, sem nevelőként nem tehetnek eleget a lelkesi hivatás elvárásainak a mai világban. A kisebbségben ez mindig is bonyolultabb feladatvállalást jelentett, mint másutt.

Az oktatási intézmények az előírások esetleges meghozatala ellenére sem fog-nak belátható időn belül megfelelő módon élni a vallásoktatás lehetőségeivel, hisz saját állományuk alkalmatlan erre, egyházi káderek pedig szinte nincsenek is. Jugoszláviában egyébként nehezíti a kérdés megoldását a vallási sokszínűség is. *A Kereszténynek lenni — itt és most* így olyan sokrétű problémát jelent e pillanatban, mely messzemenően túlmutat a vallásosság kérdéskörén. Hívóként a legkönnyebb a válasz, hisz a keresztyénség egyetlen alternatívaként, szellemi, vallási, morális és egzisztenciális valóságként körvonalazódik. Kisebbségiként elválaszthatatlan egységben merül fel a nemzetiség státusával, jogaival, nyelvünkkel, kultúránkkal, mint ezeknek meghatározó elemével és szabad gyakorlásuk biztosításával vagy korlátozottságával. Értelmiségiként azoknak a feladatoknak a szükségességét tudatosítja bennem, melyeket évtizedeken át kétségbe-vont a társadalom. Abból a tényből, hogy a romboló erőknek nemcsak a kisebbségi keresztyénség, hanem az államalkotó nemzetek is ki voltak téve, nem származhat vigasz. Nemzeti és felekezeti hovatartozás nélkül minden ifjabb nemzedék elveszítette kapcsolatát saját egyházi hagyományával és kulturális örökségével is. Nehéz lenne eldönteni, hogy vajon ennek szellemi következményei a súlyosabbak-e, vagy az a feneketlen úr, mely a megtagadott keresztyénség helyén a lelkekben, az emberi tartásban és személyiségben tátong. Isteni erő és nagy, nagy kitartás szükséges ahhoz, hogy a mai emberben ne csak tudatosodjék helyzetének kilátástalansága, hanem megvilágosodjanak felülemelkedésének útjai is.

ZLINSZKY JÁNOS

Kereszténynek lenni: hit abban, hogy Isten értelmes és szabad akaratú lénynek teremtett — megváltott — örök boldogságra meghívott; kereszténynek lenni: remény abban, hogy e hivatásnak az Ő kegyelmével eleget tudok tenni — a megváltás révén jó- és ballépéseim egyaránt Isten felé vihetnek — semmilyen helyzetben, mélységben, gyengeségben nem veszthetem el értékmegragadó és megvalósító, céлом felé vivő képességemet; kereszténynek lenni: teljes önátadás (szeretet) Istennek — a többi embernek szóló önátadáson keresztül — ezzel végső soron magamat is szolgálva (szeretve).

1. Ember vagyok, Istennel szemben önálló személy. Van képességem a világot megismerni, feladataimat felismerni, értéket elismerni. Köteles vagyok a természet rendje szerint minderre törekedni. Nem kényszerből, hanem szabad belátásból, magamat megvalósítva és kiteljesítve. Van képességem dönteni az érték mellett és ellen. Isten nem kényszerít, nem hajt, Ő hív. Döntési képességem tesz a szó igazi értelmében emberré. Arra kell törekednem, hogy mind a magam, mind mások szabadsága minél teljesebben, minél helyesebben érvényesülhessen.

2. Megváltott ember vagyok. Isten elődeim hibás döntéseinek örökösévé a teremtés életrendjében, és bennem áldja meg az elődeim helyes döntéseit. Am a Megváltó minden gyengeségemet magára vállalta, s a hit által lehetővé teszi, hogy önmagukban elégtelen, sőt akár téves cselekedeteim révén is haladjak a Cél, a Teljesség felé.

3. A Cél, a Teljesség, az örök boldogság útjától semmilyen kényszer, gát, akadály nem zárhat el. Azt csak saját, végleges, tudatos döntésemmel hagyhatom el.

4. A keresztény a legellenségesebb rendszerben, a legnehezebb, legkilátástalanabb helyzetben is szükségszerűen optimista, hisz nemcsak „derűt”, de fényt lát a hit szemével. Annál inkább kell derűlátónak lennie, minél szabadabban élheti meg a társadalom minden tagja ember-voltát, minél több emberhez juthat el a megváltottság örömhíre. A keresztény remény nem enged tespedni várakozó állásponton: a gyertya nem véka alá való. Nem enged kishitűséget: bízzatok, Ő meggyőzte a világot. Nem enged elhamarkodott, elmarasztaló ítéletet: ne ítéljétek, hogy meg ne ítéltessetek. Nem enged kétségbeesést — Isten nagyobb a mi szívünk-nél —, sem vakmerő, elkényelmesítő bizakodást: nem vagyunk még igazolva.

Nem élhetünk úgy, mint akiknek nincs reményük. Am ez a remény, épp szabadságunk következtében, egyéni sorsunkra vetítve nem bizonyosság, hanem kihívás. Amire módom van, amire hívtam, azt tennem kell. Tennem kell a hit megvallásával, az örömhír hirdetésével. Tennem kell az értékek megragadásával, helyes rendjük megvalósításával. Tennem kell töretlen, nem csüggedő bizalommal.

5. A keresztény szereti Istent és ezért szereti a világot, benne önmagát. Itt és ma ezt a világot szereti. Nem lehet a kétféle szeretetet elválasztani. Nem lehet a világra azon a címen haragudni, hogy Istent szeretjük. Isten szereti a világot: Őt csak a világon keresztül szerethetjük. A szeretet önátadás. Magunk teljes átadása a Teremtőnek, az Ő céljai szolgálatán keresztül. A Teremtő célja, a teremtetés célja pedig az ember kiteljesülése, boldogulása, Istenhez jutása a maga embersége segítségével, Isten kegyelmével. A keresztény ember átadja magát a szolgálatra, hogy a többi emberrel együtt, bennük és általuk az Isten országa épüljön: a szabadság, az értékek, az öröm, a béke országa. Odaadjuk magunkat az ország építésére és az ország átadott magunkból valósul meg: a többiek szabadsága az én önként vállalt önkorlátozásommal, a többiek gazdagsága az én szegénységemmel, a többiek öröme bánatuk magamravételével, a többiek békéje az én értük vívott harcokkal a bennem élő rossz ellenében.

6. Sok hamis örömhír megbukott napjainkban. Honnét a borúlátás, a kétség? A valódi örömhír nem jut el a mai emberekhez. Sok talmi érték látszat-volta bebizonyosodott. Honnét a tétovázás? A valódi értékekre nem mutatnak rá eléggé.

Mi keresztények megkaptuk a tanítást. Tanúságot kell mellette tennünk. Nem tarthatjuk titokban. Nem tarthatjuk magunknak. Ingyen kaptuk, ingyen adjuk. Nem uraskodhatunk annak birtokában — szolgálnunk kell. Nem lehetünk türelmetlenek: a mi példánk gyenge, ha az érték fénye nem világít, ha a só nem ízesít, ha az igazság nem szól hallhatóan. A lehetőség kötelez, felelősek vagyunk. Hitünkért, reményünkért, hogy szeretetté váljanak. Testvéreinkért, hogy el ne vesszenek. Áll ez az élet minden területén, áll minden hivatásra, áll minden kapcsolatra. Kereszténynek lenni itt és ma azt jelenti, amit mindig és bárhol: embernek lenni. De jelent még egyet: meg kell mutatnunk a világnak, hogy kereszténynek lenni jó, és hogy jó a világnak, ha keresztények vannak benne!

Vonzó legyen a mi boldogságunk, nyitott az ajtónk, nyílt a hitvallásunk — sugározza a másik meggyőződésének tiszteletét, tájékozatlanságának, útkeresésének megértését, nehézségeinek átérzését és vállalását.

Az éjszaka elmúlt, a nap pedig elközelgett. Vessük el a sötétséget! Bújjunk elő a katakombából, lépünk ki a napra! Ne sértődötten és elégtételt keresve, de ne is szégyenkezve és lesütött szemmel. Vár ránk a világ, még ha nem is tudatos benne, hogy minket vár! Igaz, nem is minket vár, hanem bennünk — Krisztust...

A katolikus egyház szociális gondolkodásáról

Rékai Gábor: A szociális gondolkodás elválaszthatatlannak látszik a politikától. Ezért hiszem: témánkhoz szorosan kapcsolódik az az aktuális kérdés: szükség-szerű-e, hogy politizáljon az egyház? Másképpen: megteheti-e, különösen napjainkban, hogy ne politizáljon?

Lukács László: Ez a kérdés Magyarországon valóban csak napjainkban merült fel, hiszen itt csak néhány hónap óta lehet igazán politikai életről beszélni. Világszerte azonban már évtizedek óta egészen természetes az egyház politikai szerepvállalása, és nagyon sok hivatalos állásfoglalás is született ezzel kapcsolatban. A válasz röviden: igen is meg nem is. Az egyház politizál a szó eredeti görög értelmében, hiszen az emberekkel foglalkozik, az ember a társadalomban él, és az egyház rendeltetészerűen állást foglal a társadalmi kérdésekben is. Rögtön hozzátésem: a katolikus egyház a szó pártpolitikai értelmében nem vesz részt hatalmi küzdelemben. Ezt nagyon világosan leszögezték például a szomszédos Ausztriában a második világháború után, amikor az úgynevezett egyenlő távolság elvét megfogalmazták. Az osztrák püspöki kar követelménye, hogy minden párttól egyenlő távolságra maradjon az egyház. A katolikus egyházi vezetés hivatalos állásfoglalása szerint az egyház, mint intézmény nem foglalkozik pártpolitikával, de biztatja a keresztényeket arra, hogy vegyenek részt a társadalom politikai életében is, amennyiben erre képességük, hajlamuk van.

Rékai Gábor: Elképzelhető akkor, hogy a dolog természeténél fogva valamilyen egyházi állásfoglalás most az egyik, egy más alkalommal egy másik párt álláspontjához áll közelebb?

Lukács László: Az egyház nagyon „kényelmes” helyzetben van, mert eltérően a pártoktól, a politikai életben sohasem óhajtja átvenni a hatalmat. Ha egy modern demokráciában valaki a kormányt kritizálja, akkor azt azzal a felelősséggel teszi, hogy ha sikerül megbuktatnia, akkor a következő menetben neki kell átvennie az ország vezetését. Az egyház erre nem törekszik.

Ludassy Mária: Valamennyien, akik nem voltunk hivatalos kommunista párt-politikusok, csak mostanában kezdhettünk el politizálni, világi és egyházi emberek egyaránt. Álláspontom szerint egy szabad államban természetesen politizálhat mindenki. Minden hívőnek — és remélem minden nem hívőnek is —

A beszélgetés 1991. augusztus 4-én az AGORA című műsorban hangzott el. Szövegét a Világosság és a Vigilia című folyóirat egyidejűleg közli.

ugyanolyan jogai vannak egészen addig, amíg alkotmányos keretek között politizál. Ameddig nem sérti meg például azt az alkotmányos elvet, amely egyház és állam szétválasztását kimondja. A követelmény csak az, hogy saját világnézetét ne próbálja a világi hatalom eszközeivel másokra erőltetni, ahogy ezt a marxizmus-leninizmussal eddig tették, és ami más ideológiákkal is megtörténhet. Megengedhetetlen tehát a világi törvényhozás befolyásolása, ha az más közösségek érdekeit, meggyőződését sérti. Ez szab határt — legalábbis az én klasszikus szabadelvűséghez ragaszkodó meggyőződésem szerint — minden természetes és jogi személy számára.

Horváth Pál: Amikor a kérdés elhangzott, nekem először az egyháztörténelem régmúltjának tapasztalata jutott eszembe. Az a periódus, amikor az egyház nemcsak aktívan politizált, de a kérdést, hogy ennek így kell-e lennie, fel sem tették. Az egyház hatalmi tényezőként Constantinustól kezdve évszázadokon át az európai történelem aktív alakítóinak egyike volt.

A 20. században, a II. Vatikáni zsinat idején sok szó esett a régmúlt tanulságairól, és az egyház — helyzete változván — gyökeresen átalakulhatott. Ha válaszolnom kellene arra, politizáljon-e az egyház, megpróbálnám a politizálás lehetőségének három szintjét egymás mellé sorakoztatni. Úgy gondolom, Lukács László megfogalmazását kölcsön véve, hogy „pártpolitizálás”, vagy ahogy én szívesebben mondanám, a közvetlen és direkt politizálás nem kívánatos az egyház részéről.

Kétségtelen tény viszont, hogy az egyház politizál. Számítalan egyházi dokumentum mutat érdeklődést közügyek, egy ország vagy akár a világ ügyeit érintő kérdések iránt. Ebben a tekintetben az egyház politizál, de úgy gondolom, hogy szerencsés módon közvetetten, hiszen nem hatalmi kérdéseket ítél meg, hanem azoknak bizonyos erkölcsi — ha úgy tetszik: valláserkölcsi — vetületéről mond véleményt.

Azután van egy pont, ahol az egyház direkt és közvetlen módon politizál: tagjait a hit muníciójával küldi a politikai küzdőterre, hogy ott jó meggyőződésük szerint keressenek maguknak politizálási lehetőségeket. Ez talán már nem az egyház, hanem a hívó emberek politikai szerepvállalása.

Rapcsányi László: Az egyház szociálfilozófiája, vagyis szociális felfogása sem független a politikától. Száz esztendővel ezelőtt XIII. Leó pápa körlevele a *Rerum Novarum*, a munkásság helyzetéről szólt. A centenáriumról II. János Pál új pápai okmánnyal emlékezett meg, a *Centesimus annus* című enciklikával. Mielőtt ennek a száz esztendőnek szociálfilozófiai, tehát enciklikákban is közreadott megnyilvánulásairól beszélünk, gondolnunk kell arra, hogy az egyház kezdettől fogva — mondhatni — evangéliumi szellemben hirdette szociális felfogását.

Horváth Pál: Valóban. Ha a szociális eszme és a katolikus egyház találkozásának kezdő pillanatát keressük, akkor az evangéliumi megfogalmazásnak, Jézus szavai elhangzásának a pillanatától azt tapasztaljuk, hogy az erkölcsi értékek primátusa végigkíséri a kereszténység egész történetét.

Lukács László: Az egyház valóban elfogult az erkölcsi értékek iránt, de nem valamilyen absztrakt ideológiából kiindulva, hanem éppen az ember érdekében. II. János Pál pápa már az első enciklikájában, megválasztása után néhány hónappal kitér arra, hogy az egyház útja az ember útja. A pápa tehát nagyon erősen antropocentrikus felfogást képvisel.

Rapcsányi László: Filozófiatörténeti szempontból most nincs módunk az elemzésre. Térjünk vissza az első szociális enciklika, az említett *Rerum novarum* talajára.

Ludassy Mária: Nagyon jelentős, hogy végre a múlt század végén ilyen hangot hallhattak hívők és nem hívők a Vatikántól, mert a katolikus egyház a 19. században sajnos nem mindig volt kellően toleráns a század uralkodó eszméivel. Az 1830-as években kibocsátott enciklikák a szabad gondolat, a sajtószabadság éles elítélésével jó 50-60 évvel visszavetették a katolikus egyház és a liberális államok egymásra találását vagy legalább békés egymás mellett élését.

Rapcsányi László: Tény, hogy huszonegy esztendővel az egyházi állam bukása után az új pápa ráébredt: szólni kell a feltámadt világhoz. Ez pontosan az, amit említ: a liberális világgal, a szociális problémákkal, az élő marxizmus világváival való találkozás.

Ludassy Mária: Tényleg nagyon fontos, hogy amikor a *Rerum Novarum* szociális szempontból bírálta a szabad piacot, a kapitalizmus farkastörvényeit, és nem egyszerűen a gondolatszabadság elítélésének álláspontjából, akkor széles körökben visszhangra lelt. Ebben az enciklikában már nem a modernitás teljes elutasítása jelentkezett, hanem a modernizáció megoldhatatlan emberi problémáinak átérzése. A munkásnyomorúság ténye az, amely — ennyiben igaza van — valóban mindenfajta szocializmus, így nemcsak az ateista, a marxista szocializmus, hanem az anarcho-libertárius szocialista eszmények szülője is volt. Ez utóbbi irányzatok hívei, mindenekelőtt a szabadelvű szocializmus gondolkodói, különben mindig nagyobb affinitást mutattak keresztényi, kifejezetten katolikus gondolatkörök iránt, mint az ateista marxisták.

Lukács László: A múlt század társadalmi valóságának láttán két nagy eszményvilág rajzolódik ki: a szocialista munkásmozgalomi eszmévilág és a liberalizmus. A pápa a *Rerum Novarum*-ban mind a kettőnek az értékeit és a hiányát is elmondja. Hadd tegyem hozzá: Ján Carnogurskynak jelent meg nemrég (éppen az évforduló kapcsán) egy tanulmánya, melyben a *Kommunista Kiáltványt* hasonlítja össze a *Rerum novarummal*. Azt mondja: most, a létező szocializmus bukása után meg kell állapítanunk, hogy annak idején mégiscsak a konzervatívnak mondott XIII. Leó pápának volt igaza. Az előre mutató, ha tetszik liberális irányba mutató a *Rerum Novarum* volt, és a *Kommunista Kiáltvány* eszméi mutatkoztak a gyakorlatban zsákutcának.

Ludassy Mária: Marxszal szemben nem „fair play” a Kommunista Kiáltványt kiemelni. Ennél a jakobinus terrorista mítoszról azért Marx jobb műveket is írt, amelyek inkább összemérhetőek bármely katolikus vagy nem katolikus szociológiai munkával.

Rapcsányi László: A további szociális enciklikákban jelentkezik az egyház gondolkodásának flexibilitása. A mindenkori egyházfő a világhoz igazítja állásfoglalását, a való világot próbálja felfedezni a saját hitélete számára.

Ludassy Mária: Érdekes, „kétfrontos harc” figyelhető meg az enciklikákban: részben a kapitalista piacgazdaság vadhajtásainak, embertelen következményeinek határozott és nem csupán erkölcsi kritikája, részben a magántulajdon és a szabad vállalkozás elvének a kollektivisták mítoszokkal szembeni fenntartása. Ez a gondolkodásmód üdvös kapcsolódási pontokat teremtett világi szociális és

szabadelvű ideológiákkal. 1981-ben a *Laborem exercens* című, a munkáról szóló enciklika számunkra, akik nem vallási alapon opponáltuk a reálisan létező szocializmust, nagyon fontos hivatkozási alap volt, egyrészt jó értelemben vett harmadik utas tulajdon-felfogása, másrészt a szakszervezeti jogok melletti kiállása okán. Az utóbbi akkor egyedül a Kelet-európai térségben volt problematikus, mert Nyugat-Európában már nem kellett olyan nagyon harcolni a szakszervezeti jogokért. Tehát a *Laborem exercens* enciklika egészen más értékrendszer alapján is nagyon jó szellemi szövetségesnek bizonyult.

Rékai Gábor: Közeledünk a konkrétumok és napjaink felé. A *Rerum Novarum* megállapítja: „sem a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül nem létezhet.” Napjainkban hogyan viszonyul az egyház a munka és a tulajdon fogalmához?

Hováth Pál: Úgy gondolom, hogy ebből a szempontból a harmincas évek teológiai irodalmában nagyon jelentős fordulat ment végbe, de ennek előzményei (az én olvasatomban legalábbis) már XIII. Leó *Rerum Novarumában* is felbukkanak. Nevezetesen: a munka első ízben válik antropológiai megközelítés alapjává mint az ember személyiségének sajátos filozófiai eszközökkel való megragadása.

Rékai Gábor: Mindezzel együtt azt gondolom, hogy érdemes néhány szót váltani a munkáról. Mi a katolikus filozófia álláspontja? Tudom, hogy ez gyakori vitatéma.

Lukács László: Visszakanyarodnék oda, amiről beszéltünk már, az embercentrikus világhoz. Az ember alapvető jogait a kereszténység mindig hirdette. Szándékosan jogokat mondtam, nem erkölcsi értékeket, vagy (Kantra utalva) erkölcsi kötelességeket. Ezek nélkül az emberi élet elképzelhetetlen, következésképp ezeket a kereszténység mindig hirdette, ezek mellett mindig kiállt. Amikor századunk közepén az emberi jogok Chartájában ezek az alapvető személyiségjogok megfogalmazódtak, tulajdonképpen kétezer éves, vagy még régebbi hagyomány fogalmazódott meg. Az ember alapvető joga az élethez, a munkához, ennek megfelelően a tulajdonhoz is egészen természetes tanítása volt az egyháznak. Ezért foglalt állást a magántulajdon mellett a XIII. Leótól kezdve II. János Pál pápáig mindenki, és nem azért, mert a kapitalizmusnak voltak elszánt hívei.

Rékai Gábor: Más irányzatok is megpróbálták a munkát a centrumba helyezni.

Hováth Pál: Természetesen, csak azt nem szabad elfelejtenünk, hogy itt az evilági és túlvilági dimenzióval is rendelkező ember fogalma határoztatik meg, egyebek között a munkálkodás kategóriájában az evilági létben. A *Rerum Novarumban* a pápa azt mondja, hogy az egyház soha nem szándékozott az égi dolgokra vetett szemekkel elfelejtkezni a földi valóságról. És úgy gondolom, hogy amikor a modern antropológiai teológia szemlélete kialakult, akkor a munka kategóriája természetesen került előtérbe.

A munka volt az a magától értetődő nem etikai és nem vallási kategória, amelyből kiindulva az egzakt filozófia követelményeit is kielégítő emberkép megfogalmazódhatott. Hogy ez miért erősödik az utóbbi időben? Azt hiszem, ennek igen egyszerű magyarázata II. János Pál teológusi múltjában keresendő, aki hajdani krakkói éveiben is erősen antropológiai fogantatású etikai szemlélet szószólója volt.

Rékai Gábor: Ennek csak ilyen szubjektív okai volnának? Nem életszerű szükségesség, hogy központi és egyre centrálisabb kategóriájává váljon a szociális kérdésekről való gondolkodás?

Horváth Pál: Úgy gondolom, hogy teljesen természetes és magától értetődő folyamat volt. Nem hiszem, hogy valami véletlen, adott esetben szerencsés véletlen vezetett erre a megoldásra. Úgy gondolom, hogy a katolikus teológia minden lehetséges irányzatának életképessége múlik azon, hogy tud-e antropológiai fogantatású lenni.

Ludassy Mária: Visszatérnék arra, amit Lukács úr mondott. Egymás mellett a munkához való jog és a tulajdonhoz való jog. Meg kell mondani, hogy a világi politikatörténetben ez a két jog, amit már az első emberi jogi deklarációk megfogalmaztak, egymás „torkának esett”, és egymást „lefejezte”. 1793-ban a liberális felfogás — ezt Condorcet fogalmazta meg a Locke-i tradíciónak megfelelően — a tulajdonhoz való jog szentségét vallotta mellyel szemben a jakobinusok, és innen kezdve az egész szocialista tradíció a munkához és a megélhetéshez való jog primátusát mondta ki a magántulajdon rovására. Eszerint minden állampolgárnak a megélhetését biztosítani kell, ez csak a gazdagok rovására, az ő tulajdonuk restriktívjával lehetséges. A munkához és a tulajdonhoz való jog először nem a *Rerum Novarum*-ban jelent meg, hanem a katolikus egyház által nagyon kevésbé kedvelt, általam mégis katolikusnak tartott szociális gondolkodó, Lamennais politikai filozófiájában, az ateista szocializmus és a laissez-faire liberalizmus kritikájaként. A munkához és a tulajdonhoz való jogot a személyiség alapvető szabadságjognak és egyenlő méltóságának alap-posztulátumaként fogalmazta meg. E tradíció folytatását örömmel üdvözlöm.

Rapcsányi László: A keresztény felfogás szerint a munka nem valamilyen átok az embereken, hanem az ember méltóságához tartozik, ha úgy tetszik, önmegvalósításához. Utal erre a Ludassy Mária által már említett 1981-es enciklika, amelyben hangsúlyosan jelenik meg az emberi személyiség elsőbbsége a technikai haladásban. Hat év múlva *Sollicitudo rei socialis* címmel egy teljesen lehangoló enciklika következik, amely megállapítja, hogy a gazdagok még gazdagabbak lettek, a szegények még szegényebbek, és a bűn elöntötte a társadalmat.

Ludassy Mária: A bűnhöz nem tudok hozzászólni, a harmadik világ iránti érzékenységhez annál inkább. Ez valóban olyan kérdés, amit a klasszikus vagy a mai liberalizmus képtelen feldolgozni. Legmarkánsabb képviselőik — például Hayek — egyszerűen tudomásul sem hajlandók venni, hogy ez probléma lehet az „első világ” számára, és nem kell nagyon meglepődnünk, itt, e frissen „emancipált” második világban, hogy ugyanezek a harcosan antikommunista konzervatív gondolkodók egyáltalán nem rohannak segíteni rajtunk. Az ő szigorú pénzügyi politikájuk ugyanis nem tűri el, hogy az adófizetők pénzéből a lengyel vagy a magyar gazdaságot szánják. Az éhező embermilliók problémája, akik részben a szabadversenyos kapitalizmus áldozatai, nem oldható meg a szabad verseny mechanizmusával. Valóban csak valamiféle „metapolitikai” megfontolásból lehet követelni egy világméretű méltányosságot. Az utóbbi 10–15 évben a katolikus egyház ehhez erkölcsi muníciót szolgáltatott. Ez még akkor is üdvözlendő, ha nem hozott több sikert, mint a baloldali radikális mozgalmak hasonló törekvései.

Horváth Pál: Az előbb Rapcsányi László azt a kifejezést használta, hogy a *Sollicitudo rei socialis* hangja pesszimizisztikus. Tisztázásra érdemes kérdés: minek tekintjük a szociális enciklikákat, műfajukat tekintve? Az előbb Ludassy Mária használta a „harmadik út” kifejezést. Akkor is felkaptam a fejem. Harmadik utas szociális alternatíva-e a katolikus szociális tanítás? Olyan értelemben politikaelmélet-e, amiképpen a szocialisták elméletei, vagy a modern nyugati társadalmak politikai doktrínái?

XIII. Leó már világosan tudta: nem harmadik útról van szó, nem egy alternatívát terjeszt elő a katolikus egyház, amiről egy idő után lakonikusan leszögezük majd, hogy nem volt elég hatékony. Az enciklikák mit akarnak? Megnéztem mindegyiket; a szociális enciklikáknak van egy másik kulcsszava, ami a szociális szó elhangzása miatt el szokott sikkadni az olvasásban. Az egyház, miközben a maga hite szerint előterjeszti a szociális kérdésekkel kapcsolatos gondolatát, a Bibliára és korábbi pápai megnyilatkozásokra is hagyatkozva megtérésre szólít fel. Hitre szólít fel, és a rezignáció tulajdonképpen erre vonatkozik, nem a világhelyzetre. A pápa nem politikai dokumentumot ír, hanem hitdokumentumot, aminek az a lényege, hogy ha az emberek őszintén megtért keresztényként élnek, akkor a társadalom kedvező irányba fog változni. Ezért nem sorolhatók be az enciklikák a politikaelméleti művek közé.

Rékai Gábor: Kik a címzettek?

Horváth Pál: Az enciklikák címzettjei XIII. Leó esetében még a püspöktársak voltak, a későbbiekben a papság és a hívek, ma minden jóakarató ember. De hadd tegyem hozzá: minden jóakarató embert felszólít az egyház arra, hogy térjen meg. Az egyház lényege a misszionálás, és maga a dokumentum is az evangelizáció fontosságát említi meg egy helyen. Meglepő módon olyan összefüggésben, ahol az első pillantásra teljesen szervesen, hiszen a világhelyzet megítéléséről van szó.

Lukács László: Horváth Pál szavai nyomán itt az ideje, hogy definiáljuk az egyház szociális tanítását. Lehet azt mondani, hogy ez a szociális tanítás száz éves, de valójában kétezer éves, mert egyidős a kereszténységgel. Szent Pál és az evangéliumok fogalmazták meg először a Krisztus életéből levont erkölcsi elveket. Kétségtelen, hogy az elmúlt száz esztendőben az egyház a maga erkölcsi alapelveiből levonta azokat a gyakorlati következtetéseket, amelyek a folyton változó társadalmi körülményekre alkalmazták ezeket az erkölcsi elveket. Ezt nevezhetjük az egyház szociális tanításának, az egymásra következő szociális enciklikák a változó korok követelményeinek megfelelően ezt fejezték ki.

Ludassy Mária: Az enciklikákat én társadalombölcseleti művekként olvastam el. Ilyen értelemben állítom, hogy a legutóbbit csak egy kelet-közép-európai pápa írhatta meg. Erre utalnak bizonyos kritikai megjegyzések, amelyek a múlt századi orosz vagy a mai magyar populizmus érvrendszerére emlékeztetnek. Ilyen a fogyasztói társadalom sajátos bírálata, amely erkölcsileg bírálja az éhenhalókra nem figyelő, hedonista mentalitást. Egy francia vagy német szociáldemokrata nem így kritizálja a kapitalizmus kíméletlenségét. Félreértés ne essék: ez nem minősítés, csak annak a ténynek a megállapítása, hogy ezt a típusú antikapitalizmust, ha úgy tetszik antiliberalizmust a mi délkörünkről származó pápa fogalmazhatta meg ilyen határozottan.

Lukács László: Én ezzel nem értek egyet. Nem a lengyel és a francia vagy a szlavofil illetve a német származás vagy beállítottság a döntő. Az a különbség, hogy szocialista és szociáldemokrata, avagy keresztény kapitalizmuskritikáról van-e szó.

Ludassy Mária: Úgy gondolom, mindkettő számít. A legutóbbi lengyelországi látogatásán II. János Pál Közép-Európa térségét mint morálisan megváltó, egyedül igaz uton járót említette, szembeállítva a bűnös Nyugattal és a még bűnösebb kommunizmussal...

Horoáth Pál: A *Rerum novarum*ból is ugyanez olvasható ki. Az egyház felülről tekint a liberalizmus és a szocializmus alternatívájára, sajátos katolikus szempontból ítél. Az elmúlt évszázad során ez mindig így volt, függetlenül attól, ki ült Péter székében.

Lukács László: Csakugyan: az enciklikák keresztény alapelveket fogalmaznak meg, és ez független attól, hogy kinek milyenek a genetikai kódjai. Hadd említsem példaként az amerikai püspöki kar néhány évvel ezelőtti körlevelét, amely nagyon szigorúan bírálja a kapitalizmust. Az osztrák püspöki kar tavaly megjelent körlevele szintén a kapitalizmus kritikáját tartalmazza szociális kérdésekben. A kereszténység, a liberalizmussal (az abszolutizált vagy a szélsőséges liberalizmussal) szemben határozottan az ember mellett áll ki a szociális kérdésekben, elsősorban azoknak a liberális szabad versenyben „elhullajtott” rétegeknek az érdekében, akikkel egyébként más nem törődik akár az Egyesült Államokban, akár Dél-Amerikában.

Rékai Gábor: Az enciklika egyik fejezete a *Béke és társadalmi igazság* címet viseli. II. János Pál megállapítja, hogy túl vagyunk a kommunista rendszerek bukásán, de a kritikai hang — ha lehet — még erősebb a jelenlegi fejlett, de bizonyos alapvető emberi és erkölcsi értéket elfelejtő nyugati demokráciákkal szemben. Hogyan értékelhető ez a fajta most már „egyfrontos” harc, miután a két „front” egyike tárgyát veszítette?

Lukács László: Az egyház mindig kínosan ügyelt rá, hogy a kapitalizmus nemkívánatos változatát és a szocializmus kollektivismusát egyaránt negatívan ítélje meg. Tehát itt nem valami új típusú negatív meggyőződésről van szó, hanem arról, hogy a bírált felek egyike eltűnt a történelem színpadáról, s a kritika automatikusan arra a másikra összpontosul, amit a szociális tanítás gyakori szóhasználatában ugyancsak materialista társadalomként minősítenek. Ha a pápa az enciklikájában egy kívánatos társadalomnak valamiféle keresztény utópiáját vázolja fel, rajzolja meg, akkor magától értetődően szembesülnie kell azzal is, hogy az a társadalom, amelyhez szól, nem az ehhez vezető úton halad. A társadalom azért bírálendő és térítendő, hogy a bűn struktúráit cserélje fel valami mással. A mondandó spirituális oldalát így fogom fel.

Ludassy Mária: Nem hiszem, hogy egyszerűen a marxizmus-leninizmus ateista dogmatikája lázította fel a térség népeit Lengyelországban, Csehországban, Magyarországon. Azt hiszem, hogy tömegméretekben inkább a megtapasztalt nyugati fogyasztói társadalom volt a vonzerő, és kérdéses, hogy „megúsztat-

„juk-e” ezeket a nyugati fogyasztói társadalom jelentette „bűnös struktúrákat”. A baj azonban nem csak az, hogy a társadalom egy esetleges referendumon nagy valószínűséggel eme „bűnök” mellett szavazna, bőséges fogyasztói javakat kívánna, hanem éppen az okozza a frusztrációt, hogy a bőség egyáltalán nem látszik közelebb lenni, mint volt a régi jó „létező szocializmusban”.

Lukács László: Megint egy kicsit idealistább vagyok, mert azt gondolom, hogy az elmúlt években Közép- és Kelet-Európában elsődlegesen a szabadságvágy mozgatta az embereket, és nem az anyagi szempontok. Ha a pápa valamit ünnepelel ebben az enciklikában, akkor éppen ezt. Utalok Rapcsányi László megjegyzésére, hogy az előző enciklika pesszimista volt. Talán igen és joggal, mert az egyházfő a világon körülnéz és szemügyre veszi mindazokat a szörnyűségeket, amelyek nem csökkentek az elmúlt évek során, nem is lehet más. Ennek a mostani enciklikának a hangja viszont kifejezetten örömmel teli hang, majdnem triumfáló, az 1989-es 1990-es esztendő európai változásaival a középpontjában. A szabadságért folytatott eredményes küzdelem ezekben az években többnyire véres összeütközések nélkül folyt. Már a *Rerum Novarum* is felemeli a szavát az osztályharc ellen, mindenfajta erőszak ellen, a totális háború ellen. Ezzel kapcsolatban hadd emlékeztessenek arra, amit II. János Pál komolyan, határozottan, sőt kíméletlenül fogalmazott meg az Öböl-háború idején: elítél minden erőszakot, amely a másik ember életére tör.

Horváth Pál: A fogyasztói társadalom elítélése semmiféleképpen sem azt kívánná jelenteni, hogy a pápai megnyilatkozások szerint ne volna jólétre is szükség. A fogyasztói társadalom a pápa értelmezésében csupán anyagi értelemben igyekszik valamiféle jólétet teremteni, és ezt katolikus egyházfői minőségében kevesli.

Rapcsányi László: Hogyha most a tankönyvek módszerével szeretnénk befejezni a beszélgetést, mit írának vastag betűvel, mi a megjegyzendő? Az egyháznak nincs saját közgazdasági modellje, tehát ilyet nem tud ajánlani. Az egyház szociális gondolkozása, a pápák enciklikái, megnyilatkozásai, tradicionális szellemi ereje, vagy mi az, amivel hatni tud a társadalomra?

Ludassy Mária: A megszorítottak és megalázottak védelme a harmadik világban, a modern társadalmakon belül a marginálódott rétegek felkarolása. Fontosnak tartom a kisebbségek védelméről szóló mondatokat minden vallási és világi ideológiai fundamentalizmus ellenében. Ez azt hiszem mindannyiunk számára létkérdés.

Horváth Pál: A személy szabad megvalósulásának lehetőségét akarja kínálni a világ számára ez az enciklika. Egyes megállapításaival lehet egyet nem érteni. Elképzelhető, hogy néhány kitétele egy-két évtized folytán megkopik. Intenciója viszont, amely az ember emberként való megvalósulását mindennél nagyobb világi értéként tünteti fel, időtálló.

Lukács László: A szociális érzékenység, a másik emberre irányuló figyelem, a másik ember szolgálata, ha tetszik, az önzetlenség az enciklikák tanítása. A pápa minden jóakarátú embert meghív az együttműködésre.

VASADI PÉTER

Most lett a kenyér...

I. Most lett. Ebben a percben, talán néhány másodperccel azelőtt, hogy elkezd-
tük ezt az éneket. Most lett a kenyér Krisztus testévé. Most lett a színbor Jézus
vérvé. Milyen körülhatárolt ez a most. Milyen egyetlen. Nem azonos, még csak
nem is hasonló az „előbb”-höz, sem az „utóbb”-hoz, amikor nem lett a kenyér
Krisztus testévé. Ebben a megjelölt néhány másodpercben lett. A szolga, a pap
elérkezett az átváltoztatás aktusához, föléje hajolt a kenyérnek, majd a bornak,
és rálehelte a lassított, elsuttogott, titokzatosan nyílt és *ugyanazon* szavakat. Ki-
tüntettetett idő ez a most. Vemhes idő. A végtelennek látszó időfolyamban az időt-
lennek helyet adó idő, a szent által kikökkentett, apró kitérőbe kényszerített idő.
Ilyen csekély idő elegendő ahhoz, hogy egy darab kenyér Krisztussá legyen. Azzá,
aki Isten. Ezt meg kell gondolni: egy darabka majdnem súlytalan, fehér kenyér
Istenné legyen. Nem istenivé, pedig ez is nagy dolog volna. Nem. Krisztus Isten.

Szóval ezt a fölfoghatatlan s mély csöndben egymásnak feszülő lét- és időki-
terjedést, mint egy kis tasak, befogadja, eltakarja, sőt kihordja ez a most. Áldott
az idő. Szülő idő. Karácsony-idő. Örökös karácsony van, mert az időfolyam nem
más, mint az egymásra következő mostok láncolata. Mivel ami itt és most ne-
künk nem most, hanem előtte vagy utána, az másnak és másutt éppen a most.
Krisztus ígérete óta (Veletek maradok az idők végezetéig) ez azt jelenti, hogy csak
mostokat fogtok átélni, ti emberek. Tehát nemcsak áldott idő van, hanem az, hogy
áldott az idő. Ezért nem elég rendszeresen részt venni a liturgiákon, és esetenként
megszentelődni, hanem az kell, hogy „szentek legyetek”. Vagyis hogy éljtek.

Az áldott idő az áldott mostok sorozata. Maga az idő a folyamatos kenyér-
szaporítás medrévé lett. Jön ki a Krisztus-Teste-Kenyér az időből, mint Zeffirelli
kifogyhatatlan kosarából. Ezért az idő nem más, mint Isten kemencéje. A Jézus-
Tenyere-Időt éljük. Most értjük meg igazán, mit jelent a megtestesülés: megál-
líthatatlan ennivalót jelent. Azt, hogy a élők ehetik az életet. Ha nem ehetnék,
meghalnának. Ha nem eszitek az én testemet, nem lesz élet tibennetek. Éltek
ugyan, de csak a meglévőből. A meglévő pedig egyre fogy. Az életet pótolni
kell, de csak étellel lehet pótolni. Aki nem velem pótolja az életét, az elfogyasztja
a sajátját. Nem lesz neki. (...akinek nincs, attól azt is elveszik, amije van) Ti úgy
vagytok teremtve, hogy jusson bennetek hely Istennek. Az éhségtetek és a szom-
júságtok az a hely. A kenyér, ez a patikamérlegben alig mérhető kenyérke Isten
búvóhelye. Isten, aki mivel egyedül minden, mert Semminek, majdnem Semmi-
nek látszani. Mer majd mindent elveszíteni. Mer majdnem Semmivé szegényed-
ni, mert így, alig néhány grammnyiként is Isten. A kenyér tehát bekebelezi az

időt, a mostot. Amikor Isten minden lesz mindenben, az lesz az idő jutalma, hogy mint egy sárgán megkelt, gyönyörű vekni kenyeret, föl fogják tálni a Lakoma asztalán, hisz a *most* mindig kenyér akart lenni. S amit mi megőrzünk a mostból, az isteni, a belső világosságaink, az istenörömünk kiürül majd ránk, betérít minket, mint egy könnyű ing. Menyegzős ruha lesz a neve. A most tehát — jelentősége szerint — Most. Csúcsidő. Időcsúcs. Hegyorom.

2. A most annyit is tesz: láss. Most láss. Rövidesen bekövetkezik az a pillanat, amely a most lényege. A szolga, a pap maga elé helyezi, alig egy karnyújtásnyira a kettőbe tört Testet, kissé egymásra csúsztatja a két részt s azt mondja: Íme, az Isten Báránya! A szolga mintha védekezne, gyámoltalan, bűnbánó és megrendült, az imént Fölmutatottat most nem mutatja föl, csak mutatja, tartja, mintha letről, az elesettségből emelné szívmagasságba a Testet. Óvatos, esetlen ez a mozdulat s ezt fejezi ki: Látjátok, mi történt vele? Mit tettetek, mit tettünk! El ne feledjétek! Most látszik csak teljes valójában, kik vagyunk mi s ki ő. Íme, az Isten Báránya, a mi eleségünk. A mi gyöngeségünk és gyöngédségünk. A mi megbocsátásunk. A mi szerelmünk. A mi testvérünk, benne a mi összes testvérünkkel. A mi jövendők. A mi szomorúságunk. A mi örömünk. A mi kenyerünk.

A térdeplő éhesek, a térdeplő bűnösök, az áldott vakok, ezek vagyunk mi. A Megtöretett ugyanazt kérdezi tőlünk most is, mint amikor a két vak utána kiabált: Könyörülj rajtunk, Dávid fia! Jézus megkérdezte tőlük: Hiszitek-e, hogy tudok valamit tenni veletek? — Igen, Uram, hisszük! — Most mi is hisszük. Újra hisszük. Ő akkor megérintette a szemüket, és így szólt: Legyen hitetek szerint! Erre megnyílt a szemük. Most, hogy látjuk őt a mosttól körülragyogva, fehéren, kettétörötten, ártatlanul, készen arra, hogy ismét odaadja magát, most már tudjuk: hitünk szerinti lesz a végkifejlet. Nem az eszünk szerinti, mely e pillanatban — ha elég értelmes — ugyanúgy térdel bennünk, mint mi kívül. Nem a vágyaink szerinti, föltéve, hogy vágyaink lassan bele nem árkolódnak a hitünkbe, mely a szeretetünk, mint lefutó vízmarások a horhosba. Nem a terveink szerinti, melyek sosem akarnak befejeződni, vaskosak és testiesek, modernek és evilágiak, melyeknek mindaz, ami oly fehér, mint ez a Test, valahogy éteri s nem evilági. Tehát nem és nem értjük, hogy épp ez a Test az evilág, az evilágnak eredeti és ép alakja, s nem az az evilág, aminek reméljük alapállapotunkat megváltatlan sóvárgásunkban. Ahogy Simone Weil állítja a létezés a bűntől az üdvösségig átívelő egyetlen mondatában, mely a látás kíméletlenségétől sötét és fényes: „Bűnünk az, hogy létezni akarunk; büntetésünk, hogy azt hisszük, valóban létezzünk; vezeklésünk, hogy már nem akarunk létezni, s üdvösségünk, hogy meg fogjuk tudni: létezésünk látszólagos volt.” (Emlékezetem szerint Pilinszky János fordítása) Erre a kettőslátásunkra mondja R. Browning (Unamunónál): nem a kétely teszi változatossá a hitet, hanem a hit teszi változatossá a kételyes életet.

Most, hogy látunk, élünk is. Körülöttünk állnak a testvéreink, akikkel egy vagyunk a hit valóságában. Akik azonban egyedül vannak ebben a valóságban. Nem egymástól függenek és nem egymással van közölnivalójuk. Egymást csak elviselik, jóindulatúan tudomásul veszik, személyesen különböző súlyú és árnyalatú, de az egy Istentől származó titkukkal. Az imádó közösség tagjainál nincsenek magányosabb személyek. Szinte látni azt a fonalat, mely egy-egy személyiséget a misztériumba kapcsol, amelyen és amelytől függ. Az istenszeretet legmélyebb pillanatai kiégetnek a szívből minden hazugságot, talmi bizodalmat, mellékes fölhangot, rájátszó külsőséget, elodázó kísérletet, hízlegő lapítást, ami elhomályosítaná az emberi élet valóságát. Aki imád, olyan, mintha haldokolna.

Néma, lezárt szemei kirekesztik a külvilágot, befelé figyeltében magába húzódik, egyedül van Istenbe temetkezésének idején. De testvéri odaadása, vállalt áldozata, szelíd és szerény önzetlensége, mely közösség teremtő erő s önmagáról megfeledkező gondtalansága ebből a halálos egyedüllétből származik.

3. A most energiái mozgatják a szívet, irányítják a cselekedeteket, gyógyítják a sebeket, gyűjtik össze az embereket. A most mélyén minden emberi szívnél hatalmasabb és csöndesebb szív ver. A most ölében forog a világ, jöllehet ez az állítás mintegy hihetetlen, mintegy blaszfémikus, mintegy elveszett. Mégis, most talán megértjük: ha Jézus Krisztus nyomatékkal hangsúlyozta az „Én”-t, senki más emberfia ezt meg nem teheti. Érthető is: Én vagyok az út, mondta; mi vagyunk az útonjárók. Én vagyok az igazság, mondta; mi vagyunk az igazságkeresők; Én vagyok az élet, mondta; mi vagyunk az élők. Mi személyek vagyunk, nem én-ek. Mi mi vagyunk, ez a többszám azonban Isten szemében a személyek közösségét jelenti, szabad akaratú közösséget, mely sohasem lehet tömeggé. A most szavait az Egyháznak kell kiejtenie. Az bízta őket az Egyházra, akinek volt bátorsága ahhoz, hogy kimondja: Én. A most szavai tehát az élet szavai. A most ideje tehát a végső idő. A most útja tehát az üdvösségbe vezet. A most igaz: most és mindörökké. Az Egyház most van. Amikor az Egyház már nem lesz, nem lesz többé most sem. Az örökélet nem az örök *most*, hanem az örök *van*. Ez a van teremtői időhatározó is. Nemcsak azt jelenti, hogy a van a nincs ellentéte, hanem azt, hogy *az* a lét magába foglalja az örök helyet és az örök időt is. A „van” lesz a „hol” és a „mikor” is.

Az Egyház, mint az öröklét rabbi-tanonca, az atya-Héli kis Sámuele, már most is ebben az áldott idő- és helyzavarban szenved és boldog. Az Egyház lényege a Krisztus-akarát. A Krisztus-szentség. Az Egyház Krisztus menedékhelye. Itt rejtőzik el, itt alszik, itt piheni ki örökös vándorútjának fáradságait. Az egyház az a partszakasz, ahová összegyűltek az izraeliek, míg a Próféta bevezett néhány könyöknyire a vízbe a bárkán, s onnan szólította meg hallgatóit. Az Egyház nem mindig ünnepi hely, ünnepi gyülekezet, ünnepi idő. Padlóját, mely ugyan carrarai márványból készült, olykor elönti a sár, a szellemi átlagosság színes törmeléke, a véres és szakadt rongyok, a bazári ételmaradék. Terein nemcsak a körmenetek, hanem a rejtett vagy szemérmetlenül hivalkodó érdekek szabadcsapatai is átvonulnak. Az Egyház gyülekezete nem angyali sereg, hanem a szentséget megkísértő bűnösök sokasága, mely tud ravaszkodni is, gyűlölni is, ócsárolni is, konokul félreérteni és félremagyarázni is. A gyülekezet tagjainak lelkében olykor felszív a vészes kiáltás: Feszítsd meg őt!, és *nem* Barrabásra gondolnak. Az Egyház ideje nem mindig *most*, hanem az adok-veszek, a hatalmi ujjongás, és a kicsinyek szenvedésére süket fülek aktuális ideje is.

Lehet. Az Egyház félreérthetetlen nagyságának és rendíthetetlen szentségének azonban éppen az a legmeggyőzőbb jele, hogy az Egyház tisztátalanságai ellenére is tündöklően tiszta, a hadakozás ellenére is a békesség forrása, a családság ellenére is az irgalom, a hűség és az emberszeretet egyetlen isteni hitelű centruma a Földön. „A templom lehet csúnya, az énekek hamisak, a pap romlott, a hívők szórakozottak. Bizonyos értelemben ennek semmi jelentősége sincs” — írja Simone Weil Reisinger János fordításában.

A most épülete az Egyház. Ékes, lebonthatatlan, nyitott épület ez, amelyben ének hallatszik akkor is, amikor emberi fül nem képes érzékelni. Most lett a kenyér Krisztus testévé — hallhatnánk, ha tudnánk, az angyalok földidézhetetlen artikulációjában.

Szörényi Andor emléke

Nagybátyám — egyúttal keresztapám — 1908. december 28-án született a Bács-Bodrog vármegyei Kulán. Édesapja, aki járásbírói írnok volt, 1914-ben meghalt, nagyanyám a három apró gyermeket nyugdíjából nevelte, valamint Zomborban — odaköltözött ugyan a család — kosztos diákokat tartott. 1922-ben a szerbek megszüntették a város magyar gimnáziumát, nagybátyám tehát tizenhárom és fél éves korában átszökött a határon, és főlvételt nyert a kalocsai kisszemináriumba. Tanításból tartotta fenn magát, és segélyezte családját is. Nyaranként hazaszökött Zomborba (édesapámtól tudom, aki szintén Kalocsára szökött, hogy a gimnáziumban tanulhasson, hogy a határmenti parasztok a szekerükön, a kukorica alá dugva csempészték át a diákokat); 1925-ben azonban a szerb hatóságok letartóztatták, és egy hétig kínozták a börtönben.

Ugyanebben az évben leérettségizett, és az érseki hatóság a pesti egyetemre küldte. Nehezen élt itt is, különböző különmunkákat vállalt, de mivel a szemináriumban tilos volt éjszakára fennmaradni, gyertyavilágnál dolgozott az egyetemi templom tornyában vagy kriptájában. 1931-ben szentelték pappá, és ugyanekkor magyar állami ösztöndíjat nyert Rómába a keleti nyelvek és a szentírástudomány tanulmányozására. Olyan eredményesen tanult, hogy nem csupán a hittudományi doktorátust szerezte meg hamarosan, hanem 1934-ben a pápai Szentírástudományi Intézet egyhangúlag őt javasolta a torontói egyetem szentírástudományi tanszékére. Ő azonban itthon akarta szolgálni az egyházat, ezért inkább hazajött Hajósrá káplánnak. Egy év után újabb római ösztöndíj következett: a Vatikán ezúttal azt ajánlotta neki, hogy egy amerikai katolikus egyetemen legyen a bibliatudomány tanszékvezetője, ahonnan tíz év szolgálat után teljes fizetéssel nyugdíjba mehet. Azonban újra hazatért és a kalocsai teológián kezdett tanítani. 1942-ben szerezte meg a doktorátust a Szentírástudományi Intézetben is, ebben a nemben ő volt az első magyar. Itthon és külföldön sok tudományos közleménye jelent meg — elsősorban a zsolttárok tárgykörében. Itthon publicisztikai tevékenységbe is fogott, több cikkében harcolt a földreformért, kiállt a meghurcolt népi írókért, fölemelte szavát a nyilasok ellen. Sok kellemetlensége is volt, egyes cikkeit a háborús cenzúra betiltotta.

1946 és 1949 között részben börtönben, részben internáló táborban volt, háborús uszítással vádolták, és noha a vádak a tárgyaláson tarthatatlannak bizonyultak, szabadon bocsátása után is sokáig rendőri felügyelet alatt állott.

1950-től haláláig (1969. március 8-a) — mint a Pázmány Péter Tudományegyetemnek már 1943 óta magántanára — a pesti Hittudományi Akadémián tanította a szentírástudományt. Kétszer volt az intézmény dékánja. Kisebb rendőrségi zaklatásoknak 1956 után is ki volt téve, de néhány hét után mindig

kiengedték. A szegedi Hittudományi Akadémián is tanított; sokan forgatták hásszal ott kiadott jegyzeteit.

A papság elméleti továbbképzésében mindig fontos szerepet játszott, ő volt talán az első, aki erőteljesen, sokszor polemikus érvvel képviselte a modern bibliatudomány másutt már elismert eredményeit. Önálló kutatásait egy nagy német nyelvű monográfiában összegezte: *Psalmen und Kult im Alten Testament*, (Bp. 1961). Az 1965-ös genfi bibliakutató világtalálkozón nagy feltűnést keltett teóriája, amelyben azzal magyarázta a Dániel szövegének héber-araméus kétnyelvűségét, hogy a ma ismert szövegben egygyólvadt az eredeti héber szöveg és az interlineáris arám kommentár, a *peser*. (Egy angol assziriológus kollégától itt kapott ajándékba egy ékírásos táblatöredéket Assurbanipal idejéből; ma én őrzöm, úgy szoktam vele dicsekedni, hogy ez könyvtáram legrégebbi darabja.)

A művelt katolikus közösség az egyetemi templomban tartott nagyhatású adventi és nagyböjti konferencia-beszédeiből ismerhette meg. Népszerűségére az is jellemző, hogy az ÉS-nek az a kritikusa, aki a néptáncmozgalomban a fasizmus rémét látta, harcos tollával keresztapát is megtámadta, hiszen olyan abszurdításokat mert állítani, amelyekben egy képzett marxista csak kacaghat, például, hogy Jézus Krisztus történelmi személy volt, stb. Gyors egymásutánban két kiadásban is elfogyott a *Biblia világa* című könyve, amely először tárgyalta szisztematikusan — formatörténeti iskola érveivel — a szentírásstudomány kérdéseit (1966—1968). Több, mint fél évig tartó súlyos betegség után — agydagánata volt — halála egy olyan tudósi karriert tört ketté, amely a hosszú félreszerítottság után éppen kezdett teljes formátumában kitárulkozni.

A Vigiliának sok cikket írt, főleg a szentírásstudományról, de olvasható cikke például Aquinói Szent Tamásról is. Alább közölt előadása érdekes dokumentum az egyház szociális gondolkodásának múltjából.

Szörényi László

SZÖRÉNYI ANDOR

Csődöt mondott-e a kereszténység?

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megdöböntő a mai előadásom címe! Csődöt mondott-e a kereszténység? Pedig ezt a címet nem a szenzációkeresés szülte, nem az a cél vezette az Actio Catholica országos tételkijelölő bizottságot ennek a témának megválasztásánál, hogy egy vallásos előadásnak sokatsejtető hangzatos reklámmal nagyobb hallgatóságot toborozzanak, s úgy állítsanak be, mint amely majd a közönség ingyenc ét-

A Katolikus Körben 1940. február 25-én elhangzott előadás szövege.

vágyát ki fogja elégíteni... Nem! Ezt a címet az élet, a mai modern világ termelte ki magából! A mai világ, mely örült haláltánc forgatagában vergődik, mely nemzetközi, állami, társadalmi, szociális és erkölcsi téren feneketlen mélységekbe zuhant, mely szörnyű nyomorúságában lázasan keresi a megváltó utakat, az életet széppé, tűrhetővé, boldoggá tevő új erőket, új vezéreket... Ezt a címet kedves Hallgatóim a mai élet termelte ki, a mai „Keresztény Európa”, melynek *egén még ott füstölögnek a felgyújtott lengyel rónák és szétrombolt városok*, melyben több mint húszmillió acélba és betonba öltözött katona néz egymással farkasszemet, hogy megindítsa a világtörténelem legborzalmasabb háborúját... az úrnak 1940. esztendejében! Az az Európa, melyben óriási világnézeti ellentétek vészes komorsága sötétlik föl, „elvek, felfogások, képletek, gondolati irányok feszülnek és robbannak egymásra, nemzeti presztizsen és gazdasági érdeken túl új világfelfogások akarnak utat törni az érvényesülés felé — *egyfelől a marxista forradalom eszmevilága, másfelől az új faji és nemzeti mítoszok elméletei...*” (Bangha) Az az Európa és az a modern világ termelte ki ezt a címet, melyben szörnyű romboló erkölcsi és fizikai erők szövetkeztek a kereszténység ellen, hogy a népeket céltudatosan visszakancsukázzák egy új pogányságba!

Kedves Hallgatóim, ne áltassuk magunkat! Csődöt mondott-e a kereszténység, ez a probléma ott ég ma kimondottan vagy ki nem mondottan, bevalottan vagy letagadottan sok millió és millió ember lelkében, ott meredezik a mai keresztények Krisztust megcsúfoló életében! Az idősebb, a régi világban felnőtt generáció és az ő lelkületüket magukba szívó fiatalok nagy része nem szeret szembenézni a rideg, kijózanító valósággal! „Valami szelíd, világtól elzárkózott idilliség felhőiben járnak, szinte állandó tömjénfüstben, zárdák és katedrálisok elvonult és áhítatos csendjében, úgy, hogy az odakint tomboló harcok zaja alig jut el a fülükhöz, s az elkereszténytelenedési folyamatnak alig ér szemük elé egy-egy aggasztó tünet. Nem ismerik a világot, az ellenséges agitáció félelmetes méreteit, a hitellenes sajtó és szellemi élet szakadatlan romboló munkáját, a hit végzetes meggyengülését széles néprétegekben, a keresztény erkölcsiség katasztrófális lesüllyedését egész nemzedékek és néposztályok lelkében... fogalmuk sincs sokszor a kereszténység válságáról széles néprétegekben” (Bangha)

1935 karácsonyára készültünk Rómában. A karácsonyfa ünnepélyen a magyar követségen éppen nekem kellett volna az ünnepi beszédet elmondanom.

Szobámba a beszéd készítése közben bejött egy fiatal tanárember... Egy igazi tipikus modern ember, széles műveltséggel, fiatalos erővel, de fájdalmasan csalódott vonásokkal az arcán, egy ember, aki nagyon sok mindent tud, rengeteget tanult, csak egyet nem tudott megszerezni, lelkének nyugalalmát, boldogságát! Nézi-nézi beszédemnek már készen lévő részeit, keserű mosoly, fáradt lemondás csillan föl ajka szegletében, majd halkán, lassan, fölszakadnak lelkéből a panaszos szavak: ... Ti ünnepelni akarjátok a világ Megváltójának születésnapját, aki békét, megváltást, boldogságot hozott az embereknek... Ünnepelni szándékoztok az 1900 éves kereszténységet, mely legyőzte a világot, mely a katakombák világából a Szent Péter templom égbenyúló kupolája alatt hirdeti azt, hogy a pokol kapui nem vehetnek erőt rajta, mely a barbár germánok lelkét kölni dómokba öntötte, a világnak kultúráját, a rabszolgáknak szabadságot, az elesetteknek bűnbocsánatot adott, a pizsok helyébe tisztaságot, az élvezetmámor tobzódásába szüzi generációt oltott, a gyűlölet helyébe szeretetet ültetett, mely megváltoztatta a világ képét... Hát mondd, sírt föl kiáltása, hol van ez az új világ,

hol van a béke, a megnyugvás, és boldogság, amit a betlehemi angyalok éneke harangozott be az új életet sóvárgó világ fülébe?!... Megengedem, hogy a kereszténység sokat tett az emberiségnek, hogy Krisztus sokat, rengeteget adott a világnak, ...de ma már nem tud újat adni, nem tud semmi változást sem hozni a fenekestül fölfordult világnak! Ma 1935-öt írunk — folytatta — a mai kor tele van sötét, megoldatlan problémák tömegével, ma új formák kellenek, új igazságok és új vezérek kellenek, ha ugyan lehet egyáltalán még segíteni...

Amit ez a tanár nekem karácsony vigiliáján elmondott, az benn ég számtalan gondolkodó lelkében, azért szembe kell néznünk a problémával! Csődöt mondott-e tehát a kereszténység?! Új irányban kell-e keresnünk a megváltást hozó tanítást, az emberiséget boldogító eszméket?! Új formák kellenek az új kor kérdéseinek megoldására?!

Krisztus tanítása nem e világból való, az ő hite nem emberi tákolmány és éppen ezért az örök időszerűség igényével lépett a világba! „Ég és föld elmúlnak, de az én igém el nem múlnak!” — mondotta az isteni Üdvözítő és átkozottnak, szerencsétlennek mondotta azt, aki csak egy jottát is el merne venni vagy hozzá merne tenni ahhoz az új törvényhez, új tanításhoz, melyet Isteni küldetésében ő hozott az embereknek! A kereszténység alapelvei függetlenek az időtől, a divatok és korok váltakozásától: Krisztus istenségének bizonyítékait senki meg nem cáfolhatja, a megfeszített, megcsúfolt Jézus föltámadása mindenkor történelmi tény marad, az ő fönséges tanítása nem egy évnek, nem egy kornak, hanem az örökkévalóságnak is szól... „Hová menjünk Uram, az örök élet igéi nálad vannak!” — mondotta Szent Péter, s az az isteni tanítás, mely nemcsak holt betű, hanem kegyelemtől duzzadó, az embert a földi létből az örökkévalóság honába emelő természetfölötti kegyelmi áradat, nem változik meg, nem öregedhetik meg sohasem! Ami igazság volt ezer év előtt, az igazság marad minden időben, mint ahogy a kétszer kettő négy marad mindenkor! S az a kereszténység, mely igenis legyőzte a régi pogány Róma minden fegyverének hatalmát, az ma is hivatott arra, hogy megváltsa, boldogítsa a világot! Az egyház, mely 1900 évnek minden pokoli ellentámadása ellenére is áll rendületlenül, ma is teljes joggal hirdeti, hogy nem adatott nekünk más név sem az égen, sem a földön, akiben üdvösséget nyerhetnének, csak az Úr Jézus Krisztus. Az a kereszténység, mely a szeretetnek, tisztaságnak, kultúrának, alapjait lerakta az egész világon, amelynek évezredek missziója nélkül nem élhetne, nem létezhetne a mának oly nagyon kiemelt „civilizációja”, az ma is hivatott arra, hogy nevelje, oktassa, tanítsa az emberiséget és megmutassa a kiutat a modern bábéli zűrzavarból.

Mert a mai ember sok mindent tud, sok mindent fölfedezett, atomokat robbant, csillagok nagyságát méri le, fényévekben számol és lehatol a tenger mélyére, fölrepül a felhők fölé, meghódítja az óceánt és szolgálatába hajtja a levegő határnélküli birodalmát... és szemei mégsem látják a napot, a természet csodáiból nem tudja, nem akarja megismerni az Alkotónak fönséges nagyságát! Ő, a mai ember fölényesen legyint a régi világ különböző intézményeire, tudományos vívmányaira, ő már túl van ezeken, ő már sokkal mélyebbre hatolt, ő már mindent tud, csak éppen elfelejtette azt, hogy nemcsak kenyérral él az ember, nemcsak technikával, felhőkarcolókkal, repülőgépekkel és óceánjárókkal,

műszaki teljesítményekkel, és vegyi elemzésekkel, hanem minden igével, ami az Isten szájából származik! Elfelejtkezett Krisztus szavairól! „Keressétek először az Isten országát és annak igazságát!...” A mai világ otthagya Krisztust, nem éli a kereszténységet és nem akarja észrevenni, hogy azok a sokat hangoztatott és hánytorgatott problémák, a mai élet rettenetes káosza, az örvény mélyének egyre fenyegetőbb közelsége éppen ezért kísértik a modern embert, mert elhagyta a kereszténység életet adó szent tanításait. Hogy a problémák egyáltalában nem újak, nem a mai kornak speciális termékei, melyekre egy új, modern megváltó kellene, hanem nagyon is régiak, s a megoldás is régi reájuk, szomorú, de való az, amit Szent János evangélista így fejez ki: „A világosság világra jött, és az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert az ő cselekedeteik rosszak, gonoszak voltak...” Krisztus minden kor minden embernek megváltója, az ő tanítása igaz világosság, mely megvilágít minden embert, minden század fölmeredező problémáját, csak el kell fogadni és a kereszténység szerint élni! Mert itt van a hiba! Nem a keresztény a hibás, nem a kereszténység mondott csődöt, hanem a keresztény emberek és nagyon sokszor a keresztény vezető férfiak, ezért a kínzó életproblémák megoldatlansága! Aki behúnyja a szemét, az fényes nappal sem látja a ragyogó napsugarat, aki nem akarja elfogadni Krisztus tanítását, aki nem valósítja meg életében a kereszténységnek örök elveit, az ne csodálkozzék, hogy sötétség, bűn, nyomor, szenvedés van a világban, hogy az Apokalipszis rettenetes lovasa, a halál száguld végig a világon és halálhörgésbe fullasztja a kérkedő modern ember minden öndicsekvő fellengző tudományát és művészetét! Dániel!...

Tudjátok kedves Hallgatóim, hogy mi a hiba? Az, amit Bangha Béla állapít meg kegyetlen őszinteséggel legújabb művében a *Világhódító kereszténységben*. *Tehát a kereszténység nem, de a keresztény emberek mondtak csődöt! S a megoldás nem az, hogy „El Krisztustól”, hanem: „Vissza Krisztushoz.” Vissza az evangéliumi életformához, vissza a keresztény szeretethez és igazságosságához!*

Nézzünk csak egy pár divatos ellenvetést a kereszténység ellen! A sok közül csak kettőt, a két „legmodernebbet” és leginkább hangoztatottat akarom megvilágítani.

Az egyik az, mely szerint a kereszténység szembenáll a hazaszeretettel, az állammal, az egyházat az állam fölé helyezi és rossz hazafiakat nevel!

Az bizonyos, hogy az egyház és a kereszténység nem csinál modern bálványisteniséget az államból, nem mondja és nem mondhatja azt, amit a totális államelmélet fanatikus dogmatikusa Rosenberg mond, hogy a német fajnak a géniusza, a német fajiség lelkulete az Isten. A kereszténység természetszerűleg nem döntheti le trónjáról az Istent, és nem állíthat annak helyébe új bálványt, melyet államnak, fajiságnak, nemzetnek hívnak! Az egyház nem helyeselheti a sovinizmus túlkapásait, nem írhatja alá a túlzó nemzeti önimádatot, s nem engedheti meg azt, hogy az új modern állam törvényeivel, berendezésével, fölírja a krisztusi elveket, tönkretégye a tömegek lelkében a keresztény hitet és megmételjeze. Az erkölcsi értékek megóvásával a tekintély elvének hangoztatásával, az önfegyelemre, önmegtagadásra, áldozatra, szeretetre, *igazságra való nevelésével megeremti azokat az alapokat, melyek nélkül ideig-óráig lehet ugyan szuronyokkal, börtönökkel vagy koncentrációs táborokkal rendet és államot fönntartani, de egy országot,*

egy hazát megtartani nem! Maradandót, időikkel és történelmi viharokkal dacoló alkotást csak olyan államférfi tud csinálni, aki nem futóhomokra, hanem a kereszténység két ezred óta rendületlenül, bevehetetlenül álló sziklájára építi elgondolásait! Nézzük csak meg, kik voltak nagy királyaink? Nem a kereszténység, nem az egyház nevelte-e őket? Hát Szent István, Szent László, Könyves Kálmán, Nagy Lajos, Hunyadi János, Pázmány Péter, II. Rákóczi Ferenc, vagy az újabb korban! Széchenyi István, Deák Ferenc, Prohászka Ottokár, Apponyi Albert nem voltak jó hazafiak, nem voltak jó magyarok?

Körülbelül 70 esztendő óta Magyarországon egy különös hazafiúi elmélet alakult ki, mely *kisebb-nagyobb változtatásokkal ma is benn él* a középosztály, s azon keresztül sok más ember lelkében, mely nagyokat szónokol, remek felköszöntőket vág ki hazafias ünnepélyeken és tósztokat a haza egészségére rendezett vacsorákon, fölöltöztetik akár tetőtől-talpig piros-fehér-zöldbe, s minden második szavánál mutogatja modern Coriolanusként az ő véző magyarságát, s azt hiszi, hogy ezzel mindennek eleget tett! Hát ilyen hazafiságból nem kérünk és ilyen hazafi lehet valaki kereszténység, Krisztus nélkül is! De ott, ahol küzdeni kell, meghalni kell, a kötelességet véres verejétkkel teljesíteni, lemondani, becsületes, önzetlen, tisztességes honpolgárnak lenni, ott a keresztények, az igazi keresztények mindig az elsők voltak és azok is lesznek!

A kereszténység nem is kerülhet ellentétbe sohasem a hazával, mert hiszen a kereszténység az, mely tanítja, hogy a hazát szeretni kell, nemcsak ímmel-ámmal, nemcsak külsővel, hanem egy egész étellel is! A kereszténység a legnagyobb védője az államnak, ezt látta be például Napóleon, aki saját bevallása szerint nem hitt, nem volt jó katolikus, és mégis megkötötte az egyházzal a konkordátumot, kibékült vele, mert mint mondotta, a kereszténység nélkül összeomlik minden hatalom!

Hogy azután az Egyház nem hallgathat akkor, amikor az állam vezetői helytelen utakon járva a nemzet állítólagos érdekében, de valójában hazafiúi szempontból is romboló, keresztényellenes törvényeket és intézkedéseket hoznak, az csak természetes! De ilyenkor a kereszténység nem a haza ellen, hanem a haza érdekében cselekszik, és legfeljebb azok ellen foglal állást, akik a nemzet megváltóinak tolják föl magukat, de valójában a katasztrófa okozói! De ez azt hiszem mindannyiunk előtt világos!

A másik ellenvetés a keresztény ellen — ez ma a legnépszerűbb, a széles néptömegekben a legtöbb ember lelkét mételyezi meg és fordítja el az evangéliumi életet adó világosságtól — hogy a kereszténység nem tudja megakadályozni a társadalmi igazságtalanságokat, nem tudja megoldani a szociális kérdést, nem tudja felemelni az elesett proletár milliókat!...

Elsősorban egy elvi jelentőségű dolgot kell megállapítanunk! És ez az a tény, hogy a kereszténység önmagában véve, mint az ember Istenhez való viszonyának szabályozója, mint természetfölötti életnek forrása, mint az ember lelkének útbaigazítója és az örökkévaló dolgokra vezető kalauz, természeténél fogva nem hivatott a gazdasági kérdések megoldására és rendezésére! „Az én országom nem e világból való!” — mondotta az Úr Jézus, nem e világnak ügyes-bajos dolgait akarja tanításával eligazítani, hanem a természetfölötti életre vezetni és az örök életet biztosítani minden hívőnek!

Ennek ellenére nincs és nem volt soha vallás, melynek tanítása alapján olyan világosan, olyan félreérthetetlenül meg volnának adva a szociális bajok elleni orvosságok, mint éppen a kereszténységben! Mert a kereszténység az egész

embert igényli, az egész életet akarja betölteni, s bár iránytűje fölfelé mutat, itt a földi életben akarja megvalósítani az evangéliumi elveket, és követeli, hogy az élet minden megnyilvánulásában érvényesüljenek Krisztus elvei, a krisztusi erkölcsök, az egyének, családok, a társadalmak, a népek életében, mégpedig a gazdasági, a szociális kérdésekben is! Nincs kétféle ember, aki a kereszténység örök elvei szerint köteles viselkedni életének minden pillanatában és minden megnyilvánulásában!

S ha ez így van, akkor nézzük csak, mint mond a kereszténység a szociális kérdéssel kapcsolatban?

Nem sorolhatom föl azt a rengeteg szentírási helyet, melyben az Úr Jézus a legkeményebben követeli az igazságot és szeretetet minden ember iránt, mert minden ember a felebarátunk és minden emberrel szemben kötelez a szeretet nagy parancsa, mely a főparancs, mely az Isten szeretetének parancsa mellé van helyezve, melyen az egész törvény, az egész evangéliumi erkölcs nyugszik! Ezek mindannyiunk előtt ismeretesek. Csak egy dologra akarok rámutatni! Arra, hogy lehet-e jobban kihangsúlyozni a felebaráti szeretetnek fontosságát, a földön megnyilatkozó szociális segítségnek és igazságnak a mindennél lényegesebb voltát, mint azzal, amikor az Úr Jézus elmondja az utolsó ítéletnek a lefolyását, mely eldönti az emberek örök sorsát, mely ítélni fog a keresztény elvek nevében arról, hogy valaki tényleg megérdemelte-e a földön Krisztus követője nevét, hogy akkor az ítéletnél az örök Bíró aszerint fogja megítélni az embereket, vajon teljesítették-e az embertársaikkal szemben a szeretet és szociális segítség kötelességeit... Nem azt fogja kérdezni tőlük, voltak-e templomban, böjtöltek-e — ó igen, ezek fontosak, de nem helyettesíthetik a lényegét: a szeretetet! —, hanem megadja az örök élet koronáját az igazaknak, mert „éheztem és ennem adtak...” Lehet-e nagyobb szinte megdöbbenőbb egy színvonalra való helyezés annál, amikor az Isten egy szegényen való segítséget úgy vesz, mintha neki közvetlenül segítettek volna, és a keményszívű elutasítás pedig egyenértékű azzal, hogy magát az Istent nem fogadták volna be? Amit Szent János apostol, a szeretet apostola úgy fejez ki, hogy aki gyűlöli az embertársát, az gyűlöli az Istent is.” Égbekiáltó bűnök közt.

Kedves hallgatóim, ez az elv! És ha a kereszténység elveit megvalósítanák az életben, a gazdasági életben, egyéneken és közületeken egyaránt, akkor nem is kellene szociális kérdésnek a megoldatlanságáról, milliók nyomoráról és proletársorsokról beszélnünk... És amit a kereszténység megalapítója hirdetett, azt a kereszténység mindig vallotta és történelemben egyedülálló intézményekkel meg is valósította, amennyiben rajta állott! S amikor az újkorban a kapitalizmus kifejlődésekor eddig még nem látott hatalmas tömegek jutottak a proletársorsra, és lettek kiszolgáltatva védtelenül a profitéhes tőkének, akkor a pápák, Krisztus földi helytartói voltak azok, akik a Vatikán idők fölötti magasságából a lehangosabban szót emeltek minden igazságtalanság minden kizsákmányolás ellen! XII. Leó pápa és boldog emlékű XI. Piusz pápa külön nagyjelentőségű körlevelekben követelték a legsürgősebben a társadalmi igazságtalanságok megszüntetését, a munkásság sorsának megjavítását, egy új és igazságosabb társadalmi rend kialakítását, a javak és jövedelmek méltányosabb elosztását!

És mégis mit látunk?! Azt, hogy a tömegek az egyházat vádolják meg azzal, hogy nemcsak nem tesz semmit a szegény elesett proletárokért, hanem egyenesen a kapitalizmus szövetségese, a gazdagok védője, a társadalmi igazságtalanságok szépítője és befedője...

Miért? Mert talán a kereszténység mondott csődöt? Nem, hanem mert a keresztény vezető emberek mondták és mondanak igen sokszor még ma is csődöt. Mert bár nagyon sok, sőt legtöbb országban az államhatalom, melynek hivatása volna a társadalmi igazságtalanságokat megszüntetni, nem keresztény kezekben van, mégis azt kell látnunk, hogy igen sokszor a keresztény vezetők is megcsúfolják a krisztusi elveket, megtagadják a keresztény elveket a gyakorlati gazdasági életben! És nagyon sokan megfélemedeznek arról, hogy ma a szociális munka étető kötelessége az egyháznak, „mely nélkül a kereszténység nem teljesíthetné legsajátosabb lényegét, a felebaráttal szemben való igazságosság és szeretet törvényét, s joggal vonná magára mérhetetlenül nagyszámú tömegek, munkások, kisemberek, földművesek, középosztálybeliek háborgó elégedetlenségét! Az emberek sokszor nem mondják ki hangosan, de keserűen érzik, hogy szociális elhagyottságukban egyházi oldalról is hiába várnak segítséget, s legfeljebb alamizsnahullatásban van részük, de nem intézményes és igazságosságon alapuló támogatásban”. (Bangha)

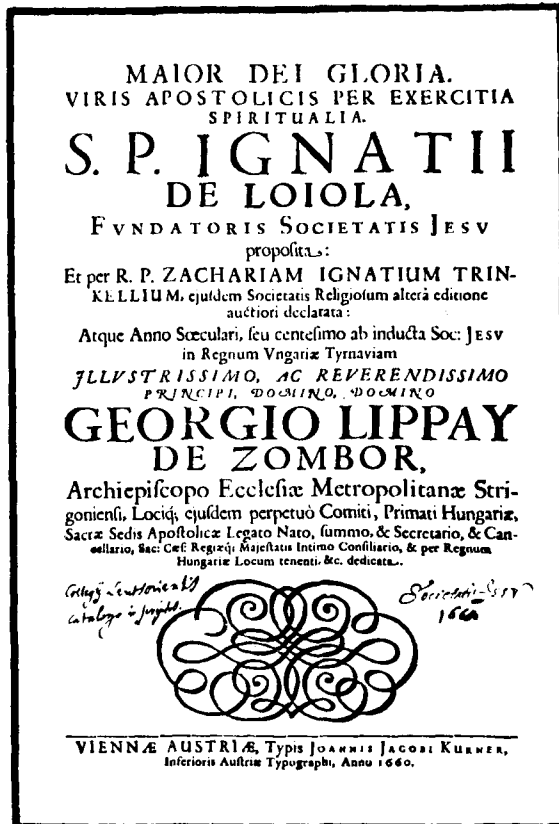
Meg kell mondani itt is őszintén, hogy nagyon sok vezető férfi, ha nyíltan nem is, de gyakorlatban megtagadja az evangélium elveit, megtagadja a kereszténység fejének, Krisztus földi helytartójának a *Quadragesimo Anno*-ban félreértethetetlen világossággal megszövegezett követeléseit, és *vannak egész országok, amelyekben a kereszténység úgy áll a néptömegek előtt, mint a kizsákmányoló kapitalizmus leghűségesebb szövetségese! Azért mert az egyház hivatott és nem hivatott képviselői sokszor meg nem értésből, sokszor kényelemszeretetből, sokszor egyéni érdekből hallgatnak akkor, amikor kiáltaniok kellene s odaállni amellé a millió és millió szegény mellé, akik legközelebb vannak az isteni Mesterhez, aki szintén szegény volt, s aki százszoros jutalmat ígér minden csepp vízért, amit segélyképpen a szegényeknek adunk!*

Itt nincs nekünk titkolni valónk semmi! Meg kell mondanunk azt, amit Bangha állapít meg legújabb könyvében: „Minél inkább az egyház az, mely ennek a társadalomnak a szociális egyensúly és nyugalom áldásait hozza, annál melegebben csüggenek az emberek rajta, s viszont minél kevésbé látják az egyházban társadalmi nyomottságuk megértőjét s enyhítőjét, annál idegenebb, mert legforróbb életigényeik mezején számbavehetetlen, érzéketlen és jelentőség nélküli fantomává válik a szemükben! Ha ma Írországból és Hollandiából a katolikusok oly elválaszthatatlan érzelmi közösségben élnek a papjaikkal, mint talán sehol másutt, ennek egyik fő oka bizonyosan az, hogy a katolikus elnyomatás szomorú évszázadaiban az ír és holland katolikus nép egyedül az egyházban látta jogainak hű és lelkes védelmezőjét, sorstársát, anyagi vonatkozásban is összefogóját és természetes oltalmazóját! Viszont mély és végzetes a tömegek elidegenedése az egyháztól, ahol ennek képviselői a nép nyomorát, szenvedését, és támasztalanságát részvétellel, de tétlenül nézték, ahol a kereszténység a feudális vagy kapitalista világrend haszonélvezőinek leplezője, védője és érdekszövetségeseként állt a tömegek szeme előtt!”

A kereszténység tehát nem mondott csődöt, sőt ma inkább, mint valaha követelnünk kell, hogy végre valósítsák meg minden vonatkozásban azt, amit a kereszténység örök elvei követelnek az egyénektől és a társadalmaktól, a vezetőktől a hívóktól egyaránt! A kereszténység ma inkább, mint valaha az egyetlen szilárd pont a rettenetes káoszban, mely káosz éppen azért keletkezett, mert az emberek jobban szerették a sötétséget, mint az Evangélium világosságát!

Ma félre kell tenni minden önös egyéni érdeket, minden kishitű féltékenységet, minden kényelemszeretetet és beállni Krisztus apostolának, a kereszténység bajnokának, ki-kí a maga helyén, a maga tehetségéhez mérten!

Kedves Hallgatóim! A világ, a szenvedő, erkölcsében megfogyatkozott, életében hajótörött, társadalmilag kasztokra oszlott, nyomorgó világ ma sokkal inkább mint valaha, Krisztusért kiált! Amit ott a jerikói úton a vak kiáltott! Jézus, Dávid fia könyörülj rajtam! Az sír föl ma az egyének és a népek lelkében! Most, hogy látniok kell, hogy minden délibábos vágy, minden emberi terv, minden Isten nélkül épített ház összeomlott, a kereszténység az, mely utat mutat, mely megnyugvást, rendet teremt a felfordult világban! A kereszténység nem mondott csődöt! Kell nekünk a kereszténység, kell az emberiségnek az Evangélium világossága, de a teljes kereszténység, a maradék nélküli krisztusi élet! Erre kell mindannyiunknak törekednünk, s ha az egyének lelkében, a mi szívünkben győzni fog a rossz hajlamok, sokéves bűnös mulasztások fölött Krisztus kegyelme, akkor a világban is új hódító útra indul a kereszténység!

Lippay György (1600 Pozsony—1666 Nagyszombat) esztergomi érsek
1660-ban Bécsben megjelent könyvének címlapja

LUKÁCS LÁSZLÓ

Egyházunk a forrongó világban

A jugoszláv válság és az egyházak

Ezen a címen közölt összefoglalást a Herder Korrespondenz augusztusi száma. Érdekes volt megfigyelni, mennyire különbözőképpen értékelték a jugoszláviai eseményeket Európa országaiban: Angliában, főleg eleinte, csupán kisebb-nagyobb ismeretterjesztő cikkekből számoltak be e számukra távoli és ismeretlen ország jelenéről és közelmúltjáról — az osztrák és német publicisták és politikusok viszont sokkal hitelesebben, „belülről” értékelték a történeteket. Ugyanezt figyelhettük meg az egyházi állásfoglalásokban is, amelyekből tanulságos összegzést készített az említett írás.

„Éljetek békességben egymással” — e bibliai idézetre támaszkodott a horvát katolikus és a szerb ortodox püspökök közös körlevele ez év májusában. A háború mégis hamarosan kitört. Igen fontos azonban, hogy a harcok és ellenségeskedések nem öltötték fel a vallásháború színezetét, bár a szerbek az ortodoxiához tartoznak, a szlovének és horvátok viszont katolikusok.

A horvát és szlovén egyház egyértelműen hazája függetlensége mellett foglalt állást. A két ország függetlenségi nyilatkozatát követően Jugoszlávia katolikus püspökei nyilatkozatot adtak ki: „A horvát és a szlovén parlament alkotmányos döntésének kétségbevonása — akár a néphadsereg katonai erejével, akár fegyveres csoportok által — ellentétben áll az erkölccsel, az emberi jogokkal és a népek önrendelkezési jogával.” A horvát püspökök már ez év februárjában levélben fordultak püspöktestvéreikhez szerte a világon. Örömmel üdvözlük azt, hogy hazájuk elindult a demokrácia, a szabadság és a népek önrendelkezése útján. Reményük szerint ez lehetővé teszi a békés egymás mellett élést egy pluralista társadalomban és az ökumenikus jóviszonyt egymással.

Ebben a szellemben nyilatkozott Kuharic zágrábi érsek a függetlenség kikiáltása után: a horvátok demokratikus és szabad választások útján nyilvánították ki akaratukat. Imádságra szólít fel minden hívőt, hogy eljussanak az igazi békéhez, amelyben minden horvát polgár emberi, hívő és nemzeti méltóságában élhet.

Ezért is volt különös jelentősége annak, hogy a Szentatya pécsi szentmiséjében a horvát zarándokokat így üdvözölte: „Biztosítalak benneteket arról, hogy közel állnak hozzám jogos kívánságaitok, s lélekben megújítom a nemzetközi közösséghez intézett felhívásomat, hogy segítsenek titeket történelmetek e nehéz órájában.”

Hasonlóképpen foglaltak állást Szlovénia püspökei is, élükön Sustar ljubljanei érsekkel. Örömmel üdvözlük az önálló, független, szuverén szlovén államot, ezzel — mint írták — „a szlovén nemzet ezeréves vágya teljesült”. A keresztényeknek mindent meg kell tenniük a megbékélésért és a kiengesztelődésért.

Ebben a szellemben fogalmazódott az a nyilatkozat is, amelyet a katolikus és ortodox püspökök közösen adtak ki július 5-én: „Ne engedjük meg, hogy gyűlöletbe és vérbe fulladjon mindaz, ami bennünk emberi és keresztény.”

KENYERES ZOLTÁN

Rendezetlen könyvespolc

A kor lelke

Julien Benda híres könyve, *Az írástudók árulása* 1927-ben jelent meg Párizsban. Nálunk a Nyugat hasábjain először M. Pogány Béla közölte róla tárgyilagos ismertetést, majd néhány hónappal később Babits nagy tanulmányban tért rá vissza. Az ő tanulmánya nyomán vita bontakozott ki, a vita csaknem két évig tartott, de egy-egy mozzanatára még hosszú évek múlva is utalnak az írók, esszéisták és kritikusok. Foglalkoztak Benda későbbi műveivel is. A francia gondolkodó eredeti könyve és a magyarországi vita akörül forgott, hogy árulást követ-e el az írástudó, ha nem az erkölcsi humanizmus szelleméhez, hanem valamilyen pragmatikus társadalmi kérdés körül szerveződött politikai eszme „szolgálati szabályzatához” tartja magát. A Liget szerkesztői folyóiratuk múlt évi negyedik számában újra fölvetették a több mint hat évtizeddel ezelőtt fölvetett kérdést. Az újra fölített kérdésre többek között Poszler György, Németh G. Béla, Balassa Péter válaszolt. A megkezdődött gondolatmenet most könyvvé kerekedett Leventel Júlia, Horgas Béla és Bohus Magda szerkesztésében. Borítóján Rembrandt Máté evangélistája látható: sugalmazva a kötet végső mondanivalóját, a szellemi ember komoly felelősségéről.

A tartalmas, szép könyvben kibővült a folyóiratszámban elindult ankét: a megfontolt véleményeket felsorolni sem tudom e rövid ismertetőben. Talán Jelenits István rövid esszéjére hívnám föl külön a figyelmet, mert a vita alapját képező két kulcsszó, a francia „clerc” és a magyar „írástudó” bibliai összefüggéseit világítja meg. A kötet azonban nemcsak a vita új folyamát közli, hanem áttekinti az eredeti polémiát, s ez nem kevesebb tanulsággal szolgál a mai olvasónak. Sőt nemcsak Babits, Osvát és a többiek írásai találhatók

meg lapjain, hanem Benda eredeti könyvének kivonatai is. Benda könyve 1945-ben jelent meg magyarul, s ma már csak a nagy könyvtárakban érhető el.

Julien Benda karteziánus gondolkodó volt, s a descartes-i eszmék nevében szállt szembe korának fenyegető áramlataival. Mindenekelőtt a nacionalizmussal, a nemzeti jobboldal politikai irányával. A huszas évek második felében már körvonalazódó szovjet viszonyok elméleti tanulságait nem vonta le. Sőt, később fokozódott baloldali elköteleződése, a második világháború után írt *La France byzantine* c. könyvének idején a francia kommunista párt szimpatizánsai közé tartozott. Útjának kezdetei már az *Írástudók*-ban is fölfedezhetők. Ezt nem kritikaként, nem elmarasztalásképpen említem, és nem dicséretképpen mondom, hanem tényként. Anélkül, hogy magam is hozzászólnék a fölvetett kérdéshez, úgy gondolom, hogy az írástudói felelősség a tényisztelettel kezdődik. A tényyszerűséggel és tárgyyszerűséggel. Az objektivitással és elfogulatlansággal. A szöveg tiszteltetben tartásával. Azért vettem föl, mert a kötet szerkesztői két rossz között választhattak: vagy teljesen lemondanak terjedelmi okokból Benda könyvnyi hosszúságú esszéjéről (368 kisalakú oldal), vagy rövidítve adják közre. A kisebbik rosszat, a rövidítést választották. Szögletes zárójelbe tett három ponttal föl is tüntették mindenütt a kihagyásokat, s evvel tulajdonképpen eleget tettek a szövegközlés filológiai szabályainak. De a kényszerűen felére-harmadára csökkentett tanulmány elsimított, legömbölyítet gondolatmenetet közöl, s ezért szeretném figyelmeztetni az olvasót, hogy ha igazi képet akar szerezni a Babitsot megihlető francia könyvről, akkor ne érje be e részletekkel, hanem olvassa el a teljes egészet. Remélem, a hiánytalan, teljes egész szövegek ismeretének ideje jön most el. (Liget)

Heller Ágnes: Az igazságosságon túl

Az 1960-as évek végén új név jelent meg a filozófiai tudományok világában: Budapesti iskola. Heller Ágnes, Fehér Ferenc, Márkus György, Vajda Mihály és mások tartoztak ide, akik majdnem mindnyájan Lukács György közvetlen tanítványai voltak korábban. Akkor már több lényeges kérdésben túlhaladtak mesterük filozófiai nézetein, de az élete utolsó hónapjaiig intenzíven dolgozó tudós roppant erudíciója és hallatlan szuggesztivitása továbbra is hatással volt rájuk. Akkortájt, vagy kicsit később még „Lukács óvodáról” is hallani lehetett, a tanítványok tanítványairól, s Bence György, Kis János, Radnóti Sándor neve ennek révén vált először ismertté. Kezdték kibontakozni egy kör, mely az adott és nem éppen legjobb körülmények között korszerű és magas színvonalú filozófiai kultúrát ígért. Erre szükség is lett volna a tudományág siralmas hazai állapotait tekintve.

A „Budapesti iskola” a marxizmusból kinövő és azt többé-kevésbé elhagyó filozófusok műhelyeként jött létre. Nem működött hosszú ideig. A politikai hatalom veszélyes ideológiai ellenfelének tekintette, és hamarosan fölszámolta. A következő években több tagja olyan helyzetbe került, hogy kénytelen volt elhagyni az országot, ha folytatni akarta nemcsak a tudományos munkát, hanem azt az irányt is, amelyet elkezdett.

Heller Ágnes is bejárta a fél világot, ma a City University of New York tanára, s korunk bölceleti irodalmának legszámottevőbb alakjai közé tartozik. Nemcsak térben, hanem szellemben is nagy utat tett meg Kosztolányit támadó dogmatikus indíttatású, 1957-es munkájától azokig, amelyeket az utóbbi egy-két évtizedben

írt. A tényekhez hozzátartozik, hogy a 70-es években még jelentek meg idehaza könyvei, de az újabbaktól el volt zárva a hazai közönség. Az igazságosság fogalmáról szóló értekezése 1984 és 1987 között keletkezett s eredetileg angol nyelven látott napvilágot. Angol címe jobb és világosabb mint a magyar, mert az angol két külön szóval — truth és justice — tesz különbséget az igazság ismeretelméleti és etikai értelme között, amire a magyar csak a képzős főnév (igazság) további képzővel ellátott és elég nehézkesnek hangzó alakjával (igazságosság) képes.

A könyv tehát az igazság etikai fogalmát tárgyalja. Azt az igazságosságot, amely a liberalizmus három eszméje, a szabadság, egyenlőség, testvériség közül az egyenlőséggel van szoros kapcsolatban. Az etikai igazság kérdése akkor merül fel, amikor egy valamilyen szempontból közösséget alkotó embercsoport viselkedését, egymással szemben tanúsított bánásmódját, e bánásmód normáit és szabályait vizsgáljuk. Az igazságosság szempontja akkor érvényesül, amikor mindenkivel szemben egyenlő mértéket alkalmaznak, s akkor sérül meg, akkor következik be igazságtalanság, amikor a mérték valamilyen irányban megkülönböztető jellegű lesz. Heller Ágnes hangsúlyozza, hogy az igazságosság minimális erény, csak kiindulás a többi, magasabbrendű társadalmi erényhez vezető úton. Csak feltétele a jó életnek, de magában nem elegendő hozzá. „Az igazságosság a csontváz, a jó élet pedig a hús és vér.” A „jó élet” három elemből tevődik össze: először is a becsületességből, másodsor az adottságok tehetséggé fejlesztéséből és e tehetségek gyakorlásából; végül a személyes kötődések érzelmi mélységéből.” (Gondolat)

Következő számainkból:

Andorka Rudolf: Gondolatok a Centesimus Annus enciklikáról

Sulyok Elemér: A teremtéstörténet biblikus értelmezése

Heinrich Böll: Kelj fel, ember

Milan Kundera: A nagy menetelés

A Vigilia új körkérdése: Ami elvlaszt — ami összeköt

RÓNAY LÁSZLÓ

A hónap krónikája

Amikor e sorokat írom, augusztus végén járunk. Mindenki a Szentatya látogatásának élményeivel van tele, s némi nosztalgiaával gondolunk arra, milyen jó volna, ha valamiképpen megőrizhetnénk, maradandóvá tehetnénk ittlétének minden percét, valamennyi megnyilatkozását, gesztusát. Szerencsések voltak azok a kevesek, akik felvételeket készíthettek egy-egy eseményről. De talán nekünk is szerencsénk van, mert a félelmetes giccstengerben akadt jónéhány olyan ünnepi kiadvány is, amely érdemes a megőrzésre, hiszen segítségükkel évek, évtizedek múlva is életre kelnek lelkünkben a hajdani lelki telítettséget ajándékozó augusztusi napok.

Feltehetünk például lemezeket a korongra. Végigmélkedhetjük II. János Pál szavaival, gondolataival a keresztutat. (*Elmélkedés a keresztútról*. Hungaroton SLPX 14202) Török Tamás — aki nemcsak kiváló rendező, hanem megjelenítő erejű író is — remek érzékkel válogatott össze egy csoportot a Szentatya gondolataiból, amelyekre nem a lázas csapongás, a romantikus hevület jellemző, hanem a célra vezető és a célhoz vivő logika, amelyet mindenki megcsodálhat a kiadásunkban megjelent *Napról napra a Szentatyával* című elmélkedésgyűjteményből is. Szavainak hatását növeli és elmélyíti a zenei illusztrációs anyag. A Magyar Gregoriánus részleteit szólaltatja meg Dobszay László és Szendrei Janka vezényletével a Schola Hungarica együttes.

Van itt egy másik lemez, melynek már a címe is a pápalátogatás lelkesült napjait idézi: *Magyarország köszönti II. János Pál pápát* (Hungaroton SLPX 31432) Mintha hódolatunk és tiszteletünk ezernyi jelét helyezte volna az érkező elé a lemez zenei rendezője, Mátyás János. A magyar egyházi zene legjesesebbjeinek alkotásai szólalnak meg: Kodály Zoltán, Bárdos Lajos és

Halmos László kórusművei s mellettük félelmetes erővel Liszt Krisztus című oratóriumának részletei. S egy remek ötlet, melynek eddig egyetlen példáját hallottam egy külföldi lemezen: a felvétel legelején különböző templomok harangjai kondulnak meg, mély és magas zengésükkel az ünnep röptető hangulatát idézve.

Kazetták. *Az improvizáció mesterei*. (MK 31413) A kalocsai hangverseny pompás rögtönzései (Gergely Ferenc, Koloss István, Leányfalusi Vilmos) nagyszerű hagyomány újítanak fel, s nemcsak virtuozitásukkal, hanem mélységükkel is megragadnak. A művészek nemcsak a magyar zene történetét pásztázták végig, hanem történelmünket is, s annak felemelő és tragikus mozzanataiból szöttek kivételesen szép és érdekes csokrot a pápa köszöntésére. *A Szól a pápa* (DLK 003) viszont mindenek előtt azzal ragad meg, hogy vissza-idézhetjük a Szentatya hangját is, mely immár kedves rokonunk jól ismert hanglejtését idézi számunkra. A pápa ezen a kiadványon magyar nyelven mond húsvéti áldást — mennyire meghatóak voltak anyanyelvünkön elmondott szavai, amelyek napról napra magyarosabban hangzottak! —, s egy lengyel népdalt is elénekel. Emellett a huszadik századi magyar líra kiemelkedő alkotóinak maradandó értékű istenkereső verseiből mond el néhányat — szerencsére sok van, lehet miből válogatni! — a kiadvány szerkesztője és előadója, Sólyom Katalin.

Arról a kazettáról, amelyen együtt hallható a lelkek és a zene fejedelme, II. János Pál és Herbert Karajan (utóbbi a pápai mise keretében Mozart Koronázási miséjét vezényli), már szóltam régebben. Hogy a piacra dobott (a Quintet „dicséri”) kazetták miért olyan gyalázatos hangminőségűek, nem tudhatom. Nem éppen ünnepiek...

Zene

A dallam szerelme

Az első sorozatban kiadott *Quintana* lemezek nem éppen szerencsés borítói között is talán a legcsúfosabb az a négerbarnát a királykéssel párosító, merev betűs, aránytalan betűközű, amelyre minden különösebb ok nélkül a *Hiúság* címet viselő festményt tették, vagyis Paul Esswood ariais és dallemeze. Igaz, a borító a lemez egyetlen elhibázott része.

Paul Esswood ugyanis nagyon szépen énekel, annak ellenére, hogy hangja megkopott, mozgékonyaságából, fényéből és terjedelméből egyaránt veszített. Nem véletlen, hogy a *Dalok szívem hölgyéhez* címet viselő lemezen — az énekes válogatásában — szinte kizárólag lassú tempójú, gáláns, bánatos, de érzelmességében is mindig óvatos dallamokat hallhatunk az Erzsébet-kor legnagyobb angol szerzőitől, Byrdtől, Morleytól, és a „semper dolens” angol Orfeusztól, John Dowlandtól. Határozott kivételt csupán a Dee folyó molnárjáról szóló népdal képez, amely egyébként hagyományosan is „hangversenyképes” hiszen két zeneszerző is földolgozta: Britten egyszerű dalként, Beethoven pedig trióként.

Kockázatos dolog lant vagy gitár pöngötésére kiegyenlített hangerejű, hasonló témájú, gyorsaságú, ráadásul Anglián kívül nem nagyon ismert dalokat énekelni egymás után, de Paul Esswoodot, úgy lát-szik, nem érdekli a könnyű siker. Pedig a dalokat szövegük sem igen teszi vonzóvá, elmondva szinte mindegyikük modorosnak hallik, némelyikük képtelenül szen-

velgő. Ám a dallam, az egyszerű, könnyen megjegyezhető, de nemesen tiszta melódiai vonal ezeket a sorokat is magához emeli, és hitelessé teszi a Byront két évszázaddal megelőző világfájdalmat. Esswood énekművészi teljesítménye lenyűgöző, mindvégig finom, visszafogott, alig észrevehetőek az énekes nehézségei a csúcshangoknál, ugyanakkor a versek egy-egy kulcsszavának, mint sír, kétségbeesés, bánat, fájdalom, annyi, de pontosan annyi érzelmi töltést ad, amennyi édessé, de nem cukrossá teszi azokat. Szerelemről, viszonzatlan, reménytelen, vagy elmúlt szerelemről szólnak ezek a dalok, vagyis sohasem a kapcsolatról, a társról, hanem a szerelmesről, az énekesről, és legfőképpen az énekesnek a dal iránti szerelméről beszélnek. És mivel az énekes hangja nincs már virágjában, ez a lemez — alig hallhatóan — arról is szól, hogy ennek a szerelemnek is el kell egyszer múltnia.

Addig azonban még mindannyian gyönyörködhetünk a felvétel legnagyobb pillanataiban, a lantvariációk által követett vagy megtört Dowald dalokban. Jürgen Hübscher ugyan nem kiemelkedően jó lantos, de meglehetősen biztonságosan játsza a változatokat, és mindez felszabadítólag hat Paul Esswoodra, aki ezekben a dalokban merészen díszít, szinte hangról hangra cifrázza, ékíti, kecsesen körbetáncolja a dallamot, térdet hajt előtte, és tisztelettel bókol neki. A dallam pedig, a királyi dallam a lovagjává ütött szövegtől kísértén száll, egyre száll.

Fáy Miklós

Képzőművészet

Hatvanas évek a Nemzeti Galériában

Plakátjával tele a város. Matt világosbarna alapon, kör alakú, élénk színű kép. Bajszos férfi orrát és bal orcáját ábrázolja, úgy, ahogy ezt ugyanez a férfi bal szemével látja (nézi?). A férfi bal kezében égő gyufát tartva cigarettára gyújt, egy asztal fölött. Az asztal alatt a lába kék (farmer?) nadrágban. Az asztalon gyufásdoboz, hamutartó, az utóbbit felig látjuk csak.

Az egész kép realista módon van megfestve (szocialista? hiper?), jöllehet a nézőpont miatt meglehetősen torzított perspektívából. Ugyanígy a kép tónusa is, különösen az alap matt barnájához képest, túlzottan meleg. Szóval realista a kép és mégsem az. Egyetlen részlet kivétel talán. Az a fehér derékszögű háromszög, melyet a cigaretta, a gyufát tartó hüvelykujj a gyufával, valamint az asztal lapja (?) határol. Ez a részlet az, amely képzetes és mégis létező. Képzetes, hiszen tudjuk geometriából: háromszögek a természetben nem fordulnak elő (igaz, realista képek sem). Többek közt azért nem, mert síkidomok, vagyis két dimenziósak, szemben világunk három dimenziójával. Ám ez a háromszög még ennél is „furcsább”. Határoló oldalai ugyanis nem esnek egy síkba. Vagyis ez a háromszög nem háromszög, csak annak a látványa. Ám azáltal, hogy az oldalak közötti rész teljesen fehér, a háromszög „nem vesz részt” a valóság másolásában, hanem maga válik valósággá, tehát létezővé.

Ez a kép a plakát felső részén található. Alatta nagy betűkkel a felirat: „HATVANAS ÉVEK”. Ez alatt ismét egy háromszög. Ennek oldalai párhuzamosak a képbeliével, ám színesek (kék, sárga, vörös: a fehér fény felbontásából származó spektrum részei). Az általuk határolt rész ugyanolyan matt barna, mint a plakát többi részén. Szinte a felső képből vett posztmodern idézetnek gondolná az ember.

Világos, hogy sem a plakát, sem a kép nem a hatvanas években készült: ilyen kü-

lönöző stílusú elemek egyetlen képen történő egymás mellé rendelése akkor szinte nem létezett. Hogy kerülhetett volna a realizmusba az absztrakció posztmodern felhangokkal konstruktivizmusra emlékeztető elrendezésben? Az azonban szinte biztosra vehető, hogy a plakát a hatvanas évekről szól. S akkor a kör alakú képen a fehér háromszög egyik jelentése a „fehér foltéhoz” áll közel, vagyis a kor eleddig *rejtett dimenzióira* utal, azokra, amelyeket a Nemzeti Galéria-beli kiállítás kívánna megmutatni nekünk. Kérdés persze, melyek is ezek a rejtett dimenziók, továbbá, hogy a kiállítás megtekintése, valamint a vaskos katalógus áttanulmányozása után feltárulnak-e ezek? Ezen a ponton kell talán rákérdezni arra is, mi a kiállítás célja.

Az talán, hogy megmutassa a hatvanas években készült képzőművészeti alkotások legjavát? Ebben az esetben lehet vitatkozni arról, hogy egyes művészek miért, vagy miért nem szerepelnek a kiállításon.

Vagy az, hogy megmutassa a kort a művészek és a művészettörténészek visszaemlékezéseinek tükrében? A katalógusban olvasható tizenöt beszélgetés erre a szándékra utal. A kérdés persze ebben az esetben még élesebben tehető fel: miért éppen ők nyilatkoznak a korról? Hiszen, mondjuk, az Anna Margittal folytatott beszélgetés kevésbé informatív, míg például a Jovánovics Györggyel vagy Molnár Sándorral, esetleg Szentjóbby Tamással készített interjú érdekesebb lehetett volna.

Esetleg az, hogy bekapcsolja a hatvanas években elindult tendenciákat a magyar művészetben korábban is létezett avantgarde irányzatok közé, illetőleg megmutassa viszonyukat az egykorú művészethez? Nyilván ez ökből szerepel Kassák, Korniss, Bálint a kiállításon. Am hogy például Berczeller Rudolfot miért kellett kiállítani, sőt reprodukálni, az egyáltalán nem világos, hiszen a katalógusban is csak egyetlen egyszer említik. Ezzel szemben a többször emlegetett Halmy Miklós egyetlen képpel sem szere-

pel a tárlaton. Másfelől szinte minden művész említi akadémiai tanárait, esetenként mestereit, nem is mindig egyértelműen elmarasztaló felhanggal. Érdekes lett volna tőlük: Bernáhtól, Szőnyitől, sőt Dománovszkytól és Pátzaytól is legalább egy-egy művet kiállítani, mivel a „rejtett dimenziókba” ezek a (negatív) hatások is beletartoznak

S ami a leginkább kérdés: művészettörténeti feldolgozást akartak-e készíteni a szervezők vagy inkább kultúrtörténetit? Érzésem szerint mind a kettőt, ám igazából egyiket sem sikerült. Beke László stíluskritikai tanulmánya jó eligazítást ad a művek és a művészek között, de semmiképpen sem tekinthető a kor feldolgozásának: azokról a művészekről, akikkel nem készült beszélgetés a születési (és halálozási) adatokon kívül alig tudunk meg valamit. Ennél még az „Iparterv 68-80” katalógusa is informatívabb volt. Az elsősorban a katalógusban megnyilvánuló kultúrtörténeti szándék pedig inkább csak a korfestésig jut el: nagyon érdekes Vekérdi László tu-

dománytörténeti tanulmánya, csak éppen a művészek megnyilatkozásaiából nem mutatkozik meg, hogy a tanulmányban megfestett háttér valódi közegként szolgált-e számukra. Fontos Tábor Ádám írása a kor irodalmáról, ám a nagyközönség számára szöveggyűjtemény nélkül inkább semmitmondó, szemben Várady Szabolcs remek Tandori- és Petri-elemzésével, mivel az utóbbi konkrét szövegekkel foglalkozik.

A kiállítás s a katalógus azt sugallja, hogy a „hatvanas évek” több, mint az akkor keletkezett műalkotások összessége: önálló szellemisége van, és ez indokolja e nagyon különböző művek egy csoportban való bemutatását. Ám hogy mi is ez a szellemiség valójában, arra vonatkozólag nem nagyon kapunk választ. De talán nem is illő ezt egyetlen kiállítástól várni. Hiszen már az is nagyon fontos, hogy lehetőséget ad e nyitott kérdések alapos végiggondolására és megvitatására.

Horányi Attila

Film

Rainer Werner Fassbinder keserű könnyei

Három filmről

Nem láttam még mozgóképen megrendítőtöbbet Fassbinder *Amikor tizenhárom újhold van egy évben* című filmjének első jeleneténél. Szavak nélkül, beszédes pillantásokkal egyezség köttetik két férfi közt a testi szerelemre. Kihalt park, barátságtalanul derengő hajnal. Büntudatos vágy fonódik össze áruba bocsátott mozdulatokkal mindaddig, amíg ki nem derül, hogy a szerelmet pénzért vásárló fél nem férfi. A szegény, a tehetetlenség, a düh kegyetlen ütlegelésre ragadtatja partnerét. A megvert-megalázott Elvira — egykor Erwin, valóban férfi, feleséggel, gyerekekkel — transzvesztita voltát leplező tépett ruhájában indul összekuszált személyiségének

kibogozására. Megrendítő a *Petra von Kant keserű könnyei* címszereplőjének öntépdíszszolgáltatótsága, testi-lelki barátmője hűtlenségéből, emberi kapcsolatai szertefoszlásából fakadó fájdalma és csalódása is. S végül megrendít Fassbinder személyes jelenléte *A szabadság ököljoga* főhőseként: vágyakozása egy magasabb rendűnek vélt világba, vert férfiszerelemre, becsapottsága, kitisztítoottsága és nyomorúságos halála.

Fassbinder rövid, de hihetetlenül termékeny pályáját nehéz korszakokra bontani. Művészete — miként egész élete — egyetlen hatalmas lélegzetvétel a hetvenes évek áporodott levegőjű Németországában. Fassbinder az 1968 *utáni* nemzedék tagja — '68 *előtti* kéréllhetetlenséggel; a német *új* film rendezője — a két világháború

között *idő(szerű)tlenné vált* művészi kifejezésformák ihletettségével. Nem nagy újtó, inkább megkerülhetetlen bejeljesítő. Művei zavarba ejtő nyíltsággal néznek egyenesen a néző szemébe. Elleplezés vagy leplezés helyett melodramákba öltöztetett közvetlenséggel mesél a létében idegenné vált ember szerelméről, barátságáról, szenvedélyéről-szenvedéséről. Az itthon most bemutatásra került több mint féltucat Fassbinder-film közül a fenti három alkotás időben egymástól távol, 1972 és 1978 között keletkezett. Ami összeköti őket, összeköti az életmű valamennyi darabját; ami pedig sajátos atmoszférát ad mindháromnak, az éppen a rendezői oeuvre egészenek gazdag stílusérzékenységéről vall. Mégis, az elemző-befogadói szemlélet, a *megértő* beállítódás szívesen látja együtt a három filmet, s veszi tüzetesen szemügyre az egymásra vetülő rajzolatok felerősödő kontúrját.

Az elveszett személyiség, a sorstalanság, a vendég-lét állapotát nyers „metaforával” ábrázolja Fassbinder: hősei homoszexuálisok, leszbikusok, transzvesztiták. A *más-ság* eme extrém, meghökentő, felkavaró, kizökkentő formái ugyanakkor a lehető leghétköznapibb melodramák szokványos történeteivé rendeződnek. Az egymáshoz nem illő elemek, alakzatok mögé rejtőző szemléletünket kérlelhetetlenül kényszerítik a csupasz valóságra összpontosítani: nem botrányos „hasonlatot” látunk, hanem rontott személyiségünk leglényegét; nem olcsó stílt, hanem közheylesített életünk sorsvonalát. Fassbinder úzótt, kitzasztott, megalázott kisemberei a hetvenes évek (vagy a hetvenes évek szellemének) Németországában élnek. Szociológiailag vagy akár politikailag jól körülhatárolható Küsters mama vagy a Zöld-ségkereskedő, R. úr vagy a Vendégmunkás világa. Elvira-Erwin, Petra és Franz Biberkopf *A szabadság ököljogában* úgymond a magánélet bugyraiban forgolódik, de ez a belső világ is minden kockán szembesül azzal a bizonyos meghatározottsággal, amit Frankfurt közönyös utcái, egy vágó-

híd vértócsái vagy a hamis ízléssel berendezett lakások jelentenek. Még a *Petra von Kant keserű könnyében* is szemléletessé válik a világ — anélkül, hogy kilépnénk az asszonyok otthonából. A társadalmi meghatározottsággal együtt ugyanígy jelen van e filmekben a nemzedéki érzés: '68 elveszített naivitása és a „harmadik generáció” terroristáinak kétségbeesetten fontoskodó géppisztolysorozata. Fassbinder tudta, művészette formálta és megélte az eszméktől megfosztott nemzedék lehetőségét: *túlélni az életet*. Letudni magunk mögött egy profán megváltódás kétkedő reményével (mint például Maria Braun), vagy inkább *túlságosan is élni*: gátlástalanul kifosztani az élet minden pillanatát, pánik-szerűen megragadni valamennyi oldalát. E három film hősei az utóbbi zsákutcába kényszerülnek. Ha nem élhetik saját életüket, élnek (akár szó szerint, mint Elvira-Erwin) egy másikat — szenvedéllyel, teljes személyiségükkel, daccal és erővel. S hogy ebbe is belebuknak? Igen, de a halál legalább a *saját zsákutcájukban éri el őket*. *Személyes tragédiájukhoz ez is kevés*. Az *ő sorsuk a melodráma — a kétségés nagyság, a hamisság, az álság, az önbecsapás árnyékában*. *Tragikumra csak a filmekben*, mű és hőse viszonyának megfogalmazásában bukkanhatunk; ott, ahol az élet melodramává silányult közhelyei átvérik e földi proszektúra piszkos lepleit.

Könny és keserűség — Fassbinder alkálával nehezen társítható fogalmak. Keserű könnyek nem a rendező, hanem önmagukat kereső és elvesztő hősei mozivászorról ránk vetülő tekintetében gyűlnek — tompán, szárazon. A könny nem látható, hanem *ott van*. Valamennyi cseppje könyörgés — Rilkével — az Úrhoz:

Saját halálát add meg, Istenem,
mindenkinek, azt, mi létében érik,
amelyben vagy volt, ínség s értelem.

(Nemes Nagy Ágnes fordítása)

Gelencsér Gábor

Tringer László professzor lapunk áprilisi számában megjelent tanulmánya a pályatársakat továbbgondolkodásra, észrevételekre ösztönözte. E hozzászólások közül közlünk néhányat, e tudományterület iránt érzett tisztelet jegyében és olvasóink teljesebb tájékoztatására. Úgy véljük, a további vita bizonyára számot tarthat a szaktudományos orgánumok érdeklődésére.

A Szerkesztőség

TOMCSÁNYI TEODÓRA

Gondolatok Tringer László tanulmányához

Érdeklődéssel vettem kézbe a Vigilia áprilisi számában megjelent cikket, mely a lélekgyógyászat értékközvetítéséről szól. Tringer korábbi írásaiból kirajzolódott az a szellemi pályakép, ami útját meghatározta. Kezdetben behavioristának vallotta magát, könyvet is írt erről az irányzatról.¹

Máig emlékszem arra az örömrre, amit akkor éreztünk, amikor az Élet és Irodalomban megvédte a pszichoanalizist Benedek István támadásaival szemben.² Ez akkor bátor cselekedet volt, és az egész szakma megbecsülését vívta ki vele.

Ő volt az, aki a nyolcvanas években önmaga és a magyar közönség számára is felfedezte Rogersét, ezzel is gazdagítva a pszichoterápiás palettát.

Most pedig meglepve olvashatjuk, hogy az általa néhány éve fellelt irányzatra, a kognitív terápiára esküszik az összes többinek a leértékelésével. Az jutott az eszembe, hogy Descartes is úgy tekintette saját filozófiáját, mint a korábbi filozófiák meghaladását. Ahogy a nagy gondolkodók közül sokan, Ő is úgy gondolta, hogy az övé végleges, örökkévaló marad, és senkinek nem lesz szüksége arra, hogy ezen túllépjen, minden előtte való belekerül majd a bölcsellettörténetbe. Másképp történt. Descartes után is születtek filozófiák, Kant, Hegel, Heidegger és még sokan mások. De olyanok is vannak, akik jobban szeretik nála Platont vagy Aquinói Szent Tamást.

Úgy tűnik tanulmánya olvasásakor, hogy Tringer annyira megőrül a kognitív pszichoterápia megtalálásának, hogy örömeiben az összes többi érvényességét kétségbe vonja. Talán az olvasóban is felmerülhet, hogy könyvespolcát megtisztítja a fölösleges irányzatok papírtömegétől, és megveszi azokat az írásokat, melyekből a csodaterápia mélyebben megismerhető. Tringer eljárás módja azonban óvatosságra int. *Általánosításokban beszél a többi pszichoterápiás irányzatról*, és elnagyoltan ítéli meg őket.

Freud munkásságára csupán néhány sor jutott, és ezzel könnyen keletkezhet olyan látogat, mintha a bécsi mester csupán jelentéktelen területre „redukálta” volna tanait. Úgy tűnik, Tringer mondanivalóját egyedül az örömelvre történő visszavezetés elmélete érinti, s elhallgatja, hogy Freud tanítása szerint a realitáselv elválaszthatatlan társa az örömelvnek, mely kiegészíti, mint fényt az árnyék. Nem említi — sok egyéb mellett — Az örömelven túl c. híres művét sem, mely pedig Freud terápiás munkájának egy másik fő területe volt.³

Annak érdekében, hogy a biológiai redukcionizmus kérdése mennél jobban kidom-
borítható legyen, Tringer László külön utat követ. Egy iskola bemutatásánál — például
a pszichoanalízisnél — nem az irányzat mai állását teszi vizsgálat tárgyává, hanem
ötven éve halott alapítójának ifjúkori megállapításaiból ragad ki és általánosít téziséit
alátámasztó megállapításokat. Így a hisztéria esetén a testi tünetet emeli csak ki, nem
szól a hisztériás karakter bemutatásáról. Nem említi Freud későbbi felfedezéseit sem,
pedig Ő írta le először az egyén és környezete kölcsönhatásának fontosságát. (A családi
milió szerepe a neurózisok kialakulásában). Ugyancsak tőle származik a széles köztu-
datba átment olyan lelki (nem testi!) jelenségek felfedezése, mint az ellenállás, a tudat-
talan, az elfojtás, az áttétel, stb. Nyilvánvaló, hogy egy irányzat bemutatásakor nem
elegendő, ha csupán a hőskorában meglévő állításait fogadjuk el valóságnak, és eltekin-
tünk az azóta bekövetkezett több évtizedes fejlődéstől. Ez a fejlődés egyébként termé-
szetes: a cikk által magasra értékelt kognitív iskola sem a semmiből lett, hiszen az
állatkísérletek során végzett kondicionálás tapasztalatait alkalmazták a behavior terá-
piában (kiküszöbölve azt a különbséget, hogy az állatnak nincsen lelke), amelyből az-
után kifejlődik a kognitív pszichoterápia.

Eltűnődtem a Tringer által kifejtett redukcionizmuson is, amely majdnem olyan, mint
mikor a marxizmus uralma idején a kereszténységet reakciónak bélyegezték.

A filozófia kivételével egyetlen tudomány sem tart igényt arra, hogy a dolgok legál-
talanosabb kereteinek és szabályainak rögzítésével foglalkozzék. A szaktudományok —
így természetesen a pszichoterápia és irányzatai is — csupán egy szűk területen mű-
ködnek. Ilyen értelemben természetesen igaz az állítás, noha fölöslegesnek érezném a
„szélsőséges” kifejezést, és károsnak a „többnyire” szót, hiszen azt a látszatot keltheti,
hogy mégiscsak létezhet olyan tudomány (vagy pszichoterápiás irányzat), amely nincs
ennek a törvénynek alávetve.

Azt a megállapítást, hogy az ember biológiai, pszichológiai, szociális és transzcendens
lény a *pszichológiai redukcionizmus egyik sajátos formájának tartani*, ami azt jelentené, hogy az ember
transzcendens volta csak színfolt a palettán, nem több, — nos ez igazán elgondolkodtató.

A megfigyelt jelenségeket a tudomány ugyanis részekre bontja. Úgy tudunk gondol-
kodni, hogy felbontjuk a vizsgált területet. A beszédünk is analitikus, a valóságot általa
részekből tesszük össze. „Most megismerésünk csak töredékes, és töredékes a prófétá-
lásunk is” (1Kor 13,9).

Az empirikus tudományoknak erről a módszeréről Karl Rahner minden kertelés nélkül
megállapítja, hogy ehhez „természetes joga van”, sőt ahhoz is, hogy „mintegy felbontsa
az embert”. „E tudományok módszerei és eredményei első közelítésben egészen helyt-
állóak, és mindenkit saját keserves tapasztalata „győz meg élete során arról, hogy
mennyire igazuk van.”⁴

Természetesen abból, hogy az ember „fölbontásából” keletkező „összetevőket” csu-
pán példaszerűen említve milyen sorrendben vetettük papírra, éppen úgy nem lenne
helyes következtetéseket levonni, mint abból, hogy a hittankönyv azt állítja, hogy „az
ember testből és lélekből áll.”

A Tanulmány *több oldalról körüljárja a kognitív szemléletet és terápia lényegét*. Az elmúlt
évtizedekben hozzászoktunk ahhoz, hogy egy irányzat helyét úgy kívánják biztosítani,
hogy az eddig érvényeseket felibe-harmadába ismertetik, s azután könnyű már azokat
megcáfolni, kifigurázni. Úgy érzem azonban, hogy ez a módszer aligha illik ilyen nagyra-
becsült szerzőhöz. Más irányzatok ismertetésénél a kiemelt ismeretanyaghoz szervesen
hozzátartozó tényekről megfélemedezni — mi más ez, mint valóban redukcionizmus?

Tringer állítása szerint egyetlen terápiás iskola mentes csupán a redukcionizmustól,
éppen az, melyet Ő szorgalmaz: a kognitív terápia.

A kognitív szemlélet lényegét abban látja, „hogy a lelki zavarok keletkezésében a
gondolkodási zavarok az elsődlegesek, az érzelmi zavarok a másodlagosak.”

Meggyőződésem, hogy egy terápiás irányzatról folyó vita szakmai kérdés, ezért
szakmai fórum alkalmas arra, hogy ennek helyet biztosítson. Így csupán azt szeretném

hozzáfűzni, hogy ezek szerint — mint minden tudomány, amely a teljes valóságnak egy részével foglalkozik csupán — a kognitív terápia is redukcionista: a gondolkodási zavarokra való redukálás példája.

Igaz, a problémák gondolkodási zavarra való visszavezetése sem tűnik mindig meggyőzőnek. Így a tanulmány egy alkoholbeteg szavait idézi: „Önök, orvosok azt hiszik, hogy gyógyítanak bennünket. Vagyis, ha ezt és ezt betartjuk, meggyógyulunk, különben nem. Pedig számunkra ez az alternatíva nincs többé: gyógyulni vagy sem. A mi alternatívánk más: meghalni egyszerre, vagy lassan.” A szerző hozzáfűzi: „A terápia a hagyományos határokon túl már igazi nevelő folyamat, vezetés, educatio, amely az önmagába zárt személy etikai dimenziójának helyreállítását mozditja elő.” A beteg megállapítása azonban — bármennyire is méltányolható valamely terapeuta nevelői ambíciója — ebben az esetben véleményem szerint nem erről szól. Tudja Ő azt, mi a jó, mit várnak az orvosok tőle, és mi lenne erkölcsi szempontból is helyes döntés a számára. De jelzi, hogy a nagymértékű függőség miatt már nem választhatja azt, nem tud megszabadulni dependenciájától.

Bizonyos vagyok abban, hogy Tringer Lászlót saját gyógyító eredményei vezették oda, hogy e megközelítés hasznosságáról megbizonyosodjék. Ugyanakkor úgy gondolom, előbb-utóbb találkozni fog olyan esetekkel, amelyeket a kognitív terápia aligha gyógyíthat meg.

Kérdések még bennem a tanulmány értékátadásra vonatkozó megállapításai is, hogy a lelki betegségek háttérben főként a transzcendenshez való viszonyulást említi.

Mint ismeretes, a pszichoterapeuták körében közhelyszerű evidencia az, hogy a terapeutának stabil értékrenddel kell rendelkeznie. A terapeutának a munkaeszköze saját személyisége, és ezzel kell a páciens növekedésén, érettebbé válásán dolgoznia. (Az más kérdés, hogy ez az elvárás mennyire teljesül.) A kérdés sarkalatos pontja azonban ott van, hogy milyen módszerrel akarunk az általunk képviselt értékekkel mások segítségére lenni.

A különböző iskolák más-más módszert alkalmaznak, így a terapeuta önmegmutatásának, önfeltárásának mértéke is széles skálán mozog. A legtöbbször azonban elutasítja a saját értékek olyan elfogadtatását, amely a meggyőzés, rábeszélés, aktív kifejtés és tanácsadás jellegét veszi fel, és súlyos érveket sorakoztatnak fel álláspontjuk mellett. Igaz, a dependencia időszakában ez a törekvés valóban többnyire igen gyorsan el is érhető, csupán az elért eredmény lesz megkérdőjelezhető. Az értékek átvétele ez esetben ugyanis nem a személyiség fejlesztése révén következett be, és így nem lehet tartós.

Görres bizonyára fájdalommal venné tudomásul ennek a lehetőségnek az elmaradását, hiszen szerinte a pszichoterápia nemcsak a gyógyuláshoz vezethet, hanem az üdvösséghez is, amennyiben eltakarítja a növekedés útjából az akadályokat. Ehhez a növekedéshez viszont az egyénnek hitelesen közvetített ismeretanyagra, döntési lehetőségre és választási szabadságra van szüksége. Ha azonban mindezt egyetlen személy akarja biztosítani, akkor a hatás csak addig fog tartani, amíg az jelen van. (A lelkipozíció és pszichoanalízis helye kultúránkban című tanulmányomban erről részletesen írtam.⁵)

Egy olyan embernél, akinek Istennel való kapcsolata azért rossz, mert apjával való viszonya is nagyon megalázó, agressziókat keltő volt, e torzuláshoz kell és érdemes nyúlni, s ennek rendeződésével az Istenkapcsolat magától „gyógyul”. Hiba lenne, ha ilyenkor felcserélnék az okot az okozattal. A keresztény teológiai hagyományban, sőt a Bibliában is fontos szerepe van a hallgatásnak. Istenről és az értékekről nemcsak beszélni kell tudni, hanem alkalmasint hallgatni is. Az Ószövetségben és Jézus nyelvénben is megkerülik Isten nevét. Nem azért, mert Istent nem tartják fontosnak, hanem, mert az emberi szót tartják alkalmatlannak, hogy a legnagyobból valamit elmondjanak.

Gyakran vagyunk zavarban ha kérnek tőlünk valamit, hiszen könnyen tudnánk meggyőződésünk szerint nagyobb értékeket is adni a kért helyett. Kérdés, hogy helyesen tennénk-e. Lám, ezzel a problémával Jézus is szembekerült. A jerikói vak arra a kérdésre, hogy mit kíván tőle, így válaszolt: „Uram, hogy lássak.” És Jézus egyetlen szavára meggyógyult. Pedig hitét látva, adhatott volna többet is a gyógyulás mellé.

Mondjuk még tökéletesebb, teljesebb Istenképet. De Jézus nem erről beszél neki. Tudja, hogy ezt kérte, és a látás is érték, az egészség is érték, és talán ennek hiánya nem is tenné pillanatnyilag lehetővé, hogy magasabb értékek felé kinyúljunk.

A lélekgyógyászatban épp az értékek tisztelete kívánja, hogy ne az értékeket emlegessük, hanem az embert gyógyítsuk, hogy az értékeket be tudja fogadni. Egy éretlen vagy éppen torz személyiségben a legnagyobb értékek is eltorzulhatnak. Legkevésbé sem biztos, hogy az értékek kimondása gyógyító erejű, hanem megvan annak is a kockázata, hogy épp az értékek lealacsonyításához jutunk vele. Ilyenkor kár lenne gyöngyeinket a sertések elé vetnünk.

A Vigilia nem pszichológiai szakfolyóirat, Tringer cikke pedig nem azzal az igénnyel készült, hogy szakmai gonddal fejtse ki a témát. Ezért felmerült bennem a kérdés, indokolt-e egy ilyen fórumon más felfogásnak hangot adni. Úgy döntöttem, hogy igen, hiszen a katolikus olvasóközönség tájékoztatásáról van szó. Jó lenne, ha látnák, hogy ki így, ki úgy gondolkodik azok közül, akik az egyházhoz tartozónak vallják magukat.

A pszichoterápiában tájékozatlan olvasót a cikk önkéntelen beállítása vezetheti félre. A szerző annyira benne él egy új irányzat felfedezésének örömeiben, hogy úgy nyilatkozik, mintha tudományos közmegegyezés támasztaná alá mondanivalóját.

Féltettem is az olvasót. Féltettem, hogy valami olyan mintát vetítünk elé, amely csak egyetlen lehetőséget kínál a számára. Féltettem, mert fenyegetett helyzetben vagyunk valamennyien: eltűntek a külső ellenségek, és most egymás között kell keresniük bűnbakot azoknak, akik nem tudják megtalálni kudarcaik okát. Féltettem, mert veszélyes dolog a talán be sem vallott feszültségek és nehézségek miatt ideológiai fegyverhez nyúlni. Féltettem, mert nem jó, sőt beláthatatlan károkat okozhat, ha szakmai kérdéseket vallási köntösbe öltöztetünk. És féltettem, hogy nem elég autonóm és erős, hogy a címkezős előítéletek romboló hatásának ellen tudjon állni.

En bízom az olvasóban — aki a maga területén hasonló helyzetben lehet —, hogy megérti ezt. Megérti, mi az, hogy 30—40 évig sokan kaptunk képességeinknek nem megfelelő munkát, és most keresztény létünkre szegyezzük bevallani, hogy türelmetlenek vagyunk. Türelmetlenül várunk a pozícióra, munkára, sikerre, elismerésre, kliensekre, tanítványokra. És vágyaink korlátja többé már nem egy igazságtalan hatalom, hanem a másik ember, akinek személyében saját szeretetünk és szabadságunk konfliktusai testesülnek meg.

Ugyanakkor vágyunk arra is, hogy át tudjuk lépni saját árnyékunkat, és legyünk nyitottak az együttműködésre olyanokkal is, akik máshogy gondolkodnak, mint mi, akár közös kereszténységünkön belül, akár még a kereszténység körein túl is.

Ilyen helyzetben jó lenne, ha Reményik Sándor gondolata irányíthatná magatartásunkat:

„Nem a mi dolgunk igazságot tenni,
A mi dolgunk csak: igazabbá lenni.”

Jegyzetek:

1. Tringer L., Mórotz K. *Klinikai viselkedésterápiák* Bp., 1985. Magyar Pszichiátriai Társaság Kiadványa
2. Tringer L., *Messzi az Aranykretectől*. Élet és Irodalom 1985. I. sz. január 11.
3. Freud, S. *Jenseits des Lustprinzips*. Frankfurt am Main, 1940. S. Fischer Verlag
4. Rahner, K. *A hit alapjai* Bp., Szt. István Társulat, 1983. 43. o.
5. Tomcsányi T. *A lelkigondozás és a pszichoanalízis helye kulturánkban*
In: Tanulmányok a vallás és lélektan határterületeiről. (Szerk.: Jelenits I., — Tomcsányi T.) Bp., 1988. Rk. Egyházi Szeretetszolgálat és a Szeged—Csanádi Püspökség kiadása 25—43. o.

TRINGER LÁSZLÓ

Válasz a Szerkesztőnek

A tisztelt Szerkesztőség kérésének teszek eleget, amikor Tomcsányi Teodóra „Gondolatok...” című hozzászólásával foglalkozom. Megtiszteltetésnek tartom, hogy szerény írásom, amely egy korábbi előadás nyomán készült, olvasómat tanulmány méretű munkára ösztökélte. Ha csak nem a (2) számú jegyzettel kapcsolatos megjegyzés volt az a darázscsípés, amely ekkora fájdalmat okozott. Ez ugyanis nem tartozik mondanivalóm lényegéhez.

A hozzászólás jelentős része személyemmel és nem a tanulmánnyal foglalkozik, így erre nincs mit válaszolnom, tisztelettel tudomásul veszem Tomcsányinak rólam alkotott véleményét. Legfeljebb abban kell kijavítanom, hogy a „magyar közönség számára felfedezte Rogersét”. Ez ugyanis Klein Sándor és munkatársainak érdeme.

Teljesen igaza van a hozzászólásnak abban, hogy írásom mennyi mindent nem tartalmaz, akár a freudizmussal kapcsolatban is. Elismerem, több könyvtárnýt.

Egzegéta sem vagyok, így legfeljebb tágranyílt szemmel csodálom, miként igazolják Jézus szavai Tomcsányi gondolatmenetét.

Olyan megállapításokkal sem tudok foglalkozni, amelyeket nem tettem, hosszászólóm azonban lelkesen vitatkozik velük. Így legfeljebb az marad hátra, hogy csatlakozzam Tomcsányi Teodórához abban, hogy félttem az olvasót. Félttem attól, hogy szakmai kérdések helyett személyeskedő vitairatokkal egynémely pártfórumra emlékeztetjük.

POPPER PÉTER

Gyógyítás vagy térítés?

„... A dolgok olyan bonyolultak/ és végül mégis mindenek/ elhalkulnak és kisémulnak/ és lábaidhoz együtt hullnak./ Mi olyan együgyűn ítélünk,/ s a dolgok olyan bonyolultak.”

(Reményi: Ne ítélj!)

Eltöprengve Tringer László: Értékközvetítés a lélekgyógyászatban c. tanulmányának gondolatmenetén, megpróbálom a magam számára összefoglalni legfontosabb tételeit. Így talán az én fejemben is nagyobb lesz a rend, s ő is figyelmeztetően kiálthat, ha bármiben félreérteném. Tehát:

1. Korunk jelentősebb pszichoterápiás iskolái — a pszichoanalízis, a behaviorizmus és a személyközpontú megközelítés — csődött mondtak a mai ember lelki nyavalyáinak rendezésében, etikai redukcionizmusuk miatt.

2. A redukcionizmus lényege, hogy figyelmen kívül hagyják, vagy csak az emberi lét egyik sajátosságának tekintik a transzcendenciát, holott az ember vallásossága, viszonya a szellemihez, az anyagi világon túli szentséghez létének minden elemét átható „határozmány”(?!).

3. Az un. funkcionális pszichés zavarokat hibásan diagnosztizálják neurózisnak, depresszióknak stb., a valóságban a transzcendenciához való viszony zavaráról van szó.

4. E zavar következtében elsősorban azért bomlik meg az ember lelki harmóniája, mert erkölcsi válságba kerül: kiszakad a szakrális értékrend világából, saját léte elérték-

telenedik ön maga szemében, az értelmetlen létezéssel és a végleges pusztulással kénytelen farkasszemet nézni.

5. Ez az állapot ön maga és a világ viszonyának hibás elgondolásából fakad. Csontváry szavaival élve, „egy Isten nélküli világ” hamis belső képe okozza lelki válságát. A lelki zavar keletkezésében tehát a kognitív elem az elsődleges, nevezetesen az önmagában megalkotott valóságkép hamis volta. E gondolkodási hiba következményeként jelentkeznek azután az érzelmi zavarok, amelyek tehát oktanilag másodlagosnak tekinthetők.

6. A lelki gyógyítás lényege a transzcendenciával való megbomlott kapcsolat helyreállítása, azaz a személyiségben végbement erkölcsi rombolódás megszüntetése.

7. Ennek útja a terapeuta tudatos érték közvetítése a beteg felé, különösképpen az erkölcsi „jó” és „rossz” megvilágítása, a terapeuta saját értékorientációjának világossá tétele útján. Ilyen módon a pszichoterápia — messze túl a gyógyító folyamat hagyományos értelmezésén — a valóságban nevelés, lelki irányítás és vezetés, a beteg erkölcsi épségének visszaállítása érdekében.

8. Az erkölcsi épség visszaállításának és megőrzésének egyetlen lehetséges útja, ha az ember „egy önmagát meghaladó etikai dimenzióba kapcsolódik”. Értsd: Egyetemességre igényt tartó, transzcendens — tehát vallásos — világkép erkölcsi rendjébe illeszkedik be.

9. Ennek híján az ember lét-magányba zuhan, s szorultságában magán-erkölcsöt, magán-törekvéseket konstruál, zavar támad a „van” és a „kell” dimenziói között, s ez maga a patológia.

10. Végül két implikált következtetés:

— Ha a pszichés zavar kognitív eredetű és az emocionális faktorok csak másodlagosak, akkor a kognitív pszichoterápiának kell a preferált gyógyító módszernek lennie.

— Egy vallásos erkölcsi világrendbe csak az a terapeuta tudja személyes ráhatással visszavezetni betegét, aki maga is híve és átélője e transzcendenciának. E nélkül nagy valószínűséggel ő maga is hasonló rendezetlenségekkel küzd, mint a betege.

Ime, az általam tíz tételbe sűrített tringeri következtetés-sor. S őszintén mondom: A saját szempontjából igaza van! Egy keresztény-katolikus gondolkodó aligha vélekedhet másként a vallásos értelemben felfogott lélekről, annak gyötrelmeiről és az üdvözülés útjáról. S mivel még nem jött el az idő, amikor — miként az apostol remélte — „lélekben és igazságban” imádhathjuk az Istent, a keresztény sőt a keresztényen lélegzõdözés sem mondhat le tanító, sőt erkölcsi értelemben megítélő és büntető funkciójáról, ha egy ember magatartásának, viselkedésének értékeléséről, önreflexiójának kialakításáról, fejlesztéséről van szó.

Több előadásomban elmondtam és „A biblikus gondolkodásmód és a pszichoanalízis” c. tanulmányomban le is írtam (Thalassa, I.1.), hogy azoknál a pszichés zavaroknál, ahol kóroktanilag az értékzavar elsődleges — elsősorban az ún. deviációkról, öngyilkosságról, szenvedélybetegségekről, antiszocialitásról van szó — a pszichológiai és pszichiátriai szempontból laikus egyházi lelkiszolgálatok jobb eredményt érnek el, mint a fehércöpenyes hivatásosok.

Ennek okát nagyjából hasonlóképpen jelöltem meg, mint Tringer: (1) Pozitív értékeket képesek közvetíteni; (2) Megnövelik az egyén személyes fontosságának az érzését — az Isten figyel rád! —, tehát növelik az önmagáért érzett felelősségét; (3) Valódi közösségi befogadás élményével ajándékozzák meg.

Miért reflektálok hát mégis Tringer tanulmányára? Mert egyrészt a jelen szellemi atmoszférában, másrészt némely túlzó általánosítása következtében nem veszélytelen félreértések forrása lehet. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért hadd szedjem pontokba kétségeimet és ellenérveimet is.

1. Tagadhatatlanul vannak olyan pszichés zavarok — az előbbiek értelmében elsősorban a devienciák — amelyeknek keletkezésében elsőrendű szerepet játszik a humán, a morális értékek zavara vagy hiánya. De pszichológiai szempontból elfogadhatatlannak tartom, hogy minden funkcionális lelki betegség ebbe a kategóriába soroltassék.

2. Ugyanígy: Számontartunk olyan kórformákat, amelyeknek etiológiájában elsődleges a kognitív zavar. De nem valemennyiben! Nevezetesen Tringer mintha nem szá-

molna azzal, hogy a kogníció nem szeparált funkció, hanem szoros kölcsönhatásban működik az emocionális megéléssel és élményfeldolgozással. Tehát nemcsak a gondolkodás vált ki érzelmi hatást, hanem az érzelmek is formálják a gondolkodást. Ez a közismert tény már önmagában megkérdőjelezi a hibás kogníció generalizált elsőbbségét a lelki zavarok keletkezésében. (Hiszen a korai szofisztika rájött, hogy a gondolkodás folyamata minden irányban végtelen, soha nincs egy olyan pont, ahonnan ne lehetne tovább gondolkozni. Így tulajdonképpen soha nem lehetne az embernek véleménye, álláspontja, ami a gondolkodási folyamat „megállítását” jelenti. Éppen arról van szó, hogy a végtelen gondolkodási folyamatba egy ponton beleszólnak az érzelmek, beleszól az erkölcs: Ne gondolkozz tovább, ez legyen a véleményed, mert így érzem helyesnek, tisztességesnek! Nem szólok most bővebben Freudról, aki a gondolkodást „kis energiámmennyiségekkel végzett próbacselekvésnek” nevezte, éppen annak a megtapasztalása érdekében, hogy „mit szól” a felettes-én a tervezett akcióhoz, hozzájárul-e, vagy szorongást, bűntudatot mozgósítva elfojtásra készítet.)

3. Szabad-e — s már nem az igazság, hanem a keresztényi türelem szempontjából kérdezem — gondolkodási zavarnak, a valóság önmagunkban megalkotott hamis mintázatának bélyegezni minden olyan világképet, ami nem számol a vallásosságnak tetsző súllyal az ember transzcendens lényegével, vagy éppen tagadja azt?

5. Vajon — mint gyógyításra alkalmatlanokat — pályaváltoztatásra kell-e kényszeríteni a nem hívó, a nem vallásos pszichoterapeutákat? Vagy legalább is el kell érni hogy szavaikban, a nyilvánosság előtt, tagadják el szkepszisüket?

5. Nem válhatnak-e ilyen okfejtések újabb kereszteshadjárattá a pszichoanalízis ellen? A mélylélektannal természetesen rengeteg baja volt eddig is a vulgáris marxizmusnak és a vulgáris kereszténységnek egyaránt, márcsak az életörömrre való beállítottága és az értékítéletektől tartózkodó metodikája miatt is.

Ám számomra mindezeknél lényegesebbek a tovább kérdések:

6. Hogyan választható el Tringer fejtegetése alapján a pszichoterápia a lelkipásztori szolgálattól? A beteg nevelése és vezetése — a térítéstől?

7. Jó-e összekeverni az élet alapvető és végső kérdéseit? Az én fogalomhasználatomban azok az alapvető kérdések, amelyek egy ember egészséges testi és lelki működésére vonatkoznak. A lét nagy titkait — életet és halált, túlvilágot, reinkarnációt vagy megsemmisülést, üdvözülést és kárhozatot — feszegető kérdések a „végsők” kategóriájába tartoznak. Én erről a vegytétről, nevezetesen, hogy az alapvető kérdésekre végső válaszokkal feleljünk, mindig lebeszélem tanítványaimat, mondván: Ha például valaki potencia zavarával fordul hozzátok, nem szabad azt válaszolnotok, hogy „Örvendezzen barátom, mert megnyílt Ön előtt a szent aszkézis lehetősége!” Ti csak szépen gyógyítsátok meg őt, s ő majd szexuális képességének birtokában szabadon eldönti, hogy az aszkézis útját választja-e, vagy a nemi örömeit.

8. De a legnagyobb bajom, az egyéni út tagadásával van. Igen, vannak kínálkozó, kollektív üdvözlést ígérő lehetőségek is, hagyományos vallások, szekták, keleti és távol-keleti vallásfilozófiák, s manapság még számos valódi vagy líderfény hívogató felvillanását tapasztalhatjuk. Ám vallom, hogy a XX. század emberének fejlett és szuverén Énje lehetővé, sőt kívánatosá teszi azt, hogy megtalálja saját egyéni szellemi útját a világban, saját erkölcsi törvényét, saját hitét és világképét. Ezt a törekvést eleve patológikusnak bélyegezni több, mint bűn: elfogultsági hiba. A kudarba persze belebetegedhet az ember, épp úgy, mint bármiféle kollektív fanatizmusba is. De megkeresni az ember egyéni üdvösségét ma nemcsak joga, hanem talán erkölcsi kötelesség is. Avagy mi más lenne a szimbolikus értelme annak, hogy amikor Krisztus fennszóval kiáltott a kereszten és kilehelte lelkét, a Szentek Szentjének — amelynek teremtés előtti sötétségébe csak évente egyszer léphetett be a főpap — kárpitja végighasadt? Nem azt mondja ez a kép, hogy már nincs szükség közvetítőre az ember és Isten között, mindenki elindulhat és megkeresheti a saját útját a saját üdvösségéhez?

Végül Tringer gondolatmenetének alapvető ingatagságát a mindennapi élet bizonyítja. Ha igaz lenne, vallásos ember soha semmilyen lelki nyavalyában nem szenvedhetne. Sajnos valamennyien nap mint nap tapasztaljuk, hogy a vallás mennyire nem véd meg a neurózistól, a szorongástól, a depressziótól. Szerintem nem is ez a dolga. Mindezek ellenére nem gondolom, hogy maradéktalanul igazam van. Csak arra gondolok, hogy odafigyelhetünk egymás roskatag részizgagságaira a kizárólagosságra való törekvés imperatív igénye nélkül. Hátha még az „istentagadó” Diderot megállapításában is van némi igazság, amikor azt javasolja, hogy csak tisztességes embernek szabadna megengedni, hogy ateista legyen. Mert ő a saját érdeke ellen hitetlen, hiszen az üdvözüléstől fosztja meg magát. A gazember mindig szívesen istentagadó, mert ő a poklok tüzétől akar megmenekülni.

TRINGER LÁSZLÓ

Válasz Popper Péternek

Örömmel vegyes aggodalom töltött el, amint Popper tanulmányértékű elemzését olvastam. Öröm, mert írása megtisztelő alaposságról, elmélyült gondolkodásról tanúskodik ezúttal is. Öröm, mert rövid írásom (amely egy Ausztriában tartott előadás változatlan szövege) ilyen élénk visszhangot kelt szakmánk jeles képviselője részéről. Aggodalom érzése is megjelenik bennem ugyanakkor: ennyire félreérthető lenne írásom?

Ugyanis — és most talán meglepődik az olvasó — Popper Péter majdnem minden sorával és megállapításával egyet tudok érteni, nézeteit egészében magam is osztom. Ezért is örülök, hogy részletesen, tételekbe szedve fejt ki, mit nem akartam mondani, illetve írni.

Honnan származik tehát az az alapvető félreértés, amely (szerencsére) Poppert tolla megragadására indította?

Engedje meg az olvasó és nagynevű kollégám is, hogy tézisein ne menjek végig pontról pontra. Ez esetben ugyanis óhatatlanul legfeljebb szűk szakmai köröket érdeklő vitákba bonyolódnánk, s ez a Vigilia olvasóit kevésbé érdekelheti.

Inkább arra mutatok rá röviden, melyek a közöttünk lévő félreértés alapvető gyökerei, illetve mire vezethető vissza, hogy írásom Popper olvasatában ilyen — félelmi asszociációktól sem mentes — gondolatokat gerjeszt.

Úgy gondolom, három mozzanat ragadható meg, amely lehetővé teszi, hogy hozzászólom az adott következtetésekre jusson. Az első kettő bölcséleti természetű, a harmadik gyakorlati.

1. Olvasóm összemosza a „transzcendencia” fogalmát a hittel, vallásossággal. Jóllehet az utóbbi az előbbinek része lehet, a transzcendencia fogalmát sokkal általánosabb, ontológiai értelemben használom. Igazában (talán szerencsésebben) metafizikai dimenzióról is írhattam volna Aristoteles értelmében (akiről, ugye, nem állíthatjuk, hogy keresztény volt). Vagy használhattam volna a Lét fogalmát (Sein) Heidegger értelmében (ahogy használtam is egy előző tanulmányomban, amely ugyancsak lapunkban jelent meg). De hivatkozhattam volna Sartre-ra is, az ő Lét és Semmi fogalmára (1. L'Être et le Néant). E bölcselőről is tudjuk, hogy nem voltak „túlzottan” keresztények. Kétségtelen, hogy a „transzcendencia” megjelölést döntően teológiai írások használják, így a félreértés, illetve összemosás érthető.

2. Az „etikai dimenzió” emlegetése során a fogalomnak metaetikai értelméről van szó. Ez azt jelenti tehát, hogy a „van” és „kell” típusú kijelentések természetét vizsgál-

juk, függetlenül minden morális állásfoglalástól. Kétségtelen, hogy Frank elméletének elnevezése (demoralizációs hipotézis) félreérthető. Éppen ezért írtam idézőjelben, mintegy ellensúlyozva Frank félreérthetőségét „hipermoralizált” állapotról. Kétségtelen, hogy a metaetika nézőpontja, annak a normatív etikától (moráltól) való függetlensége még nem nagyon ismert szakmai köreinkben. Amikor az „etikai dimenzió helyreállításáról” esik szó (kétségtelen, hogy elég rosszul sikerült kifejezés), ennek semmi köze ahhoz, hogy az emberek „jók”, vagy „rosszak”. Ide tartozik az „etikai redukcionizmus” kérdése is. Bölcséleti tény, hogy a pszichoterápiás elméletek többsége az etikai kijelentések eredetét valamely bio-pszichológiai diszpozícióra vezeti vissza. Ennyiben redukcionista. Ez azonban semmiféle értékelést nem jelent, csupán ténymegállapítás.

Bár fontosnak tartom, hogy a lélekgyógyásznak legyenek fogalmai a „végső kérdésekkel” kapcsolatban, sőt, esetleg válaszai is, semmiképpen nem gondolom, hogy ezek csak egyfajta, jelesül vallási típusú válaszok lehetnek. Azt azonban állítom, hogy ilyenek is lehetnek.

3. A közöttünk lévő félreértések részben gyakorlati természetűek: írásom, mint jeleztem, egy előadás változatlan szövege, amelyet az osztrák Katholischer Akademikerverband rendezett. A hallgatóság pszichológiai kérdésekben laikusnak, bölcséleti szempontból azonban iskolázottnak tartható. Nagyjából ilyen lehet a Vigilia olvasóközönsége is. Örömmre szolgál, hogy a lapot a pszichológia jeles képviselői is olvassák, így elmélyülhet az a párbeszéd, amelyet Tomcsányi és Jelenits kezdeményezett napjainkban.

Végül még egyszer az aggodalomról, amely Popper hozzászólását átítatja, s hozzájárul ahhoz, hogy ilyen súlyos fokú általánosításokra ragadtassa magát (pl. ami 8. pontjából tükröződik). Ha úgy olvassa írásomat, ahogy teszi, aggodalma jogos. Valamiféle keresztény türelmetlenség, kizárólagosság veszedelmét villantja fel, s ettől joggal lehet tartani manapság. Úgy vélem azonban, ez az aggodalom már nemcsak írásomnak, hanem személyemnek is szóló üzenet. Munkásságom egésze, valamint Popper Péterrel való kapcsolatom múltja (és jövője, hisz egy munkahelyen dolgozunk) rá a válasz.

Végül hadd idézzem hozzászólóm nagyhirű névrokonát, Karl Poppert, aki szerint egy tudományos elmélet csak addig az, amíg cáfolható. Popper Péter írása hozzájárulás ahhoz, hogy vázlatosan kifejtett elméleti megállapításaim ne merevülhessenek dogmává.

BAGDY EMŐKE

A pszichoterápia érték közvetítő folyamatairól

Megszoktam, kedvelem és igénylem a Vigilia szellemi horizontjának tágasságát, friss, sokirányú, mozgékony optikáját, bölcséleti mélységeit, kutató kíváncsiságát és szaktudományos folyóiratok számára is példamutató, igényes interdiszciplinaritását. A Vigilia kérdező szellemisége felbátorítja olvasóit a szabad reflexióra. Ezzel a lehetőséggel élek most magam is. Annál inkább, mert az a sejtésem, hogy a lélekgyógyászat területén működő olvasók közül többünket is töprengésre készítetett Tringer László álláspontjának megismerése és hozzászólásra, vitára ingerelt a pszichoterápia érték közvetítő szerepéről elmélkedő tanulmánya.

Érdeemes, sőt szükséges is visszaidéznem a Szerző gondolatainak esszenciáját, minek-előtte problémafelvetéseimet közölném.

A lélekgyógyászatban a 70-es évekig hiányoztak az erkölcs, érték nyílt, vállalt képviselésén alapuló vagy ezeknek kiemelt jelentőséget tulajdonító lélektani rendszerek, pszichoterápiás irányzatok — írja Tringer László. A korábbi, redukcionista gondolatrendszerek az ember szellemi lényegét, transzcendens mivoltát és erre való törekvését a bio-pszicho-szociális dimenzióhoz nem, vagy csak mellékesen kapcsolták hozzá.

Időközben századunk során a betegségek is arculatváltozáson mentek át. A Frank-féle demoralizációs szindrómába foglalható ön- és életértékbetegségek kerültek előtérbe (pl. depressziók). Ezeket Tringer az egyén értékélő funkciójának zavaraként értelmezi, és „hipermoralizált” állapotképeknek mutatja fel. A lelki egészség helyreállítását pedig éppen az „etikai egyensúly” felől látja elérhetőnek. Nézete szerint a kognitív terápiás gondolatrendszer és gyógyító gyakorlat elsőként nyújt lehetőséget arra, hogy a „van” és „kell” típusú kognitív struktúrák egyensúlyát létrehozassuk, és az etikai hiányállapotot hatékony értékekkel tölthessük be. Az értékek, mégpedig a személyes léte érdekeken túlmutató keresztény életértékek átvittele a feladatunk, s ez edukatív munkát kíván tőlünk. Olyan nevelő folyamatot, amely az önmagába zárt személy etikai dimenziójának helyreállítását segíti elő.

Bizakodom, hogy felfogásomban és összegzési kísérletemben nem csorbul a Szerző közlendőjének lényege. S éppen, mert törekedtem felvenni Tringer László optikáját, rá kellett csodálkoznom a tanulmány kognitív konstrukcióinak preemptív jellegére. Elsősorban azon tűnődtem, ki szól ebben a tanulmányban az olvasóhoz: Tringer László pszichiáter, pszichoterapeuta, klinikai pszichológus, sokszakmász lélekgyógyász és egyetemi tanár („felnőtt-educátor”), vagy inkább Tringer László filozófus, ontológus, teológus, lelkipásztor, pasztorálpszichológus.

Bármiről elmélkedünk, szellemünk megválasztja alaphelyzetét. Azt az „álláspontot”, ahonnan a kereső-kutató-szemlélő érteleme szemügyre veszi tárgyát és definiálja, értékeli azt — írja Kelly, a kognitív személyiségelméleti alapmodell „konstruktor” (Kelly). Ilymódon szükségszerű, hogy a keresett dolog olyan látószögben kerül optikánk fókuszába, amilyen szemléleti alapállást választottunk. A világ „önmagában való” milyensége az ember számára érdektelen, hiszen a dolgok olyanok, amilyenek értelmezzük, értékeljük. A megválasztott nézőpontok és a kialakított szubjektív érvényességek sem véletlenek. Szellemi konstrukcióink, kognitív sémáink szabják meg, mit milyennek élünk át és mit tartunk igaznak. Az igazság valójában szubjektív érvényesség (konstrukatív alternativizmus). A világ a mi kognitív szerkesztő, konstrukciós sémáinkba illeszkedve mutatja az arcát bármilyennek is — tanítja a „kognitív alapelmélet”.

Ha az olvasó is behelyezkedik Tringer László, a kognitív terapeuta konstrukciójába, s így követi a gondolatszövését, akkor rögvést kitűnik, hogy a Szerző olyan szellemi magaslatról (s ezáltal olyan szellemtudományos bölcseleti „konstrukción” át) szemléli és látja az olvasóval századunk pszichoterápiás rendszereit, amely már felette van a lehetséges szaktudományos pszichoterapeutai álláspontoknak. A lélekgyógyász Szerző ezúttal filozófusi szellemi horizontot nyitott meg, s e tanulmányban szolgál meg először igehirdető teológusként, sőt emelkedett szellemű pasztorálpszichológusként. Azt hirdeti, hogy csak az értékközvetítést nyíltan, őszintén vállaló lelki segítséget tartatom értékesnek, teljesnek (minden más redukcionista). A közvetítendő értéktartalom pedig a keresztény értékekben jelölhető meg (egyéb hitrendszer megtartó értékeiről nem olvashatunk). A tereputának e tekintetben érték képviselőnek, nevelőnek, edukátornak kell lennie (tehát a nyílt értékátadás pszichoterápiás feladat). A szellemi, transzcendens felé vezető embernek a maradandó értékek képzésére való ránevelése pedig a kognitív irányzat metodikáival érhető el leginkább (a többi irányzat ugyanis nem állítja középpontba a transzcendens dimenziót).

Míg Tringer a filozófiai etika magaslatairól, „kívülről” foglal állást, addig magam „belülről”, személyesen hitem és pszichoterápiás identitásom kereteiből válaszolok, mégpedig arra az alapkérdésre, amelynek további függvénye: *lehet-e, szabad-e, (érdemes-e) nyílt értéknevelő munkát folytatni a pszichoterápiában.*

Az alapkérdés elsősorban az: *mi a dolga egy pszichoterapeutának a segítő kapcsolatban? Hogyan vélekedünk a kliens, páciens befolyásolásának megengedhető lehetőségeiről és a segítségnyújtás határainról?* Foglalhatunk ugyanis állást amellett, hogy minden ember a saját lehetőségeiből meríthet, „saját lábán járhat”, önnön képességeivel gazdálkodhat. Ilyen értelemben a terapeuta csak kísérő-segítő az önfelfedezés és önmegismerés útján, nem válhat a kliens helyettesítő enjévé, nem oldhatja meg az ő problémáit, nem találhatja ki

és nem tanácsolhatja a „bizonyosfajta” megoldásmódot, nem adhatja át saját értékrendjét és célvilágát. E felfogásban a terapeuta dolga a „szolgálat”, a páciens meglévő, rejtett vagy felhasználatlan potenciáljainak felszabadítása.

A terápiás kapcsolatban vigyázón kísérjük a páciens önfelfedező útját, aki e biztonságban megtanul „ismét talpra állni és a saját lábán járni”. Ebben a modellben — amelyet az integratív, holisztikus, „dinamikus” és „szelf orientál” terápiák többsége követ — a terapeuta legfeljebb facilitátor, de nem edukátor. S ha mégis nevel, akkor ezt spontán mintaközvetítéssel teszi, ahogyan ez a szülő-gyermek kapcsolatban önkéntelenül is történik, szeretet és bizalom indítékerejével működő mintaközvetítő azonosulás révén. A kliens és a terapeuta között kialakuló bizalomteli és teherbíró munkaközösség létrehozása a terapeutára való fokozottan érzékeny reagálást, s így többnyire a modellkövető viselkedést is életre hívja. A kliens (páciens) e kapcsolatban tehát éppúgy esélyes a terapeuta értékvilágának, vélekedéseinek beépítésére, ahogyan akár ennek elutasítására vagy meghaladására is. Szabadságában áll azt tenni, amit lelki fejlődése és a terápiás kölcsönviszony lehetővé tesz. Az értékközvetítés e folyamatnak éppúgy nem obligát része, mint a bármiféle más külső szándék vagy tartalom „ránevelő”, céltudatos beültetése. A páciens saját meggyőződéseit és hitét a terapeuta akkor is tisztelőben tartja, ha személyes álláspontjai vagy életértékei ettől eltérnek. Ez a terápiás hatásvilág a *gyermeki fejlődés természetes útját tekinti alapmintának*, és azt vallja, hogy a terápiás változás, a „belsővé tétel” leghatékonyabb formája a szeretet erői által végbemenő spontán azonosulás, az érzelem vezetete azonosítás, ez *imprintig* erejű tanulás eredményez.

Létezik azonban másfajta segítő kapcsolati rendszer is, amely a tanítás, szoktatás, gyakorlás, képességrening rendszerében működik és a dolgok *megtanulhatóságának, megtanulhatóságának gyakorlatán alapul*. Az ember tanulékony lény, s ha valami hasznára van, (e hasznót felismeri), akkor a kívánt dolgot képes elsajátítani. A terapeuta ráláthat azokra a hiányokra, amelyeket a páciens elszenved, de „vakfoltjai” miatt nem ismer fel. Ilymódon a terapeuta megmondhatja, mit ajánlatos a páciensnek tennie, tanulnia, gyakorolnia. E tanulás felelősséggel vezet, irányítja, ellenőrzi, minősíti (jutalmazza vagy bünteti). A terapeuta szoktat, nevel, tanít, korrigál, házi feladatokat ad, „tudnivalókat” közöl, ismereteket *implantál*, tehát a *pedagógiai modellt* vállalja és követi. A direkt perszuazív, szuggesztív, kommunikációs meggyőzőési stratégiáktól a rejtett, kerülőutas, finom és ügyes (paradox, pszeudo-neutrális, stb.) befolyásolási módokig számos fajtája létezik a *pszichológiai modell* módszertani gyakorlatának. E modellben középpontba kerül a páciens saját felelőssége önnön bajáért, s eldöntheti, hogy a kínált megoldást elfogadja-e vagy sem. A kommunikációméleti megalapozottságú ún. problémaorientált terápiákban a felelős vállalást még írásos szerződéssel is hitelesítik. Ha a páciens vállalja a lelki munkát, akkor minden terapeutai ajánlást, utasítást, instrukciót követnie kell. A terapeuta pedig nyílt vagy közvetett módokon, pozitív manipulációval, paradox instrukciókkal, stb. bármit átültethet, implantálhat a páciensbe, vagy megkívánhat tőle, amit a hasznára valónak vél. Ennek a felelősségét éppúgy vállalja, ahogyan pácienseivel is vállaltatja a saját baja előidőzésében való részességét.

Nyilvánvaló, hogy a pszichopedagógiai modell „implantációs” vállalási szabadsága, kívülről „bevihető” és beviendő vélekedésekre, ismeretekre, értékekre irányuló értékevelő attitűdje távol áll a személyiségfejlődés természetes útját modellező, spontán imprintinghatásokra építő klasszikus terápiás kapcsolati rendszertől. Közel van viszont a pasztorálpszichológiai alaphelyzethez, amelyben a fenti két modell sajátosan elegyülhet is! A pasztorálpszichológus elsősorban lelkipásztor, „Isten szolgája”, ezen át üzenet- és segítségkövetítő. A segítő kapcsolatban működő világnézete, hite, értékvilága és közvetítő szerepe akkor is nyilvánvaló a páciens számára, ha ez soha nem hangzik el nyíltan. A segélykérő tudja, kihez fordul a lelkész személyében, így a terapeuta értékvilága nem is válhat „ingerév” a páciens fürkész kíváncsiságának. A pasztorálpszichológus „érték-kínálata” (bármilyen segítő-kapcsolati modellt követ) evidens a kliens előtt. A lelkipásztori segítségnyújtásban azonban szükségszerű a morál-központúság, a

lelkiismeret és emberi felelősség központosítása. A lelkipásztor elvárásai is tisztábbak a kliens számára; szerephelyzete hordozza az erkölcsiség elvének és az erkölcsiség gyakorlatának követelményét, a bűnnel és a lelkiismerettel való lelki munka jelentőségét. S ahogyan azt Viktor É. Frankl írja — a lelkiismeret az a kapocs, amely leginkább összeköti az embert a transzcendens szellemiséggel, ezen az úton juthat el az „én” a legközvetlenebbül Istenhez és a hithez. A lelkiismeret kapcsolja át a pszichofiziológiai valóságában létező ént a szellemi, transzcendens dimenzióba (erre utal a religio szó, amely eredeti jelentésében „visszakötés”). Míg a világi pszichoterapeuta feladata a „lélek egészségének” szolgálata, a pasztorál-pszichológus a lélek üdvén át közelíti a lelki egészséghez. A pasztorál-pszichológus pszichoterápiás „köztes helyzete” az imprinting és implantációs modellhez való viszonyban mégis inkább a „pedagógiai” orientáció feloldódik, mivel lelkigondozó munkája eleve meghatározott világnézet, a keresztény (keresztyén, vagy egyéb istenhitbeli) értékvilág képviselőjén alapul. Az értékkövetítés szerephelyzete tiszta, vállalása nyílt, az értékimplantáció evidens történet. A morális önmegítélés és etikai keretekben szemlélt valóságviszony a kliens lelkiismereti önvizsgálati feladata, a „szelf-transzcendencia” törekvése erősítése pedig közvetett vagy közvetlen módon a terápia „léleksegítő” célkitűzéseként működik.

A világi pszichoterápia segítő modelljeit és a pasztorálpszichológiai alaphelyzet lehetőségeit figyelembe véve érdemes újlag megvizsgálnunk Tringer László terápiás kapcsolati ajánlását, amelyet szinte a jövő követendő útjaként kínál a pszichoterapeuták számára. Ebben a terapeutának lehetőleg nyíltan kell vállalnia és kifejezésre juttatnia maradandó értékeken alapuló és a transzcendenciát középpontba állító világnézetét. Lehetőleg válaszolja meg azt a kérdést „mi a jó?”. Nevelje rá páciensét a megtartó értékekre és segítsen betölteni az értékvákuumot. Ezáltal megnyílik a páciens életperspektívája.

Semmi kétség, hogy Tringer László ajánlása pasztorálpszichológiai teendők vállalására buzdít. Az általa javasolt nevelőmunka túllép a világi pszichoterápia segítő kapcsolati befolyás- és lehetőségrendszerén, sőt előfeltételül szabja meg a terapeuták világnézeti és szakmai uniformizálódását. Ily módon korlátozódnék a terapeutai szabadság, de a páciens fejlődés esélyezője is, miközben viszont a pszichoterápia határai kiterjednének a világnézet- és értékevelő pszichopedagógiai tevékenységre is. Nem véletlen, hogy a pszichoterápiák mindmáig legelfogadottabb kapcsolati modellje kizárja a kívülről bevitt „kényszerellmekeket”, és a páciens szabadságának tiszteletén alapul. Egerszersmind a terapeuta világnézeti szabadságát is akceptálja. A világi lelkigondozásban a világnézetfüggés a segítség kérése vagy nyújtása terén olyan korlátot képezne, amit a lélekgyógyászat (joggal) elutasít. Magam is ezt a szemléletet képviselem.

A hit kegyelmi ajándék, nem kognitív „esemény”, vallásgyakorlatként vállalása viszont az egyén szabadságában álló belső döntésen alapul. A keresztény értékek megismertetése és megtanítása nem pszichoterápiás „feladat”, de ha egy terapeuta mégis vállalja, akkor tegyük nyílttá, hogy pasztorálpszichológiai munkát végez.

Sem a kognitív terápiás modell, sem az értékevelés követelménye nem terjeszthető ki a pszichoterápiára általában. Az értékvákuum megoldásának sokféle módja közül a kognitív pszichoterápia egyféle, de nem egyedüli lehetőség. Egyetlen „módszer” sem hatékonyabb a másikkal, ezt eddig nem sikerült bebizonyítani (Lambert, 1986), viszont van a terapeuták személyisége és a kialakított terápiás kapcsolatok szerint eltérés a lélektani munka hatékonyságában (Luborsky, Singer)

Még egy állítást kell megkérdőjeleznem Tringer László tanulmányában, s ez éppen az általa túlértékelt kognitív terápiákat érinti. Ha érvényes volna az a megállapítása, hogy az emberi transzcendencia-szükségletet a megelőző terápiás gondolatrendszerek mintegy mellékesen kezelték, vagy nem is vették figyelembe, akkor ehhez tagadnunk vagy felednünk kellene Carl Gustav Jung komplex analitikus lélektanát, Selbst koncepcióját és szelf-transzcendencia tanát. Meg kellene feledkeznünk a pszichoszintézis tanról, Martin Buber antropológiájáról és „én-te” viszonymodelljéről, Frommnak a szük-

séglet-hierarchia csúcsára helyezett transzcendencia-szükségletéről és így tovább. Általában véve le kellene mondanunk olyan pszichoterápiás érvényességek elfogadásáról is, melyekhez sajátos „vallásosság” transzcendencia értelmezésében juthatunk el. Ezt példázza számomra Carl Rogers egyik utolsó írása, megrendítő terapeutai vallomásában: „Terapeutaként azt találtam, hogy amikor legközelebb vagyok belső intuitív énemhez, amikor képes vagyok transzcendens központomhoz közel kerülni, ezekben a pillanatokban úgy tűnik, hogy az én belső szellemem kinyúl és megérinti a másikat. Kapcsolatunk meghaladja önmagát, és valami nagyobbak a részévé válik. Alapvető növekedés, fejlődés van jelen. Megnyílik a spirituális dimenzió, mely a világot irányító, formatív tendenciával találkozik — teljes egység jön létre: az ember részesül a központi erőből.” (Rogers)

Irányzatok szellemi nyomvonalaiiban haladó emberek, szakemberek vagyunk. Magam is irányzati elkötelezettségben dolgozom, s ezt tesszük többé-kevésbé mindnyájan, akár vállaljuk, akár nem vallunk róla színt. Mégis e tekintetben létezik (legalábbis számomra) olyan érvényesség, amelyet Martin Buber szavaival tudok megfogalmazni: „Amikor már minden „irányzat” csődöt mondott, a mélység fölötti sötétségből fölmerül az Ember Egy Igaz iránya: a Teremtő Szellem felé. Ama Szellem iránya, amelyről nem tudjuk, honnan jó és hová tart. Ez az ember igazi autonómiája, ama szabadság tanúsága, mely többé nem elárul, hanem felelősséget vállal.” Buber, 401. o.)

Irodalom:

- Buber, M.: Beszéd a nevelésről. In: Ész-élet-egzisztencia (szerk.: Csejtei D., Dékány A., Simon F.) Szeged. Társadalomtudományi Kör kiadványa, 390—415. 1990.
- Budman, S. H.: Significant treatment factors in short-term psychotherapy. *Group*, 5. 4. 21. 1981.
- Frankl, V. E.: Mégis mondj igen az életre. A logoterápia dióhéjban. 119—149. Pszichoteam, Budapest, 1988.
- Kelty, G.: Feltevések az emberi természetről. In: Hjelle, I. A. Ziegler, D. J. Személyiséglélektan (Szerk.: Szakács F., Kulcsár Zs.) Tankönyvkiadó, Budapest, 189—231. 1980.
- Lambert, M. J. et alii: The affectiveness of psychotherapy and behavior change (Eds.: Garfield, S. L. Vegin, A. E.) Willey and Sons. New York, 1986.
- Luborsky, L., Singer, B.: Comparative Studies of Psychotherapies. *Arch. Gen. Psychiat.*, 32. 4: 995—1008. 1975.
- Rogers, C.: Rogers, Kohut and Erikson. A comparative Study of Similarities and Differences. *Person centered Review*. I. 2: 16. 1986.

SOMMAIRE

- Ferenc Szabó: Avenir humain et espérance chrétienne
500e anniversaire de la naissance de St. Ignace
 Imre Morlin SJ: Les Exercices spirituels de St. Ignace
 László Bögös: Les messagers de la foi des Jésuites hongrois au Brésil
 Klára Jakó: Histoire de la bibliothèque du Lycée de Kolozsvár (Cluj)
 János Szabó: Les conditions et possibilités de vivre sa foi à l'armée
tre chrétjen ici et aujourd'hui
 Réponses de Beáta Thomka et János Zlinszky

INHALT

- Ferenc Szabó SJ: Menschliche Zukunft und christliche Hoffnung
Vor 500 Jahren wurde der Hl. Ignatius geboren
 Imre Morlin SJ: Die Exerzitien vom Hl. Ignatius
 László Bögös: Die Glaubensboten der ungarischen Jesuiten in Brasilien
 Klára Jakó: Die Geschichte der Klausenburger Lyzeumsbibliothek
 János Szabó: Möglichkeiten und Bedingungen des religiösen Lebens
 in der Armee
Christsein hier und jetzt
 Die Antworten von Beáta Thomka und János Zlinszky

CONTENTS

- Ferenc Szabó SJ: Human future and Christian hope
St. Ignatius's 500. Birthday
 Imre Morlin: Retreats of St. Ignatius
 László Bögös: Hungarian Jesuit missionaries in Brazil
 Klára Jakó: The Lyceum-library's history of Kolozsvár (Cluj)
 János Szabó: Chances for practicing religion in the army
To be a Christian here and now
 Answers by Beáta Thomka and János Zlinszky

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság: HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, RÓNAY LÁSZLÓ,
 SZÖRÉNYI LÁSZLÓ, POMOGÁTS BÉLA

Folyóiratunk megjelenését a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatja.

Nyomja: Veszprémi Nyomda Kft., felelős vezető: Fekete István ügyvezető igazgató
 Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024

Szerkesztőbizottság és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 117-7246, 117-3933, Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcán át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekk számla száma: OTP VII. ker. 218-98316/512-037343-8. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat, H-1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,— USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekk számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj 1 évre 480,— Ft, 1/2 évre 240,— Ft, 1/4 évre 120,— Ft, egyes számára 40,— Ft. Megjelenik havonta. SZERKESZTŐSÉGI FOGADOÓRA: KEDD ÉS CSÜTÖRTÖK 12—2-IG.

Ára: 40,—Ft

VIGILIA

MEGJELENT

**a KERESZTÉNY SZEMMEL
sorozat 3. tagjaként a**

**KERESZTÉNYSÉG ÉS KÖZÉLET
című könyv,**

**amely az alábbi kérdésekre
keresi a választ:**

„Van-e egyáltalán olyan, mint keresztény közélet? Mi az, hogy közélet? Vajon a keresztény közélet felekezeti vagy is elkötelezett avagy ökumenikus? Vajon ‚keresztény közélet‘ és a ‚közéleti kereszténység‘ ugyanazt jelentik-e? A közéleti kereszténységnek van kapcsolata az egyházakkal? Van-e feladata/hivatása az egyházaknak a (civil)társadalomban?”

Ára: 120 Ft

AKCIÓ!

Az Új Ember és a Vigilia Kiadó leértékelt könyveiből, amíg a készlet tart:

Régi magyar szentség	129,— Ft	72,—Ft
Sík Sándor: Kereszténység és irodalom	130,— Ft	100,—Ft
Mónika naplója	130,— Ft	70,—Ft

A könyvek megrendelhetők: Vigilia Kiadóhivatala, 1364 Budapest, Pf. 111.
Egy tételből 5 példány megrendelése esetén a postaköltséget a Kiadó átvállalja.